

RESEARCH PAPERS

from the Department of Social Sciences

Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi

Research Paper no. 9/03

**STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS ENGHAVE**

John Andersen, Jørgen Elm Larsen &

Ida Schultz

Roskilde University, Denmark

Research Paper no. 9/03

**STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS ENGHAVE**

John Andersen, Jørgen Elm Larsen &

Ida Schultz

Roskilde University, Denmark

Research Papers from the Department of Social Sciences, Roskilde University, Denmark.

Working paper series

The Department of Social Sciences is one of the largest at Roskilde University with 43 permanent scientific personnel together with several Ph.Ds, and other teaching staff. Most of the academic personnel have a background in economics, political science or sociology. It is a general goal of our department and the rest of Roskilde University to foster interdisciplinary teaching and research. The later can be seen from the four main research lines of the department, namely:

- ❖ Welfare State and welfare society
- ❖ Public organisation and poliy analysis
- ❖ Innovation and processes of change in service and industry
- ❖ Institutions, actors and institutionalisation
- ❖ Public sector economics, organisation and planning

The Research Papers from the Department of Social Sciences are edited by Associate Professor Anders Chr. Hansen.

Please note that:

The papers are on a 'work in progress' form, which means that comments and criticisms in the form of feed-back are welcomed. For this purpose, the address(es) of the author(s) is specified on the title page. Readers must also be aware that the material of the working papers might be printed later in journals or other means of scientific publication in a revised version.

© The author(s)

All rights reserved. No part of this working paper may be reprinted or reproduced or utilised in any form or by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any information storage or retrieval system, without permission in writing from the author(s).

ISSN 1399-1396

Abstract

Denne forskningsrapport har sit udgangspunkt i GEP- projektet (Gender, Empowerment and Politics), som blev finansieret af SSF 1996-2000 og ledet af Birte Siim, AUC. En del af dette projekt var et casestudie i Kongens Enghave af demokrati, social forandring og køn. Denne rapport udgør en vigtig del af forarbejderne og er især baseret på det omfattende feltarbejde udført af Ida Schultz, som dengang var ansat som forskningsassistent på projektet og i dag (2003) er Ph.d.-stipendiat på kommunikation, RUC.

Fra feltkurser med studerende og fra vores gang i bydelen har vi gennem alle årene oplevet stor interesse for det socialvidenskabelige arbejde med bydelen. Vi har derfor valgt at udgive denne rapport, selvom den ikke er fuldstændig strømlinet i sin fremstilling. Vi har dog først og fremmest valgt at udgive denne rapport, fordi der er et omfattende materiale om stedsidentitet, områdetilknytning, sociale forskelle, solidaritet og kampe om hverdagens rum – ikke mindst set fra værestederne. Dette materiale har kun i mindre omfang været tilgængeligt før nu. I forhold til den lokale politiske scene er der sket meget siden denne rapport blev produceret lige før årtusindeskiftet. Den største forandring er, at bydelsrådet er nedlagt. Denne senere lokalpolitiske udvikling i bydelen er analyseret i nedenstående publikationer.

For interesserede læsere foreligger der således en række publikationer fra blandt andet GEP- projektet, hvor den teoretiske tolkning og forskellige dimensioner af de sociale, politiske, institutionelle og identitetsmæssige forandringsprocesser i Kongens Enghave de seneste årtier er analyseret:

- Andersen, J. , Larsen, J.E. et al. (2003): *Empowerment i storbyens rum*. København: Gyldendal.
- Andersen, John og Nordgaard, T. (2002): *Kampen om byrummet – om kvarterløft og trafikpolitik i Kgs. Enghave*. Working paper no.3/2002. Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi. Roskilde Universitets Center.
- Fotel, T. N. (2002): *Rum, magt og mobilitet, Et studie af trafik- og bypolitiske forandringsprocesser i Kgs. Enghave*. Roskilde Universitet, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi. www.ssc.ruc.dk/workingpapers.
- Fotel, T. & Andersen, J. (2003): Social mobilisering og forhandlingsplanlægning - kvarterløfterfaringer fra Kgs. Enghave, i Sehested, K. (red.): *Bypolitik og Urban Governance*. København: Akademisk Forlag.
- Larsen, J. E. (2002): "Marginale mennesker i marginale rum", i M. Järvinen, J. E. Larsen & N. Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Larsen, J. E. & Schultz, I. (2001): "Marginale steder", i J. Goul Andersen & P. H. Jensen (red.): *Marginalisering, integration, velfærd*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Keywords: Sydhavnen, Stedstilknytning, væresteder, bypolitik, empowerment, frivilligt socialt arbejde, social polarisering.

Address for correspondence: johna@ruc.dk

STEDER, FÆLLESSKABER OG IDENTITETER I KONGENS ENGHAVE

By John Andersen, Jørgen Elm Larsen & Ida Schultz, Roskilde University, Denmark

TABLE OF CONTENTS

1. Introduction	7
2. Fra arbejderklassens Hellerup til bunden af det urbane hierarki og videre til socialt og politisk eksperimentarium?.....	8
Socioøkonomiske, politiske og institutionelle forandringer.....	8
Skærpet kontrast mellem det lokale og det globale	9
Mod en ny status som eksperimentarium fra midten af 1990'erne?.....	10
Sårbar implementering.....	11
Sortepersillet om boligpolitikken, lavindkomstgrupperne og de hjemløse i København	12
Eksklusionsfeltet og afdækningen af 'steder-at-være'	14
3. Kongens Enghave som fysisk og socialt rum	16
4. Steder-at-være.....	21
Bavnehøj.....	21
Frederiksholm.....	32
Musikbyen	38
Karens Minde - og haveforeningerne.....	41
Guldkysten	44
5. Relationer, distinktioner og hierarkier i Kongens Enghaves fysiske og sociale rum	46
Opdelinger i tid og rum.....	47
Opdeling af bydelen i forskellige kvarterer.....	48
Opdelinger mellem bebyggelserne og beboerne i de enkelte bebyggelser.....	49
Opdelinger mellem beboerne i de enkelte bebyggelser	49
De 'mindre' rum	50
Opdelinger mellem de enkelte steder-at-være.....	52
Opdelinger mellem brugerne på værestederne	52
Opdelinger mellem de nye og de gamle danskere	53
6. Marginale steder-at-være som steder for skabelse af social integration, fællesskab og identitet.....	55
Steder-at-være hvor social kontrol udøves som omsorg.....	55
Steder-at-være hvor den sociale kontrol fungerer som disciplinering.....	57
7. Identiteter og levemåder.....	59
Fastliggeren	59
Nomaden.....	61
Sigøjneren	63
Stigmatiserende opdelinger der indebærer risici for erodering af social kapital, tillid og tryghed.....	64
8. At åbne og lukke rum	68
9. Perspektivering af casen	71
Referencer.....	74

1. Introduction

Denne rapport handler om 'steder-at-være' for såkaldt "marginaliserede" i bydelen Kongens Enghave, og om de sociale og fysiske relationer og distinktioner der eksisterer mellem disse 'steder-at-være' og mellem de individer og grupper, som benytter eller 'bebor' disse steder-at-være.

Indledningsvist bør det bemærkes, at Kongens Enghave som helhed også skrives ind i en større relations- og distinktionsproces i Københavns byrum, hvor Kongens Enghave generelt har en lav status og ofte betegnes som den 'glemte bydel'. Bydelens ydre kendetegn, problemtræk, er bl.a. en skæv demografi, manglende matchning mellem befolkning og postindustriell produktion, finansielle problemer for den lokale velfærdsstat sammenhængende bl.a. med demografi, arbejdsløshed og tilflytning af 'problemgrupper'. Denne mere kliniske og objektiverende betragtning på bydelen tenderer imidlertid til at fraskrive den sine særlige kvaliteter, potentialer og store interne forskelle. Samtidig er der via bydelsrådsforsøg og kvarterløftprojekt siden midten af 90'erne sket en forøgelse af områdets politiske kapital, og lokalt kan der spores en vis optimisme m.h.t. fremtiden. Bydelen er derfor kun delvist kendetegnet ved de træk som Wacquant (1996) angiver som 'Advanced Marginality'. Og staten har heller ikke trukket sig ud sådan, som Bourdieu (1999) beskriver det for nogle af Paris' forstæder.

Et af dilemmaerne er imidlertid, om fornyelsen af boliger, arbejdspladser og byrummet kan rumme både nyt og gammelt, eller om processen uværgeligt vil føre til en påtvungen migration af de svageste beboere i bydelen. I bydelens kamp for at tiltrække sig større økonomisk, social, kulturel og symbolsk kapital er der en risiko for at overse eller fraskrive sig de kvaliteter, som dele af den eksisterende sociale og kulturelle kapital repræsenterer – også blandt 'marginalerne'. Samtidig er det klart, at problemet med den planlagte koncentration af stærkt marginaliserede grupper i bestemte dele af byrummet (qua boligpolitikken og den boligsociale henvisning i København) – og udrensning af lavindkomstgrupper og marginaliserede segmenter i de såkaldte "freerider" distrikter - kun kan løses, hvis der i København og på regionsplan udvikles en helt ny antisegregeringspolitik. Storbyens hardcore marginaliseringsproblemer kan ikke kun løses lokalt, og det afgørende problem ligger i freeriderdistrikterne.

I denne rapport vil vi imidlertid fokusere på, hvordan det sociale og fysiske rum fremstår og tolkes ud fra en mere fænomenologisk iagttagelse af bydelen, og de relationer og distinktioner i det fysiske og sociale rum som vi har været i stand til at iagttage og afdække. Udgangspunktet er en afdækning af de rum, som eksisterer for såkaldte 'svagere' grupper eller det, der med en Bourdieusk terminologi kunne benævnes 'eksklusionsfeltet'. Afdækningen af feltet bygger på deltagerobservationer på forskellige væresteder og samlingspunkter for socialt udstødte i Kongens Enghave samt på interview med ledere, medarbejdere og brugerne af de forskellige steder. Det er vigtigt at bemærke, at eksklusionsfeltet (præsenteret i denne rapport) kun er en delanalyse i forhold til forskningsprojektets overordnede problemformulering.

Derfor vil vi i næste afsnit kort skitsere, hvilke politiske og økonomiske processer i Københavnsregionen og bydelen som har været i spil i transformationen af Kgs. Enghave fra:

- (1) Socialdemokratisk "mønsterbydel" i 1950erne og 1960erne, til
- (2) Den gradvise underudviklingssituation og begyndende ghettoisering i 1970erne og 1980erne samt fejlslagne by- og erhvervspolitiske strategier, til
- (3) 1990ernes ambivalente og dualistiske udvikling med massiv vækst i vidensbaserede virksomheder og revitalisering af det lokale demokrati (bydelsforsøg) samt kvarterløft.

2. Fra arbejderklassens Hellerup til bunden af det urbane hierarki og videre til socialt og politisk eksperimentarium?

Socioøkonomiske, politiske og institutionelle forandringer

I den korte version er historien om Kongens Enghave, at det startede som en velorganiseret Socialdemokratisk mønsterbydel, der også var kendetegnet ved et stærk civilsamfund. AKB og Københavns Kommune byggede gode boliger, der fra 20erne og frem blev befolket af faglærte arbejdere og funktionærer. Bydelens ufaglærte og datidens marginaler boede derimod i "rabarberlandet": Haveforeningerne som op til midten af 50erne var op imod 1000 boliger (i dag ca. 400)

I løbet af 1960erne begynder kurven langsomt at vende. Det fysiske rum forringes radikalt af store gennemfartsveje, der gennemkrydser bydelen. Fiskerihavnen og det lokale forretningsliv svækkes. De bedrestillede arbejdere og funktionærer fastholdes og tiltrækkes ikke længere til bydelen blandt andet pga. de små lejligheder. Kultur og foreningsliv begynder at visne lidt. Der er tilløb til at udvikle en blød byfornyelsespolitik med lejlighedssammenlægning, men det strander. De ledende Socialdemokrater med tæt tilknytning til Rådhuset, AKB m.fl. ser løsningen som en kæmpe satsning på 3000-4000 boliger i en ny attraktiv bydel på Tippen. I 1982 vil Weidekamp nedlægge Haveforeningen Frederikshøj. Dette udløser en omfattende mobilisering. Weidekamp giver sig. I denne mobilisering manifesterer Haveforeningsmiljøet sig for første gang som magtfuld aktør.

Det "nye venstre", i en forsinket og særlig sydhavnsk udgave, fødes og får igennem 80erne en stærk position, repræsenteret ved HSOS (Hold Sammen om Sydhavnen), der fødes i midten af 80erne, blandt andet i protest med det nye store planlagte byggeri på Tippen. En gammel stiftelse besættes til beboerhus.

Kernen af de nye aktivister - og den politiske kultur, de kommer til repræsentere i bydelen, er nytillflyttere i haveforeningerne, som siden slutningen af 1970erne i stigende tal er rykket ind. En radikal forvandling af rabarberlandet /haveforeningernes "underdog" status og negative symbolske kapital overfor den tidligere dominerende AKB-kultur er startet. Den tidligere underklasse i Haveforeningsmiljøet bliver efterhånden den politiske, æstetiske og kulturelt ressourcerstærke del af bydelen, mens der sker en stigende koncentration af marginaliserede grupper i den øvrige bydel.

Planen om byggeri på Tippet svækkes af skandaler omkring Axel Juhl Jørgensen og usikkerhed om massiv forurening af byggegrundene. Da det statsinitierede Øresundsbroprojekt pludselig er en realitet (hvilket betød at en godsbane skulle skære igennem det planlagte byggeri), droppes projektet af Københavns Kommune omkring 1990.

Ved slutningen af 1980'erne og i begyndelsen af 1990'erne er Socialdemokratiet i Sydhavnen politisk svækket, og der udvikles ikke nye strategier for revitalisering af Sydhavnen. I mellemtiden er Weidekamp gået af, og Jens Kramer er kommet til. Han har mindre 'beton' i stilen end Weidekamp, men er langt mere effektiv til at få en "City entrepreneurialism" strategi igennem. Københavns kroniske budgetkrise, modvilligheden til at imødekomme Københavns særlige behov fra den borgerlige regerings side i 1980'erne, Hovedstadsrådets politiske handlingslammelse m.v. har sat sine spor.

På byudviklingssiden er det Vesterbro, der prioriteres i Københavns Kommunes byudviklingsstrategi. Borgerrepræsentation er efter opslidende kampe om byfornyelsen gennem 80'erne, (hvor kampen om byggeren i 1980 og den efterfølgende strid mellem Weide og Villo er det dramatiske højdepunkt) nået frem til en milliard investering i "blød forhandlet byfornyelse" på Vesterbro. For Sydhavnens vedkommende sker der stadig ingenting.

Kramerregimet spiller aktivt med i de strategiske vækstprojekter, hvor flagskibene er Øresundsbroprojektet og Henning Dyremoses Ørestadspakke. Der satses klart på en "Entrepreneurial City" strategi, der skal forbedre byens strategiske konkurrenceposition og placere København stærkt i Øresundsregionen. Blandt de ledende politikkerne, erhvervsfolk og fagforeningsledelsen er det nye hegemoniske projekt om en strategisk Øresundsvækstregion ved at tage form. "Guldkysten" (havnefronten med moderne firmadomiciler) i Kongens Enghave er et synligt resultat af dette hegemoniske projekt i 90'erne. Et af problemerne er, at dette sker helt uden en planlægningsmæssig kobling til en revitaliseringsstrategi for tidsloppen i det gamle Sydhavnen.

Skærpet kontrast mellem det lokale og det globale

IT-virksomhederne (NOKIA, TeleDanmark, LM Ericson m.fl.) har i de seneste år lokaliseret sig på Guldkysten, på en række grunde ud mod Københavns Havn. Dermed har Sydhavnen vundet point i virksomhedslokaliseringsskampen, i konkurrence med blandt andet Ørestadsgrundene, der er meget dyrere. Men næsten ingen af de nyansatte bor i bydelen. Tele Danmark fortæller, at deres medarbejdere i starten krævede taxa hjem, hvis de arbejdede der, fordi de følte sig utrygge i bydelen. Videnssamfundets vindere deler ikke meget andet end postadresse med bydelen, der (i nogens øjne) de sidste 20-30 år er røget til bunds i det urbane hierarki - symbolsk/omdømmemæssig såvel som socioøkonomisk.

Globaliseringen og 'ghettoiseringen' optræder således i det samme fysiske rum. På den ene side laves der kvartersløft. På anden side har "The New Developers" på Guldkysten allerede sat et markant fingeraftryk uden sammenhæng med denne strategi. Et af de aktuelle stridspunkter er, om der skal satses på luksusejerlejligheder og en ny "rigmandsghetto" ved de ledige havnearealer. Hvis

dette gennemføres, vil det yderligere stadfæste afkoblingen og den socio-rumlige afstand til resten af det gamle "fattige" Sydhavnen. Her er den politiske kamp dog allerede startet om hvilken type nybyggeri, der skal sættes på.

By- og Boligministeriet har nemlig i 1998 (som erkendelse af den forstærkede sociale segregering på boligområdet) i et debatoplæg om by- og velfærdspolitik meldt ud, at der nu bevidst skal sættes på, at forskellige boligtyper (lejer, andel og ejer) skal blandes for - i selve den fysiske planlægning - at modvirke social segregering. Dette antisegregeringsprincip strider naturligvis mod at lade markedsmekanismen afgøre de forskellige boligtypers lokalisering, og derfor er By- og Boligministeriets princip om det planlagte "sociale mik" særdeles kontroversielt i praktisk by- og lokaliseringspolitik. Spørgsmålet er da også, hvor meget dette princip vil blive fulgt op praksis. De nye bypolitiske signaler minder som politiktype meget om Karen Jespersen kampagne for virksomhedernes sociale ansvar, som man kan kalde "diskursive politikker"; forsøg på i en glidende bevægelse - med anvendelse af bløde styringsmidler og gennem punktvis at demonstrere "god praksis" - at ændre aktørernes meningshorisont for derigennem at forankre en ny social bæredygtig, holistisk bypolitik.

Mod en ny status som eksperimentarium fra midten af 1990'erne?

To forhold får stor betydning for den "glemte bydels" udvikling efter midten af 90'erne :

På det statslige niveau nedsættes regeringens byudvalg (1993/94). De belastede byområder mappes og der sættes 3 mia. af fordelt til hele landet. Sydhavnen ender med at blive udpeget som kvarterløftområde. Københavns Kommune skal delfinansiere, men slipper billigt sammenlignet med investeringerne i andre bydele, som Vesterbro og Nørrebro. Samtidig vedtages bydelsrådsforsøg i Københavns Kommune i en alliance mellem Ø, SF, Venstre m.fl. Forsøget omfatter Valby, Nørrebro, Indre Østerbro samt Kongens Enghave og er et foreløbigt kompromis i en langvarig strid om decentralisering i København.

Bydelsrådsforsøget startede i 1996 og løber til år 2001. Borgerrepræsentationen vedtager, at Kongens Enghave som den eneste ud af de 4 bydele ikke skal vælge, men have udpeget (af Borgerrepræsentationen) sit første bydelsråd. Denne manøvre udløste naturligvis raseri i bydelen: Er vi for dumme til selv at vælge vores lokalpolitikere! Manøvren havde blandt andet det rationale, at Socialdemokratiet fik langt mere indflydelse på etableringen af den nye bydelsadministration.

Bydelsrådsforsøgets fortsatte skæbne i København er p.t. uklar (for en nærmere analyse, inkl. lukningen af forsøget se Andersen og Larsen m.fl., 2003) . Diskursen og interesse modsætningerne er komplekse, fordi bydelsforsøget (afgivelse af kompetence nedad) også er vævet sammen med presset for en hovedstadsreform (afgivelse af kompetence opad). Der er således et løbende spil mellem aktørerne om subsidiaritetsprincipets konkrete udformning i Københavns/Øresunds regionen: Arbejdsdelingen - og ikke mindst økonomiske fordelingsnøgler - mellem distrikts/bydels, kommunalt, regions og statsniveau.

Turbulensen omkring subsidiariteten i Københavns regionen er i øvrigt en del af baggrunden for den stærke position, som de neokorporatiske, teknokratiske quasi-offentlige udviklingsagencies har. Det gælder f.eks. Ørestadsselskabet, der er

ansvarlig for Metro & Ørestadsprojektet og har form af et aktieselskab (med Københavns Kommune og Staten som aktionærer). Et vigtig træk ved den nye governancestruktur i Københavnsregionen er således de neoelitiske udviklingselskaber, som Ørestadsselskabet og Københavns Havn, der bliver stærke medspillere på scenen.

Den neokorporative form for "planlægning" eller governance er i strid med det partcipatoriske planlægningsparadigme (jfr. Arne Gårdmand), som har været et særtræk ved Danmark. Planlægningsmæssigt og styringsmæssigt kan de sociale forsøgsprojekter og regeringens byudvalg (og i særdeleshed kvartersløftprojekterne med deres partcipatoriske orientering) ses som modpolen til den neokorporative tendens på det erhvers(regionale)- og trafikpolitiske område.

Kvartersløftprojekterne er flagskibet i Regeringens Byudvalg. Konceptet er blandt andet inspireret af EUs tidligere fattigdomsprogrammer, hvor ideen er en langvarig integreret, multidimensionel (beskæftigelse, sociale projekter, kultur, fysisk miljø osv.) og områderettet (areabased) strategi. Participation - borgerinddragelse - og ideen om partnerskab er de andre hovedprincipper i strategien.

Kvartersløftstrategien (KVS) kan på den ene side anskues som en defensiv politik - en form for "social brandslukning" i forhold til de såkaldt belastede boligområder, hvis problemer kan ses som udtryk for alvorlige svigt i de generelle politikker (bolig, arbejdsmarkeds- og socialpolitik). På den anden side er KVS den hidtil største satsning på eksperimentel udvikling af nye velfærds- og bypolitikker. I intentionen er der tale om "positiv selektivisme" – anerkendelse af særlige behov i samspilsramte lokaliteter, som de universelle politikker ikke kan løse – og en partcipatorisk tilgang, hvor de samlede livsbetingelser skal løftes via en mere borgerstyret udviklingsproces. Man kan tale et "social mobiliserings paradigme" (Fotel & Andersen, 2003).

Kongens Enghave er her det mest vidtgående eksperiment blandt kvartersløftprojekterne, fordi kvartersløftet her omfatter næsten hele distriktet, og fordi bydelsrådet indtil videre har været enige om at bakke op om projektet. Andre steder lever kvartersløftprojekter typisk mere deres eget liv med svagere forankring i forvaltning og blandt politikerne. Konkret begyndte kvartersløftprocessen lokalt med en række åbne borgermøde for ca. 3 år siden og derefter fulgte nedsættelsen af arbejdsgrupper og fælles seminarer, hvilket efter et års tid udmøntedes i en samlet handlingsplan omfattende grøn beskæftigelse, sociale projekter, kultur, trafikomlægninger, etablering af daghøjskole, plejehjem osv. Omkring 200 mennesker var aktive i starten.

Sårbar implementering

2-3 år efter start og et stykke inde i implementeringsprocessen er den lokale mobiliseringen fadet noget ud. En del aktivister er desillusionerede og mener, at kvartersløftprojektet - på trods af sine uomtvistelige demokratiske kvaliteter - ikke i tilstrækkeligt grad har bygget videre på eksisterende organisationer og aktivistfora. Der er således en vigtig kritik af den professionelle og administrative facilitering af aktivistniveauet i kvartersløftet - modsat den klassiske ekspertrolle - i empowerment orienterede lokale udviklingsprocesser.

Samtidig skal Kongens Enghave positionere sig i forhold til Københavns Kommune og have en strategi for en styrket position i det urbane distriktshierarki. Nørrebro og Vesterbro har f.eks. fået milliardinvesteringer i byfornyelse og kultur, mens Kgs. Enghave kom på banen qua de overvejende statslige kvartersløftmidler.

I Bydelsrådet er der forskellige måder at håndtere denne kritiske situation på. Bydelsrådets flertal (S, SF, K) ønsker at balancere mellem at kæmpe for bydelen, men samtidig holde sig inde i varmen i det socialdemokratiske governance netværk og borgerrepræsentationens flertal. Der argumenteres med, at det er vigtigt at demonstrere evne til smidigt samarbejde med Københavns Kommune og effektiv administration.

Det store mindretal af Enhedslisten og Sydhavnslisten (30% af stemmerne) siger, at en offensiv linje opadtil er nødvendig for at sikre optimisme og fortsat engagement indadtil i bydelen. Bydelsrådet må vælge, om det er loyal overfor kvarteret eller overfor Københavns Rådhus. Mindretallet argumenter med, at den såkaldt objektive økonomiske fordelingsnøgle, hvor efter bydelens grundbevilling beregnes, ikke kun er teknik men politik. Der tages ikke højde for særlige behov som den større andel af psykisk syge, misbrugere etc.

Sortepersillet om boligpolitikken, lavindkomstgrupperne og de hjemløse i København

Københavns Kommunes boligpolitik har altid været et stridspunkt. De borgerlige partier har ønsket flere ejerboliger, færre almennyttige og især færre kommunale ejendomme (netop salget af kommunale ejendomme var et af Thatchers regerings offensive og effektive træk, der gav mulighed for skattenedsættelser og samtidig blev aktivt eller passivt støttet af en del af de bedrestillede traditionelle Labour støtter). Den langvarige kroniske krise i Københavns Kommunes økonomi - og de mislykkede forsøg på at få ændret mere fundamentalt på de Kommunale refusionsordninger gennem 1980'erne - ændrede langsomt Socialdemokratiets holdning.

Københavnerrapporten (Andersen m.fl., 1985), hvor daværende AKF-chef Bent Rold Andersen m.fl. lavede et stort udredningsarbejde om bl.a. demografiske, sociale og erhvervsstrukturelle årsager til Københavns relativt svagere skattebase og det relativt stærkere pres på udgiftssiden, gav ikke resultat hos Venstres indenrigsminister Britta Schall Holberg.

I 1994 sker et vigtigt brud i den Københavnske boligpolitik. Det aftales med regeringen, at alle de kommunale ejendomme skal sælges. Dette var en del af den årlige politisk-økonomiske forhandling mellem Københavns Kommune og finansministeriet/regeringen. En del af denne handel var i øvrigt, at staten købte Københavns Kommune ud af 3 havnegrunde for 150 mio., som staten bagefter forærede det skrantende Ørestadsselskab.

Det seneste budgetforlig på Rådhuset betød totalt stop for socialt boligbyggeri i København. Kramer og de borgerlige partier på Rådhuset er blevet enige om at bruge boligpolitikken (færre billige boliger) som et bevidst reguleringsinstrument i forhold til at sikre en mindre andel af lavindkomstmodtagere, og dermed en forbedring af skattegrundlaget. Den bevidste brug af boligpolitikken (med salg af de kommunale ejendomme og stop for socialt boligbyggeri) har været en mærkesag i årtier for de borgerlige partier på Rådhuset. Med støtte i Finansministeriet, der som betingelse for ekstratilskud til København krævede realisering af aktiver, gik en gammel drøm i opfyldelse.

Den ændrede boligpolitik er en vigtig del af baggrunden for en - nu erkendt - vækst i hjemløsheden i København. Folketinget har her afsat 30 mio. kr. til utraditionelle boliger til hjemløse (Ålborgs skurvognsby nævnes her som mønstereksempel), hvor man regner med at København skal have de fleste penge.

Presset på den boligsociale anvisning er øget voldsomt, da det samlede anvisningsvolumen er faldet markant efter salget af de kommunale ejendomme. Dette gør, at presset på de billige 1 og 2 værelses lejligheder - som er koncentreret i Kongens Enghave - er vokset enormt, og at de anviste beboere er blevet svagere og svagere. Samtidig med at der er startet et kvartersløftprojekt - som blandt andet har som målsætning at muliggøre, at børnefamilierne kan undgå at flytte fra bydelen pga. af boligmassens skæve sammensætning og at modvirke for stærkt koncentration af de allermest ressourcetsvage - er der således på Københavns plan (og som nævnt med Finansministeriets mellemkomst) ført en politik, som klart har skærpet problemerne i Kongens Enghave.

Sortepersillet om, hvor de fattige skal bo, er dels et spil mellem København og omegnskommunerne, dels et spil mellem bydele i København. Problemet forstærkes af manglen på en sammenhængende social indsats i forhold til psykisk syge, hardcore misbrugere osv. Disse problemer er en vigtig del af baggrunden for problemerne i Kgs. Enghave – problemer der i sagens natur aldrig kan løses alene på det lokale niveau.

Kvartersløftets målsætning om en mindre andel af "hardcore belastede" i Kongens Enghave er derfor en meget varm kartoffel for Københavns Kommune. Det er også en varm kartoffel for den almennyttige sektor, som historisk har været en del af det socialdemokratiske governance netværk. Københavns Kommune har hårdt brugt for at få sit boliganvisnings/hjemløshedsproblem løst. Socialborgmesteren Winnie Larsen er faktisk lige nu desperat og udtalte for nyligt at Københavns Kommune må til selv at opkøbe ejendomme og ejerlejligheder for at nedbringe den uomtvistelige vækst i hjemløsheden.

Boligselskaberne i Kongens Enghave presser hårdt på for at få etableret en såkaldt "grøn anvisning", hvilket vil sige, at folk, der arbejder i bydelens store firmaer, skal kunne springe ventelisterne over og have førsteret til ledige boliger. De får opbakning fra bl.a. AKB, der i flere år har været trætte af, at den almennyttige sektor alene skal varetage den "sociale brandslukning" på boligområdet og tage hånd om de ekskluderede. Det grønne kommer ind ved at folk så kan gå på arbejde i stedet for at køre i bil. Det er i denne sammenhæng at begrebet om den "jyske

ingeniør”, der typisk arbejder på Nokia, som redning for den belastede bydel, er opstået (Jyske sociologer er ikke kommet ind i diskursen endnu).

Forslaget om den “grønne anvisningsret” i Kongens Enghave er en principiel sag om, at den almennyttige sektor kan gennemtvinge en form for vetoret overfor en “skæv” anvisning og dermed være modvægt til den øvrige del af boligsektoren (og velhaverkommunerne), der ikke længere skal kunne være ”freeriders”.

Eksklusionsfeltet og afdækningen af ’steder-at-være’

Som nævnt fokuserer dette arbejdsrapport på den første delanalyse til afdækningen af de større problematikker skitseret ovenfor. Delanalysen omhandler eksklusionsfeltet, eller mere præcist en case omkring det fysiske og sociale rum for marginaliserede i Kongens Enghave. Senere analyser afdækker det politiske felt, feltet omkring (almennyttigt, politisk og frivilligt) boligsocialt arbejde samt aktivering og erhvervsliv (se Andersen m.fl., 2003 og Andersen & Larsen, 2004).

Metodisk er denne case baseret på feltarbejde i Kgs. Enghave med udgangspunkt i de tre *formelle væresteder* for socialt udstødte og sindslidende. To af stederne er kommunale Samværs- og Aktivitetssteder og dermed primært offentligt finansierede; Café Rose drives i tæt samarbejde med Vesterbroprojektet, Pegasus i samarbejde med Missionen blandt Hjemløse. Det tredje værested hører under Missionen blandt Hjemløse og bliver desuden delvist finansieret af midler fra puljer, bydelsrådet og den lokale menighed. Denne del af feltarbejdet indbefatter interview med ledere, medarbejdere og brugere på de tre væresteder samt deltagerobservation.

Derudover bygger casen på bredere iagttagelser af andre rum i bydelen, som optages af svagere grupper. I Kongens Enghave findes der en lang række steder i det offentlige rum, hvor folk mødes til dagligt om nøjagtigt det samme, som værestederne tilbyder, nemlig social samvær og aktivitet. Der er tale om gadehjørner, bænke, torve, pladser, men også om hvad man kunne kalde *uformelle væresteder*. Fælles for disse steder er, at de alle er en del af det offentlige rum, og at de ikke har personale, ingen driftsoverenskomst med kommunen og ingen nedskrevne formålserklæringer: SV-værestedet er et brugerstyret værested, i form af en formaliseret nøgleklub, under Missionen blandt Hjemløses vinger. Guleroden er en lille skurvogn opstillet af bydelsrådet for at få øldrikkerne væk fra gaden. På disse to steder er der foretaget strukturerede interview med to brugere (der dagligt fungerer som - og af de andre brugere betegnes som - ’uformelle ledere’), ustrukturerede interview med brugere på stederne samt deltagende observation.

De formelle og de uformelle væresteder er dog ikke de eneste fysiske og sociale rum, der aftegner marginale steder, fællesskaber og identiteter i Kongens Enghave. Som nævnt er mange torve, pladser og bænke i bydelen sociale samlingspunkter for mennesker, som tilhører svagere grupper.

Derfor vil feltets betragtninger omkring disse andre steder-at-være også i mindre grad blive inddraget i afdækningen af det sociale og fysiske rum.

Da det ville være en reduktion at tegne et socialt kort over Kongens Enghave udelukkende ud fra de formelle og uformelle væresteder, vil analysen i det følgende derfor brede sig ud til at analysere **steder-at-være**. Med steder-at-være menes der alle de steder i det offentlige rum, hvor mennesker, der betegnes som svagere grupper, tager ophold i et kortere eller længere stykke tid; altså formelle såvel som uformelle væresteder samt andre sociale rum i bydelen.

3. Kongens Enghave som fysisk og socialt rum

For at forstå hvordan mennesker er indskrevet i og forholder sig til et sted, er det nødvendigt at afdække sammenhængen og relationen mellem det fysiske og det sociale rum.¹ Mennesker befinder sig på eller optager et sted i det fysiske rum, og dette sted kan defineres som punktet i det fysiske rum, hvor mennesker opholder sig og eksisterer. Dette sted kan enten være et sted i lokaliteten eller set ud fra en relationel betragtning en position i en rangorden. Mennesker er bestemt gennem deres forhold til et socialt rum, og i den grad ting tilegnes af mennesker og dermed konstitueres som ejendom, er både mennesker og ting 'placeret på et sted i det sociale rum som kan beskrives gennem dets relative position i forhold til andre steder (under, over, mellem osv.) og gennem distancen, der er mellem disse steder (Bourdieu 1996: 150).

I den følgende beskrivelse og analyse af 'steder-at-være' i Kongens Enghave fremdrages en række eksempler på sådanne relationer og distancer. Lad os imidlertid blot indledningsvist give et eksempel herpå; nemlig relationen og distancen mellem to steder-at-være for 'øldrikkere' i Bavnehøjkvarteret i Kongens Enghave: Guleroden og SV-værestedet. Disse steder er placeret op ad hinanden i det fysiske rum, men afstanden mellem dem i det sociale rum er stor. Brugere af SV-værestedet anskuer sig selv som en anden slags mennesker, end dem, som kommer i Guleroden, og de distancerer sig fra dem - mest markant ved at aflukke deres værested fysisk, så personer fra Guleroden ikke kan overskride den fysiske og sociale skillelinie, der er mellem brugere af Guleroden og af SV-værestedet. Samtidigt med at brugergrupperne af Guleroden og SV-værestedet befinder sig i en hierarkisk relation til hinanden, så er begge væresteder og brugere af dem karakteriseret ved, at de i Bavnehøjkvarterets fysiske og sociale rum befinder sig i en marginal eller perifer position. Begge brugergrupper er blevet henvist til eller tvunget til at opholde sig på dette perifere sted i kvarteret, fordi deres tilstedeværelse i det øvrige fysiske og sociale rum er uønsket i hvert fald som 'øldrikkere', og andre grupper i lokaliteten har med offentlighedens hjælp (politisk, offentlig forvaltning osv.) haft magten til at henvise disse grupper til disse perifere steder.

Strukturerne i det sociale rum kommer til udtryk i en række forskellige sammenhænge i form af rumslige modsætninger, hvor det beboede eller tilegnede rum fungerer som en form for umiddelbar symbolisering af de sociale rum. Når samfundet er hierarkiseret (fx mellem dem der arbejder og dem der ikke arbejder, mellem dem der er 'øldrikkere', og dem der ikke er øldrikkere, mellem sindslidende og narkomaner osv.), vil det fysiske rum også være hierarkiseret. Visse typer af forskelle, som er opstået gennem en længere historisk proces, vil ofte fremstå som naturgivne sociale og rumslige forskelle. Den måde, som kønnene indtager og er placeret i det sociale og fysiske rum, forekommer fx på mange måder uproblematisk i fortællingerne om Kongens Enghave og værestederne. Det er således en selvfølge, at der blandt øldrikkere kun er få kvinder (og at de er anderledes end andre kvinder). Tilsvarende forekommer den 'symbolske orden', som de kvindelige ledere på værestederne skaber og opretholder, naturlig, men den

¹ Distinktionen mellem det fysiske og sociale rum er alene en analytisk distinktion og ikke en distinktion, der eksisterer i praksis.

skaber ikke desto mindre en distinktion og relationel forskel og distance til det sociale og fysiske rum, som især øldrikkerne i Guleroden befinder sig i.

Marginale steder-at-være er også steder, hvor man kan udtrykke sig selv og sin identitet

Identitet knytter sig også til rumsligheden. Identitet handler bl.a. om at identificere sig med særlige steder, og det indebærer, at bestemte rum fungerer som steder, hvor identitet praktiseres.

Steder, hvor marginaler lever og udfolder deres identitet, kan anskues både som problemområder og som modstandslommer. Sådanne steder kan symbolisere et andet sæt værdier og anskuelser, end dem der er gængse i samfundet, og kan udgøre et omdrejningspunkt for deres identitet, og den måde de ønsker sig identificeret på,² kan antage en centralitet for reproduktion af marginal- eller outsider-identiteter (Shields 1991 og Hetherington 1997)³ og kan skabe muligheder for at være anderledes og for eventuelt at konstituere nye identiteter. Stederne kan også være tilfældigt valgte eller ligefrem påtvunget steder-at være som for øldrikkerne i Guleroden og SV-værestedet, men kan som samlingspunkt for grupper af marginaler facilitere skabelsen af en identitet og fællesfortælling blandt individer, der samles på disse steder. Disse noget ubestemmelige steder, og de praktikker der konstituerer disse særlige steder for forskellige former for alternative aktiviteter, er blevet beskrevet af en række forskellige forfattere som fx Foucault (1986), som kalder dem 'heterotopia', Turner (1974) som kalder dem 'liminal space' eller Lefebvre (1991) som kalder dem 'representational spaces'. Også begreber som 'margial space' (Shields 1991, Cresswell 1996) eller 'paradoxical space' (Rose 1993) er blevet anvendt om sådanne steder.⁴

Det paradoksale ved disse steder er, at de er genstand for identifikation samtidigt med, at de samfundsmæssigt anses som marginale steder. Marginale steder er steder, der fungerer som symbolsk centrum for outsidergrupper eller grupper, som befinder sig på, eller som opfatter sig som værende på kanten af samfundet. Disse individer og grupper, som af det omgivende samfund kan blive og ofte bliver opfattet som de 'andre' eller de 'fremmede', producerer på sådanne steder identitet

² Identitet skal her også forstås i sin minimalistiske betydning: at mennesker er sociale væsener med samværs- og kommunikationsbehov (Doyle og Gough 1991). Identitetspraksis betyder derfor ikke nødvendigvis, at disse steder-at-være fungerer som udfoldelse af eller symbolisering af nogen veldefineret og dybt inderliggjort 'sag' eller 'subkultur'.

³ Hvem der er outsiders, og hvem der er insiders afhænger imidlertid af iagttagers position. Becker (1963) påpeger, at for personer, som af andre er stemplet som outsiders, kan orienteringen være helt omvendt. Outsideren accepterer måske ikke de spilleregler og normer, ud fra hvilke definitionen outsider fastlægges. Han/hun accepterer derfor heller ikke, at de personer, som definerer ham/hende som outsider, har kompetencen eller en legitim ret til at foretage denne outsiderstempling. For regelbryderen kan disse 'andre', dem der dømmer og stempler, blive opfattet som outsiders. Han/hun opfatter sig selv som insider i den gruppe, som har samme identitet og praksis som sig selv.

⁴ Hetherington (1998) anvender især begreberne marginale steder og heterotopics til at diskutere, hvordan bestemte steder antager en social centralitet for ungdomssubkulturer, nye sociale bevægelser m.fl. Disse gruppers identifikation og deres udtryksformer er ofte forbundet med sådanne 'marginale' steder. Identiteter udfoldes på eller i relation til sådanne steder fx gennem diverse former for performance, ved at foretage 'pilgrimsrejser' hertil eller ved at gennemføre politiske protester og begivenheder, der er knyttet til sådanne bestemte steder.

og opbygger eventuelt modstand. Disse steder kan rumme mange typer af identifikationer og praktikker. Det kan være steder, der har symbolsk værdi for nyreligiøse bevægelser, det kan være festivalpladser, eller det kan, som det er tilfældet i vores sammenhæng, være steder, som man kan søge tilflugt i, trække sig tilbage til eller blive henvist til, og hvor det kun er dem, der er medlem af 'stammen', der kan eller ønsker at komme. Hvad enten det drejer sig om den ene eller anden type af steder, vil sådanne steder også være steder for udfoldelse af identitet.

Marin (1984) har kaldt visse former for rumslig praksis for 'utopics'. Utopics er en slags rumslig spil gennem hvilket et utopisk syn på samfundet og den moralske orden, som en given gruppe ønsker at fremme i samfundet, udtrykkes gennem praktikker, der er forbundet med særlige steder. Enhver gruppe, som ønsker at gennemføre ændringer i samfundet og konkret engagerer sig heri, vil udfolde sine aktiviteter i et specifikt lokalt rum. Hvis dette lokale rum i sig selv indtager en betydning for de ændringer, som gruppen tilsigter, vil dette rum antage karakter af utopic. For dem, som afviser samfundets normer og værdier, kan sådanne steder fremme en ordning af sådanne nye identiteter. I sådanne tilfælde bliver marginalitet til centralitet, og betydningen af, hvad der er centralt, og hvad der er marginalt, bliver mudret. For dem, der anskuer sig selv som marginale, bliver sådanne steder, selvom de af det omgivende samfund betragtes som marginale steder, til de centrale steder eller samlingspunkter for identitet og livsudfoldelse. Den sociale konstruktion af rummet indebærer, at dette må anskues ud fra forskellige visuelle opfattelser af rummet og de heraf følgende forskellige symbolske meninger rum og steder tillægges af forskellige individer og grupper i samfundet (se fx Jay 1992 og Zukin 1992). Det medfører, at specifikke steder af bestemte grupper opfattes særligt meningsgivende, og som sådan fungerer de som katalysatorer for forestillede eller socialt konstruerede fællesskaber (Shields 1991, Anderson 1985).

Begrebet marginale rum skal ikke forstås på en traditionel Euklidsk topografisk måde. Marginale rum og steder kan være i udkanten af et rum, men kan lige så vel markere et rum eller en slags grænseland mellem to rum – fx et trafikknudepunkt. Det kan også være rum og steder, der ligger midt i eller indenfor rum, der opfattes som (lokal)samfundsmæssigt centrale, eller det kan være rum og steder, der så at sige er skjulte for den umiddelbare iagttagelse. Marginale rum og steder kan altså ikke blot anskues ud fra en simpel center-periferi-betragtning. I nogle tilfælde fremtræder marginale steder og rum slet ikke som sådanne, og de fungerer alene som marginale rum, fordi de for specifikke grupper repræsenterer noget særligt. Marginale rum og steder kan derfor snarere anskues som måder at omgås og håndtere senmodernitetens usikkerhed og kompleksitet og som nye måder at skabe social orden på (Hetherington 1998). Disse steder kan enten udtrykke alternative modeller til det eksisterende samfund, eller de kan udgøre en vigtig del af samfundets sociale orden. Disse steder kan virke ubetydelige og hverdagsagtige, og de synliggøres måske alene på grund af de usædvanlige aktiviteter, der finder sted her.

Marginale steder kan derfor både være steder på kanten af samfundet, marginale steder i samfundets centrum eller transparente marginaler, der normalt er skjult for det almindelige syns- og iagttagelsesfelt. Det er steder, der bliver marginale på grund af den forskellighed, ubestemmelighed og usikkerhed, der omgiver sådanne steder. Foucaults begreb 'heterotopia' er måske i virkeligheden bedre til at betegne sådanne steder, fordi dette begreb frigør sig fra den traditionelle center-periferi

orientering. For Foucault (1986) er heterotopia både et spørgsmål om at udtrykke modstand og normovertredelse og et spørgsmål om orden og kontrol. Frihed og orden kan ikke adskilles fuldstændigt, men er viklet ind i hinanden. Heterotopia, der bogstaveligt betyder 'andre steder', betegner steder, der er etableret gennem inkongruente rumslige relationer, der udfordrer de steder, der repræsenterer samfundets orden og væren.⁵ Foucault anvender begrebet på to måder: dels i diskursive sammenhænge, dels om faktiske fysiske kontraststeder, hvis eksistens skaber foruroligende sammenstillinger af usammenstillelige 'objekter', der udfordrer den måde, som vi repræsenterer os på og især den måde, som vores repræsentation er ordnet på (1986, 1989). Heterotopia konstitueres gennem måden, hvorpå de foruroliger og rækker ved etablerede repræsentationsmåder og ordninger snarere end på grund af en 'medfødt' anderledeshed ved stedet selv. Heterotopia etableres gennem den sammenstilling af ting, der normalt ikke findes sammen, og den forvirring de heraf følgende repræsentationer afstedkommer. Heterotopia er for Foucault steder, hvor heterogene ting er bragt sammen, men uden at disse finder sammen i en meningsenhed, da der ikke findes en direkte sammenlignelighed med noget tidligere kendt eller erfaret fænomen. Sådanne rumslige processer kan skabe grobund for modstandshandlinger og normovertredelser, da de skaber rum og steder, hvor der ikke er en klart defineret orden for, hvordan ting skal fremtræde og fungere. For Foucault fungerer heterotopia derfor også som steder, der muliggør en alternativ orden i den forstand, at orden etableres gennem den måde sådanne steder bliver anskuet i kontrast til andre steder:

"Either their role is to create a space of illusion that exposes every real space, all the sites inside of which human life is partitioned, as still more illusory... Or else, on the contrary, their role is to create a space that is other, another real space, as perfect, as meticulous, as well arranged as ours is messy, ill constructed, and jumbled." (1986: 27)

Heterotopia eksisterer ikke i 'tingenes orden' ('the order of things'), men de er snarere konstitueret gennem den orden af tingene, som de er medproducent af. Heterotopia er steder, hvor de tvangshenviste, marginale, afviste eller ambivalente ting er repræsenteret, og hvor denne repræsentation bliver basis for en skiftende ordningsmodus, der har den effekt at tilbyde en kontrast til de dominerende repræsentationer af den sociale orden. Der er ikke nogen 'medfødte' karakteristika ved bestemte steder, der i sig selv skulle medføre, at de kan kaldes heterotopia. Heterotopiske relationer skabes snarere gennem relationen mellem steder, der indeholder forskellige former for social orden og repræsentation. Tilskrivelsen til og/eller fremtrædelsen af et bestemt sted som 'anderledes' kommer i stand, når et sådant sted indtræder i denne relation til andre steder med andre ordninger og repræsentationer. De ordninger og repræsentationer, der er forbundet med heterotopia, er måske ikke stabile og fastlåste, men de er en del af den proces, som kan skabe mening i den måde, hvorpå man anskuer sig selv og dermed i forståelsen af, hvem man er, og hvordan man relaterer sig til andre - både i relation til den gruppe, som man deler identifikation med og i relation til dem udenfor gruppen.

⁵ Begrebet heterotopia stammer oprindeligt fra studier af anatomen, hvor begrebet har sit specifikke medicinske formål. Det anvendes især om kropsdele, der befinder sig på steder, hvor de ikke burde befinde sig: fejlplacerede organer eller kropsdele, manglende organer eller kropsdele, ekstra fingre eller tæer eller som med svulster: fænomener eller genstande der er kroppen helt fremmed.

Identiteter er former for ordninger, som repræsenteres på mange forskellige måder i det sociale og fysiske rum. De konfigurationer af - og relationer mellem - steder, ordninger og repræsentationer, som fremtræder i vores studie af steder-at-være i Kongens Enghave, kan som regel ikke føres tilbage til specifikke politiske eller positive identiteter og identifikationer. De sindslidendes, øldrikkernes, de ensomme gamles og de andres væren-på-steder - deres ordninger og repræsentationer - udspringer snarere af nød og tvang end af selvbevidst og positivt tilvalgt væren, ordning og repræsentation. Alligevel kan vi på heuristisk vis anvende begrebet heterotopia til at iagttage, hvorledes deres væren-på-steder, deres repræsentation og ordning, udfordrer de normale og/eller dominerende diskurser, repræsentationer og ordninger i lokaliteten. I vores sammenhæng vil vi også anvende de forskellige begreber om marginale steder eller heterotopia som en indgang til at iagttage det fysiske, sociale og diskursive rum på en måde, der ikke låser os fast i en traditionel orientering i center-periferi og normal-marginal-unormal. Eller sagt på Luhmannsk: heterotopiske steder er steder, der i hvert fald potentielt indeholder muligheden for at skabe omverdensirritation og som sådan ikke blot kan ignoreres eller helt glemmes i kommunikationen i og om lokaliteten Kongens Enghave.

Steder-at-være for særlige grupper kan måske nok betragtes som marginale steder, men marginale steders, individers og grupper mangefaceterede og komplekse tilstedeværelse og repræsentation i det sociale og fysiske rum, som Kongens Enghave udgør (metaforisk såvel som bogstaveligt både rundt omkring, ind imellem, midt imellem, ovenpå og nedenunder, i kanten af og helt udenfor) betyder, at det fysiske og sociale rum ikke kan beskrives ud fra en entydig og hegemonisk ordning og kontrol. Dette betyder dog ikke, som vi også skal vise senere, at distinktions-, hierarkiserings- og eksklusionsprocesserne er fraværende, men at de på grund af marginalitetsfænomenets multivarians og relativt store omfang i Kongens Enghave danner ret så brogede og mudrede mønstre, at selve meningsindholdet i begrebet 'marginalitet' råber på en de- og rekonstruktion. Men netop denne udflydende repræsentation og ordning af margin og centrum i lokaliteten har samtidigt betydet, at Kongens Enghave i den større kontekst (København) igennem adskillige år som helhed er blevet betragtet som en marginal bydel med marginale eksistenser (jævnfør fx Smed 1999).

4. Steder-at-være

Kongens Enghave er en bydel, der er skåret over og splittet op på grund af den trafikale infrastruktur. Mest markant kommer dette til udtryk ved Sydhavns Plads, hvor de store indfaldsveje til Københavns centrum og Kastrup Lufthavn, jernbanelegemet og stationsanlægget fletter sig sammen i et stort trafikalt knudepunkt, der både fysisk, socialt og symbolsk adskiller Bavnehøjkvarteret fra resten af bydelen. Denne fysiske skillelinie er, som vi skal vise, dybt forankret i indbyggernes habituelle væren, og udtrykkes gennem den måde bydelen(es) beboere tænker og handler. Hvert kvarter i bydelen har sin egen identitet og selvforståelse, og denne udtrykkes sig relationelt og som distinktioner mellem de forskellige kvarterer, og den måde man anskuer sig selv i forhold til beboerne i de andre kvarterer.

For at få bydelen til – i det mindste symbolsk – at hænge bedre sammen har man fostret ideen om 'Den grønne nerve'. 'Den grønne nerve' er et initiativ fra borgergrupperne under Kvarterløft, der handler om at skabe en grøn nerve tværs gennem Kongens Enghave og dermed tværs igennem Bavnehøj, Frederiksholm og Musikbyen.⁶ Følger man ruten for den planlagte nerve får man en rundtur i hele bydelen og kommer tæt på dens forskellige steder-at-være.

Bavnehøj

"Det jeg kunne se, da jeg flyttede herud, det var at bydelen var delt op i flere sektorer. Bavnehøj var udskilt fra de andre – jeg kalder det 'den glemte bydel' – og det var altid "Dem derovre", når de talte om Bavnehøj". (Remy Kuhre)⁷

Når man kommer kørende fra Vesterbro ad Enghavevej, er jernbanesporet ved Enghave station den formelle grænse til Kongens Enghave. Langs med Enghavevej har man godsbaneterrænet og skinnerne på venstre hånd og Vestre fængsel på højre hånd. Efter den første boligkarré på højre hånd stopper man i lyskrydset ved Bavnehøj Allé. Følger øjet Alléen op til højre vil man se ældrebebyggelsen Tranehavegård, skolen og kirken og længst mod vest, indgangen til Vestre Kirkegård.

Bavnehøj Allé er en bred vej, der ikke helt lever op til sit navn, men det er der planer om at gøre noget ved med etableringen af Den Grønne Nerve. Midderrabatten med det slidte græs blev i sidste efterår beplantet med spæde

⁶ Den Grønne Nerve er et projekt under arbejdsgruppen "Det fysiske miljø" og har til formål: "At sammenbinde bydelen og derved styrke oplevelsen af en hel og integreret by, ved at etablere et ensartet udformet gadenet med respekt for det enkelte kvarters særkende og behov. At skabe en sammenhængende og grøn cykelsti, der skal gøre det lettere og mere trygt, at færdes på tværs af bydelen. At forgrønne og indsnævre kørebanerne, og synliggøre at de svage trafikanter prioriteres" (Kongens Enghave: Kvarterplan 1998; s. 34).

⁷Remy Kuhre er medlem af bydelsrådet, formand for en andelsboligforening i Bavnehøj. Tidligere har han været medlem af lokalrådet, initiativtager til værestedet Bavnehøjrådet og primus motor for opstillingen af en skurvogn til øldrikkerne i Bavnehøj.

træer i begge sider ud mod vejbanen, og Kvarterløft vil i løbet af år 2000 gøre noget ved græsstykket mellem de to rækker træer.

”Men som jeg siger, ”Jeg vil se det først”. Midterrabatten derude, den skulle jo have været lavet sidste år. Jeg kan ikke se resultatet. Der er kommet nogle træer, de kom sidste år i december måned, nu har vi snart december igen. Det giver jeg ikke så meget for: Jeg vil se det.” (Jytte)⁸

Tilbage i krydset mødes man dog af to store blomsteropsatser i forskellige farver, der er et resultat af et af de mange aktiveringsprojekter i Det Grønne Væksthus. De to hjørnebygninger på hver deres side af Bavnehøj Allé er meget forskellige at se på. Bygningen mod nord er af nyere dato og har moderne glasaltaner til hver lejlighed. Bygningen mod syd er af ældre dato, holdt i de røde teglsten der er karakteristiske for Bavnehøjkvarteret og har ingen altaner eller andet der bryder facaden. Som et mikrokosmos kan dette hjørne illustrere det status-skift, der har fundet sted internt i bydelen efter salget af kommunens ejendomme. Den gamle bygning var tidligere kommunalt ejet, men er nu en andelsforening med bestyrelsesmedlemmer fra det tidligere beboerråd. Den nye bygning har derimod altid været ejet af AKB. Førhen blev der set ned på den kommunale ejendom og dets beboere, noget der eksempelvis kan illustreres ved at beboerne fra de kommunale ejendomme ikke blev inviteret med til åbningen af Beboerbrugsen, der ligger i AKBs ejendom.

Jytte: ”Dengang at Beboerbrugsen den startede, da var vi *kun* Thor. *Kun* Thor-beboere. Midtergården derovre, de har altid følt, at de var mere end os. Men nu vil de godt lege med os, for nu er vi nemlig andelshavere; nu er vi steget i graderne.”

Statusskellet mellem ’ejere’ og ’lejere’ findes altså stadig internt i kvarteret, selvom fortegnene er blevet byttet rundt. Hvad angår Bavnehøj som helhed, er der også meget, der tyder på, at det ikke længere er ’Den glemte bydel’ med det dårlige image. Måske vil kvarteret få endnu mere status (eller i hvert tilfælde et bedre image) i fremtiden, idet andelsboligerne potentielt tiltrækker nye beboere såvel som at tilskrive social status til de beboere der ikke længere bor i kommunale ejendomme.

I hjørneejendommen længst mod Sydhavnen station ligger værestedet Pegasus i et gammelt butikslokale. Set fra krydset er Pegasus det eneste udadvendte butikslokale på Bavnehøj Allé. Alle de andre butikslokaler er nedlagt, tillukkede og afdækkede. Hvis man kommer forbi, når der er lukket, er de store vinduespartier og døren dækket af solide smedjernsgitre. Hvis

⁸ Jytte’ er 59 år og har boet i Bavnehøj, i den samme bygning, i 27 år, hvor hun var medlem af beboerforeningen. Efter Kommunen solgte bygningen fra, blev Jytte medlem af den nye andelsforenings bestyrelse. Jytte har arbejdet som støttepædagog med tegnsprog som speciale, men har været invalidepensionist i flere år. Tidligere var hun frivillig i Bavnehøjrådet. Jytte bruger Pegasus (der ligger i ’hendes’ bygning) dagligt.

man kommer forbi, når der er åbent, kan man skimte et pænt og lyst lokale, hvor folk sidder ved små runde caféborde, bag de blomstrede halvgardiner. Pegasus er som regel godt besøgt og snakken går livligt rundt om bordene. Lokalet er ikke særlig stort og er indrettet med café i to tredjedele af lokalet, og et køkken samt en trappe op til kontorer og toiletter i den bagerste tredjedel. Køkkenet er adskilt fra caféen ved komfur, bordplade og overskabe, der deler lokalet på tværs. Bag dette står personalet, oftest 2-3 medarbejdere, en smule skjult for brugerne. Foran trappen til ovenpå står et lille anretterbord med te, kaffekrus, sukker, fløde, vand, vandglas, servietter og bestik. Teen er til gratis udskænkning, kaffen koster 2 kroner og bliver skænket op hos medarbejderne. Man henter selv bestik og servietter, men alle får serveret maden af personalet, efter de har været oppe for at bestille og betale.

”Mange af de mennesker mangler jo i den grad selvtillid, fordi de har været marginaliseret, de har ikke været taget alvorligt. Derfor er det så vigtigt at vise dem respekt – fx bare ved at tale pænt, at der ser pænt ud, når de kommer og at servere et 20-kroners måltid som om de spiste på D’Angleterre.” (Eva Just)⁹

Serveringen er den primære kontakt mellem brugere og medarbejdere, da medarbejderne opholder sig i køkkenet det meste af tiden. Et varmt måltid koster omkring tyve kroner og er typisk millionbøf, medister, pølsegryde eller andre danske retter, men der kan også købes håndmadder og dessert hver dag. Pandekager med is er en ofte tilbudt favorit. De små caféborde står tæt sammen med fire stole om hver. Udefra set virker det som om bordene bliver besat både efter et ’stamprincip’ og efter et ’kendskabsprincip’. En gruppe kvindelige pensionister har fx et stambord tættet ved døren, ved et andet bord kan der sidde tre ældre mandlige pensionister, og et tredje bord kan være optaget af tre yngre og mere højroastede narkomaner. Det virker, som om brugerne enten sætter sig ved et stambord eller ved et bord med nogle, de kender eller kender til. Fordi bordene står så tæt, kommer brugerne naturligt i kontakt med nabobordene blot ved det forhold, at man skal rykke stole ind og ud for hinanden, men snakken foregår dog mest livligt ved de enkelte borde og ikke imellem dem. Værestedet henvender sig primært til psykisk syge, men brugergruppen er reelt meget blandet. Der kommer mellem tyve og tredive mennesker i Pegasus hver dag; enlige, middelalderlige, alkoholiske mænd; psykisk syge hvoraf mange er i behandling; en håndfuld unge sindslidende og/eller misbrugere under 35 år; samt en forholdsvist stor del ensomme folkepensionister.

”Det er jo mest som spisested, at sådan nogle steder bliver brugt, både Rosen og alle de andre der ligger herude (...). Det er jo mest pensionister, der skal have deres daglige mad og så læse deres avis, mens det er gratis. Det er nok også det, der holder folk fra, fordi det er ligesom om, at man ikke er helt velset, når man sidder

⁹ Eva Just, daglig leder af Værestedet Pegasus siden oprettelsen i 1994.

dér og har mere lyst til en bajer, og så skal drikke et glas mælk eller en kop te.”
(Thor)¹⁰

Går man op ad trappen i den bagerste ende af lokalet kommer man op til en repos med døre til kontorer og toiletter, samt en mellemgang ind til det, der tidligere har været nabobutikken. På dette repos er der et nyindrettet grovkøkken og et større spisebord. Går man ned ad trappen (og altså ned i det lokale der har en lukket dør ud til Bavnehøj Allé), finder man et bord med fire stole, en reol med forskellige spil, et tøjstativ med genbrugstøj hvis nogle skulle have brug for det - og på den modsatte væg – et meget stort fjernsyn placeret i hjørnet og et computerbord. Lokalet er forholdsvist nyt og bliver kun sjældent brugt af brugerne. Det bliver diskuteret, hvad lokalet kan bruges til i fremtiden.

Går man lidt længere op ad Bavnehøj Allé, kommer man til et af de andre gamle butikslokaler.¹¹ I dag er der persienner for vinduerne, der er malet sorte. Lokalet bliver måske brugt til en form for privat klubaktivitet, men udadtil signaleres der intet andet end lukkethed, hvilket i øvrigt er kendetegnende for store dele af Bavnehøj.

”Officielt skulle det hedde sig, at det skulle være sådan en computerklub, en netklub. Officielt. Men jeg kan kun formode, hvad det er, ud fra de mennesker som jeg har set gå ud og ind, om det så er de her nynazister, eller hvem det er, der har lejet det. Jeg er ligeglad. Men det, der er i det, er, at vinduerne er malet sorte, der er persienner for og døren er låst. Det vil sige, at lokalbeboerne ikke har en chance for at bruge lokalet, som hvis det havde været en bager, en slagter eller et mødelokale. (...) Og på den måde lukker man jo stedet.” (Klaus)¹²

Indtil 1993 var lokalerne omdrejningspunktet for Bavnehøjrådet, der fra 1991 lavede boligsocialt arbejde under mottoet ”Fra ensomhed til helhed”. Bavnehøjrådet blev oprettet på initiativ af en lokal (dengang kommunalt ansat)

¹⁰ 'Thor' er i 50'erne og har sin daglige gang i Guleroden. Han flyttede med sin familie til Bavnehøj, da han var fem-seks år, men flyttede som ung ud af bydelen i 10-15 år. Det meste af hans voksne liv har han dog boet i bydelen igen, men denne gang i Frederiksholm. Thor har ingen formel uddannelse, han er langtidsledig og har været aktiveret i perioder. Han har været gift og har to voksne børn, hvoraf den ene bor i Jylland, og sønnen på 26 år bor i bydelen. De andre brugere i Guleroden betragter ham som en uformel leder, og det er da også ham, som er kontaktperson i forhold til DSB, bydelsråd og myndigheder.

¹¹ Her lå også ”Føllet”, der var et ”aktivt alternativ” til Pegasus, hvor man blandt andet kunne reparere og sy tøj. Føllet var åbent fra den 15. december 1995 til oktober 1998 og var meget vel besøgt. Men driftsmidlerne kom primært fra private fonde, hvilket ikke kunne sikre overlevelse på lang sigt. Se Missionen Blandt Hjemløses årsberetninger, ”Hjemløs” 1996-1999

¹² 'Klaus' er i begyndelsen af 40'erne og arbejder som buschauffør. Klaus har haft hvad han selv betegner som en tryk opvækst i Brøndby, blev uddannet kontorassistent og boede i Brøndby Strand med sin kone. Da de blev skilt flyttede han på Kollegiet Gl. Kongevej, mistede sit arbejde, boede i nogle år på forskellige herberg og fik i begyndelsen af 90'erne anvist en lejlighed i Bavnehøj. Klaus bruger Pegasus i perioder (mere sjældent nu, end før) og blev for nogle måneder siden valgt ind i sin beboerbestyrelse.

beboerformand, og arbejdet rettede sig især mod de psykisk syge mennesker i kvarteret.

Remy Kuhre: ”Vi havde en masse psykisk syge, og vi havde en masse folk der stod på gadehjørnerne og aldrig havde løftet armene til andet end ølflasken (...). Disse mennesker ville vi gøre noget for på den ene eller anden måde. Vi ville ikke jage dem af gårde, for vi har det nemlig sådan herude, at vi ikke eksporterer vores problemer, vi løser dem.”

Bavnehøjrådet var en slags værested (uden at det hed det), der blev drevet af beboermidler og frivillig arbejdskraft.

Jytte: ”Bavnehøjrådet var et værested, det var det første værested, der var herude i Sydhavnen. (...) Jeg blev faktisk medarbejder meget hurtigt derinde. Jeg ”kom” ikke derinde, for det var så én jeg kendte, der var derinde, jeg sad så og snakkede med hende en dag, og så kommer Remy og siger: ”Du, jeg kan godt bruge dig”. Så siger jeg, ”Jamen, det er helt i orden, men på én betingelse: At jeg får lov til at bruge min uddannelse hvis der er noget”. Det fik jeg så... ja, så kørte det bare.”

Selvom stedet var til for de psykisk syge, blev det brugt af mange forskellige mennesker i kvarteret, også mange af dem, som nu kommer på Pegasus. Det er ikke sikkert, at åbningen af Pegasus havde noget at gøre med lukningen af Bavnehøjrådet. Mere sandsynligt er det nok, at Bavnehøjrådet i høj grad blevet båret oppe af en ildsjæl og svandt hen, da ildsjælen manglede.

Op ad Bavnehøj Allé fortsætter den store 4 etagers karré hen til hjørnet ved Johan Kellers Vej. Denne vej er, ligesom størstedelen af de små veje i Bavnehøj, opkaldt efter pædagoger. Drejer man ind her har man fortsættelsen af Pegasus-karréen på venstre hånd og den anden af kommunens tidligere karréer på højre hånd. Den tredje ligger et stykke længere oppe ad Bavnehøj Allé. Karréerne slutter begge ved Hans Ollriks Vej, hvor man nu står foran ’hertet’ af Bavnehøj: Skolen med den store fodboldbane på højre side af Johan Kellers Vej og Brandstationen med grønne partier foran på venstre side. Skolen og Brandstationen ligger planmæssigt i midten af Bavnehøj, på midteraksen af den trekant, der dannes af kvarterets tre store hovedveje (Bavnehøj Allé, Tranehavegårdsvej og Enghavevej). Efter det grønne område finder man den fjerde af de tidligere kommunale ejendomme på hjørnet af Johan Kellers Vej og Hans Ollriksvej. I karréens hjørneforretning lå der engang en købmand, men i dag er det et beboerlokale, der er ved at blive istandsat. Bestyrelsesformanden i andelsforeningen (og den tidligere beboerformand), Remy Kuhre, har kontor bagved forretningslokalet på første sal. Kontoret har fast åbningstid om formiddagen, hvor der udover den daglige administration af foreningen, svares på spørgsmål om køb og salg af andele. Men kontoret er også åbent for en kop kaffe og en snak om mere personlige problemer. Fra kontoret går der en lille bagtrappe ud til en flot og velholdt gård. Gården blev renoveret i de sidste år, hvor kommunen endnu ejede bygningen, og en kvinde er ansat til at passe de mange blomster og buske, samt at holde orden i gården. Eksempelvis har andelsforeningen vedtaget en regel om, at der ikke må holde cykler i gården, men nogle gange glemmer beboerne at sætte cyklerne i

den dertil oprettede cykelkælder. I det hele taget er ejendommen efter sigende blevet meget pænere og mere ordentlig efter, det er blevet en andelsforening, både hvad angår fysiske rammer, husorden og reglementer. Bestyrelsesformanden siger, at når man stiller krav til beboerne og gør bebyggelsen pænere, er der automatisk en række mennesker, som ikke trives, fx narkomanerne. Andelsforeningen arbejder bevidst på at få flere børnefamilier og arbejdende folk ind i foreningen. Dermed ikke sagt at målet er en beboerudskiftning, for filosofien er i høj grad, at jo stærkere den gennemsnitlige beboer er, jo flere ”svage” eller ”skæve” mennesker kan foreningen samtidigt rumme. Renoveringen af det fysiske miljø har på den måde haft indflydelse på en ændring i beboersammensætningen, på samme måde som overgangen til andelslejligheder har haft det. Også i denne ejendom har man fået en anden selvforståelse (og sandsynligvis et andet image), efter omlægningen til andele. Ligesom Pegasus-karéen føler man sig ikke længere set ned på.

Remy Kuhre: ”Det har sgu været meget skarpt adskilt. Der er jo sket det, at Bavnehøjkvarteret er ved at blive andele. Og dem, de ikke længere kan få placeret i kommunens ejendomme, ja, de ryger ud til AKB. Så nu får de deres egen medicin at smage, fordi de mærker, hvordan det er at være dem, der skal tage imod. Det samme gælder AAB, som bor for enden af Bavnehøj Allé – dem med altanerne – de har også altid følt sig højt hævet over os andre. ”Dét der lort ovre fra kommunens ejendomme” og i den dur, det var almindelig omtale. Men nu er ”dét der lort” blevet til andelsboliger, ikke bare arbejdernes andelsboliger hvor man betalte 15 øre for at komme ind, men rigtige andelsboliger. Så man kan sige, at rollerne er bygget om.”

Lidt længere ned mod Sydhavnen station ligger bebyggelsen Sjællandshuse, der ikke er blevet til andelslejligheder, men er privatejet i et selskab under KAB. Men også her kender man til interne statuskampe i kvarteret:

Klaus: ”Det er det sædvanlig skel, der er. Den ene side af gaden siger, at de er finere end den anden side af gaden.”

Lejlighederne i Sjællandshuse er et og tovrærelses med bad, og ejendommen er meget velholdt. På grund af lejlighedernes størrelse bor her typisk enlige i alle aldre, både folkepensionister, middelaldrende og unge mennesker. Beboerbestyrelsen er med i et udvalg i KAB, der arbejder med sammenlægninger af lejligheder i forbindelse med kvarterløft, og i øjeblikket bliver det diskuteret, hvordan det rent praktisk skal lade sig gøre. Der er kun lige kommet tegninger på bordet, men der er ikke taget beslutninger endnu.

I bestyrelsen sidder en kvindelig folkepensionist, en ung mand der er vokset op i ejendommen, og to nye ansigter der lige er blevet valgt ind; en midaldrende mand og en ung, kvindelig studerende. Der har været meget udskiftning i beboerbestyrelsen, og de nytilkomne (der er naboer) gik både ind i arbejdet fordi de var trætte af at se de andre bestyrelsesmedlemmer ’give op’ efter kort tid, men også fordi de var utilfredse med den magt, som ”de gamle” i ejendommen havde, og de snævre rammer som bestyrelsen

tænkte i. Et eksempel på de forskellige holdninger til beboerarbejdet er den hockeybane, der er blevet anlagt ved nabokarréen. De tidligere beboerforeninger har ikke deltaget i Bydelsrådsmøder, Kvarterløftmøder eller andre former for tværgående samarbejde i kvarteret, og de har derfor ikke været med i beslutningsprocessen omkring anlæggelsen af hockeybane. Nu hvor banen ligger der, føler nogle beboerne sig til tider generet af larm og bolde, og de gamle bestyrelsesmedlemmer vil have noget gjort ved banen. De nye bestyrelsesmedlemmer synes derimod, at fejlen ligger på beboernes (eller rettere de gamle bestyrelsesmedlemmers) side, fordi de ikke aktivt har taget del i planlægningen af deres lokalområde.

Klaus: ”Når vores beboerråd siger: ”Vi passer os selv, og det rager os en fjer, hvad der sker i andre sammenhænge en meter udenfor vores ejendom” – Jamen, så *bliver* der bygget en meter fra ejendommen. En stor kasse, som er totalt umulig at håndtere for os, og vi har ikke haft nogen indflydelse. Hvem er så de dumme?”

For enden af Tranehavegårdsvej ligger Netto på det ene hjørne og kiosken på det andet. Foran Netto er der et mindre stykke græs med lidt træer på, dog ingen bænke. ”Nettohjørnet” har sin helt egen historie, da det før har været et vigtigt sted-at-være i Bavneshøj. Her mødtes en fast skare af mennesker hver dag, for at drikke øl og for at snakke. På et tidspunkt var der dog så massive klager fra beboerne i området, primært fra beboerne i ejerlejlighederne lige bag Netto, at politiet begyndte at gribe ind. Øldrikkerne fik bøder på 200 kroner, når de blev taget ved Nettohjørnet, men også når de havde fundet et andet hjørne at stå ved i nærheden. Den første løsning på problemet blev nogle bænke bagved stationen og op til kirkegården. Men bænkene stod i skygge og blæst i et dunkelt hjørne, og beboerklagerne stoppede ikke af den grund.

Thor: ”Så stod vi jo på hjørnerne, for der var jo ikke en kæft, der ville stå hernede og glo på en stationsmur og bare kigge opad. Der var tre bænke, og så var der jo også en masse mennesker med ejerligheder, og de var jo lidt forargede over, at der blev pissert og råbt og skreget”. ”Vi blev jagtet af politiet rundt omkring, når vi stod på hjørnerne og drak bajere. Vi var trætte af at skulle betalte bøder, og de var trætte af at skrive dem ud til os. (...) Det startede med nogle bænke hernede bagved stationen ved kirkegården. (...) Så fik vi jo ballade fra ejerlejlighederne og dem dernede, for de var jo ikke interesserede i, at øldrikkerne stod og pissede på kirkegårdsbuskene. Så fandt vi så ud af – ja, det var en der hed Remy – da vi havde samlet nogle underskrifter – og Jesper Betjent – så gik de i gang med at sige, at nu skulle vi have et sted der var bedre.”

I 1990 bliver der bygget et blåt træhus på 54 m² af Ung i Arbejde; SV-Værestedet. Huset ligger på DSBs arealer på den anden side af Enghavevej og består af en lille entre og toilet og et større opholdsrum med åbent køkken. Formålet var at lave ”et tilbud om bedre rammer og ansvar for rammerne til en gruppe, der opholdt sig meget på gaden” (Hjemløs, Missionen blandt Hjemløses årsberetning 1993). Værestedet er, som noget enestående på denne tid, brugerstyret og drives af en bestyrelse af fem brugere. Baggrundsgruppen hedder Værestedets Venner og bestod ved

oprettelsen af Ingrid og Anker Jørgensen, Københavns Socialpædagogiske Seminarium, Socialdemokratiet og SF i Sydhavnen, Bavnehøj Menighedspleje og Missionen blandt Hjemløse. Beboerne langs Enghavevej var i begyndelsen lidt skeptiske overfor projektet, men brugerbestyrelsen inviterer til 'åben dag' og klagerne stopper.

"I starten var der lidt klager derovrefra. Men så lavede vi en dag, hvor de kunne komme over og kigge på, hvad det var for noget, og så kunne de jo godt se, at det så meget tilforladeligt ud." (Per)¹³

Den store gruppe af øldrikkere i kvarteret har nu fået deres eget sted at være, hvor de kan mødes med ansvar for egne rammer. Men i løbet af de første år viser det sig, at gruppen er mere uhomogen end først antaget, og at brugerne har forskellige holdninger til stedet, og hvordan det skal køres.

Per: "Du kan jo se, at vi har nogle værdier herinde, altså både ølautomat og sådan, men vi har jo også gjort det pænt derude, med fliser og sådan. Så for at vi kunne have tingene i fred, måtte man simpelthen smide folk ud, der ikke duede til at være her."

SV-Værestedet bliver lavet til en nøgleklub med omkring 50 medlemmer, og dermed bliver der udskilt en gruppe af øldrikkere, der igen er henvist til gaden.

Thor: "Allerførst havde vi jo den derinde bagved [SV-værestedet], men det blev lavet til en nøgleklub, så der blev vi hurtigt jaget ud fra det blå hus. Så drøede vi ellers rundt igen, som vi havde gjort fra starten af."

De samme problemer omkring beboerklager og udskrivning af bøder viser sig igen, og denne gang er det politiet, mere specifikt Jesper Betjent, der sammen med førnævnte ildsjæl Remy Kuhre, går i gang med at finde en løsning på længere sigt. Øldrikkerne deltog også selv aktivt ved at lave en underskriftsindsamling i kvarteret.

I 1996 bliver der opstillet nogle bænke på nabogrunden til SV-værestedet mod syd. Grunden er en trekantet stribe jord under jernbanebroen, hvor togene larmer forbi over hovedet hver femte minut. På bagsiden af skurvognen er der et hegn dækket af træer og buske ind til SV-værestedet, og langs med grunden er der trådhegn beplantet med buske ud mod Enghavevej og et busstoppested, der ligger lige foran huset. Der bliver senere opstillet en lille skurvogn på 20 m² og lidt flere bænke udenfor vognen. Der bliver også lagt sten og sat blomsterkasser op. Stedet kommer til at hedde Guleroden og huser de øldrikkere, der ikke fandt sig til rette i

¹³ 'Per' er i midten af 40'erne og har boet i Bavnehøj i lidt over ti år. Han flyttede til Kongens Enghave i forbindelse med byfornyelsen på Vesterbro. Per er ikke i fuldtidsarbejde, men har sin daglige gang i SV-Værestedet, hvor han – udover at være medlem af brugerbestyrelsen – i praksis fungerer som daglig 'opsynsmand'. Han bliver betalt for at gøre rent i værestedet et par gange om ugen, men udover det står han for opfyldning af øl og sodavandsautomaten samt andre daglige gøremål.

SV-Værestedet og blev jaget væk fra gadehjørnerne. Guleroden fungerer også som en nøgleklub, men med en mere uformel struktur hvor organisationsprincippet er ”selvjustits”. Bydelsrådet afholder udgifter til el, vand og leje af grunden, og Remy Kuhre er kontaktperson til forvaltningen hvis der opstår spørgsmål eller problemer. Der kommer omkring 40 mennesker fast på Guleroden, nogle hver dag, andre lidt sjældnere. De fleste er på Guleroden et par bayers tid og går så hjem igen, men nogle bruger stedet det meste af dagen. Det virker som om ølforbruget er omdrejningspunktet for hvordan, hvornår og hvor længe folk opholder sig på Guleroden:

Thor: ”Der er jo ikke ret mange af os, der har råd til at sætte os ned på et værtshus og drikke os en kæp i øret, når man kan gå derover og få en bajer til en femmer, eller gå i Netto og få en til tre kroner. Så er det nemmere at sidde hernede og starte branderten, og så kan man jo altid gå ind og give de der 14-16 kroner for en bajer bagefter. Det er jo nok sådan noget, der gør sig gældende. Men i langt de fleste tilfælde får man jo snakket færdigt hernede, og så er det jo ikke sikkert, at man gider at fise på værtshus bagefter.”

Langt de fleste der bruger Guleroden er mænd.

Thor: ”Det er jo altid mændene der drikker”. ”Og så er der jo også nok flest enlige mænd herude, der bor mere eller mindre alene, og så har man det her som samlingssted. De [Kvinderne] går og passer hus og hjem og nørkler lidt med at handle ind og sådan noget... Nej, jeg ved egentlig ikke hvorfor. Det kan også have noget at gøre med jargonen, netop på grund af at de fleste af os er mere eller mindre enlige.”

I dag findes der altså to steder-at-være på DSBs arealer langs Enghavevej. Stederne ligger klods op ad hinanden, men er skarpt fysisk adskilte og sender meget forskellige signaler. Guleroden har en åben front og en åbning i trådhegnet, der ligger ud til Enghavevej, lige når man kommer over fodgængerovergangen. Åbningen i hegnet ligger i den spidse ende af den trekantede grund, der på den måde åbner op og breder sig ud, med bænke og blomsterkasser. For enden af grunden ligger skurvognen, der byder velkommen ved en åben dør, og havemøbler og parasoller på terrassen indrammet af træer foran skurvognen. Der kan godt stå et par askebægre, ligge et par kasser eller andet foran huset, men det ser ikke rodet ud, snarere beboet. Der er også næsten altid mennesker foran Guleroden, selvfølgelig især om sommeren. Som et sted-at-være virker Guleroden åbent for alle, selvom man ikke umiddelbart ser sig selv som målgruppe.

Klaus: ”Det eneste jeg har kendskab til, det er, at der under Sydhavn station er lavet en plads, med bænke og fliser og buske, og jeg ved ikke hvad. Der er vist også en enkelt læskærm, som man kan stå og tisse bagved, så vidt jeg husker. Det er et åbent sted.”

Til forskel herfra sender SV-Værestedet andre fysiske signaler. Grunden er ligesom Guleroden omgivet af trådhegn, men foran huset er der ingen buske, der skjuler hegnet, og i midten sidder en solid låge, med håndtag og lås. Arealet rundt om huset er pinligt ordentligt, fliserne er fejte, og der er

ingen ukrudt mellem stenene. Der er lagt græsplæne på to af husets sider, og fliser på de to andre. Ingen steder brydes de rene flader af buske eller træer, beplantningen står pænt på række ud mod godsbaneterænet, ind mod Guleroden og på en del af stykket langs Enghavevej. Udefra virker SV-Værestedet mindre beboet end Guleroden. Som et sted-at-være sender SV-værestedet klare signaler om, at det er en lukket klub kun med adgang for medlemmer.

Klaus: ”Det sted, har altid set – for mig – så lukket ud. Der er hegn og der er port og... jeg var meget interesseret i starten i at prøve at komme ind, men der står jo næsten på døren ”Hold dig væk”. (...) jeg har altid, lige indtil dags dato, ment at det sted, det var lukket for andre mennesker, end dem de selv bød ind.”

Ser man lidt mere overordnet på de to steder-at-være, er de udtryk for den samme strategi, nemlig at få øldrikkere væk fra gadehjørnerne. På den ene side en strategi der kan tilgodese en gruppe menneskers behov for at have et sted-at-være, på den anden side en strategi der kan tilgodese beboere og andres ønske om at få disse mennesker væk fra de steder, der var de naturlige steder-at-være i bydelen. På et mere praktisk niveau er der sket dét, at en gruppe mennesker, som stod spredt på hjørnerne rundt om i kvarteret, nu er samlet på de gamle banerealer. Det har betydet i hvert tilfælde to ting: For det første kan man nu tale om en egentlig gruppe af øldrikkere. Før oprettelsen af de to steder-at-være var der flere hjørner i Bavnehøj, der var populære at drikke øl på, både nede omkring Netto, men også ved den købmand der lå på Johan Kellersvej og langs Enghavevej, der blev kaldt ”Kapsel Allé” og ”Københavns længste bar”. Der var tale om spredte grupperinger over hele kvarteret, og ikke om en stor, sammenhængende gruppe. Hverken set indefra eller set udefra. Med oprettelsen af SV-værestedet og Guleroden bliver kvarterets øldrikkere en gruppe i den forstand, at de, om ikke andet, deler fysisk opholdssted. Grupperingen kan i øvrigt siges at blive vedligeholdt af politiet, der stadig kører nogle runder i kvarteret og vinker folk over til Guleroden, hvis de får sig en pilsner foran Netto eller kiosken. For det andet kan man nu tale om en meget synlig gruppe af øldrikkere. Hermed ikke sagt at øldrikkere ikke altid har fyldt meget i gadebilledet i Bavnehøj, for det har de ganske givet. Pointen er, at de netop ikke fylder gadebilledet mere. Helt konkret har de fået et opholdssted i udkanten af kvarteret, mellem jernbanen er den trafikerede Enghavevej, fuldstændigt isoleret fra resten af kvarteret. Det er ikke steder, man ’kommer forbi’ på vej fra det ene til det andet. Man kommer der simpelthen kun, hvis man er øldrikker. Dermed er øldrikkere ikke længere en naturlig del af gadebilledet, nogle man ikke lægger specielt mærke til, fordi de altid er der. Med oprettelsen af SV-værestedet og Guleroden er øldrikkere tvært imod blevet synliggjort.

Klaus: ”Jeg har snakket lidt med nogle af dem, og de bryder sig ikke om at gå derover, fordi de føler sig udstillet.”

Thor: ”Du kan jo glo på os direkte oppe fra stationen, og alle ved, at det er ’Bumsehuset’ (...). Vi har jo fået en form for fristed – men altså busstoppestedet og en station lige ved siden af – det er lige som om, at det er lidt for tæt på. Man kan jo

ikke undgå at se os... En stor gruppe som os er lettere at pege ud, end når vi stod 2-3 stykker på et gadehjørne.”

Samtidigt har omgangstonen også ændret sig en smule. Da man stod på gadehjørnerne, var der grænser for, hvor højt der blev råbt, og hvor fuld man blev. Der var jo altid andre mennesker til stede.

Thor: ” Det er lige som om, at her lægger folk mere mærke til, at der bliver råbt højt. Der blev ikke råbt så højt, når man stod rundt omkring på hjørnerne. OK, så var der én, der blev lidt fuld en gang i mellem, men her kan der nogle gange være otte-ti brandterter, der vælter ud. Så bliver der jo også lagt mærke til, når de dingler over gaden ved krydset; nogle gange kan man jo ikke rigtigt holde øje med, om der er helt rødt eller helt grønt (...). Men det er lige som om, der er mere støj her, end der har været, når vi stod på hjørnerne. (...) Når folk sidder og snakker sammen hernede, det kan man ikke. Man er nødt til at råbe, fordi der kommer altså et tog forbi hver 10. minut.”

Selvom øldrikkerne nok i høj grad har holdt sig for sig selv på hjørnerne, var der alligevel tale om, at de var en del af det sociale liv i bydelen.

Thor: ”Det er ikke rigtig tid til alt det, som der var før i tiden: Gamle fru Hansen bar man jo varerne op for og sådan noget, men man er sig selv nok i dag (...) Altså kommer du herud klokken seks om aftenen, så ser du jo ingen mennesker. Slut færdigt. Før i tiden stod man jo rundt omkring og diskuterede efter hokeren havde lukket. Der var ligesom lidt mere gadeliv, end der er nu.”

Som kvarter er Bavnehøj karakteriseret ved dét, der er, i lige så høj grad som dét, der ikke er. Kvarteret har flere steder-at-være for socialt marginaliserede, både det kommunale værested Pegasus, Missionen blandt Hjemløses brugerstyrede nøgleklub SV-værestedet og skurvognen Guleroden. Nogle mennesker bruger det ene sted som stamsted og kommer ikke på de andre, mens nogle mennesker benytter sig af flere steder jævnligt. Eksempelvis er det ikke sjældent, at samværet foregår i SV-værestedet eller Guleroden, mens indtagelsen af dagens varme måltid foregår i Pegasus. Samtidig er Bavnehøj karakteriseret ved en udtalt mangel på andre steder at mødes i det offentlige rum. Der er intet central torv med bænke, intet bibliotek eller medborgerhus, ingen steder at handle udover Netto, og bydelens værtshuse tiltrækker ikke alle.

Jernbanebroen ved Sydhavn Station krydser Enghavevej, hvor man kører et stykke under den massive betonbro for at komme ud på Sydhavn Plads. De tre kvarterer i bydelen er alle afgrænset af trafikveje, men denne fysiske grænse mellem Bavnehøj og Frederiksholm, er den mest markante skillelinje i bydelen. Fra Bavnehøjs stille sidegader kommer man til de store omfartsveje og udsigten til industrikvarterer. Fysisk kommer man fra én verden til en anden, men dette gælder også på et mere symbolsk plan, idet beboernes selvforståelse svarer til de fysiske grænser. Man kommer enten fra Bavnehøj eller fra Frederiksholm, og jernbanebroen er dermed også symbolet på, hvornår man kommer ind på et 'fremmed' territorium.

Klaus: ”Skellet, det ligger nok mellem Frederiksholm og Bavnehøj, det er der ingen tvivl om. Hvad skulle de herved efter, dem fra Frederiksholm? Der ligger jo ikke noget?”

Frederiksholm

Når man går under jernbanebroen ved Sydhavn station og står ved Sydhavn Plads, er man i Frederiksholm. Når dette er sagt, er det sjældent, at nogen ’står’ på Sydhavn Plads, da der i virkeligheden er tale om et larmende trafikknudepunkt, der forbinder Bavnehøj, Frederiksholm og fører udefrakommende bilister til Roskildemotorvejen af P. Knudsens gade – der som alle veje i Frederiksholm er opkaldt efter socialdemokratiske politikere - og mod byen ad Vasbygade og Kalvebod Brygge. Men selvom pladsen ikke er et sted-at-være for bydelens beboere, var det alligevel her, at bydelsrådet anlagde et 10 m x 10 m stort blomsterbed i sensommeren, hvor hvide, blå og lilla blomster blev plantet, så det udgjorde Kongens Enghaves ’våbenskjold’. Arbejdet blev udført af de aktiverede tilknyttet Det Grønne Væksthus (der også har stået for de mange blomsteropsatser rundt omkring i bydelen og har dyrket potteplanter til bydelens pensionister). Som et synligt vartegn for Kongens Enghave sender blomsterlogoet på den ene side signaler om en lokal identitet og om en levende og aktiv bydel; noget beboerne kan være stolte af. På den anden side er blomsterlogoet også et synligt vartegn for bydelsrådet, og for de bydelsrådsmedlemmer der har allokeret midler til blomsterne.

Jytte: ”De har brugt en masse penge på udadvendt arbejde. De har lavet – nede ved Sydhavns Plads – der har de lavet et stort blomsterhaløj, der skulle indvies her da blomsterne faktisk næsten var visnet (...). I stedet for at bruge pengene på dem, der har brug for dem. Men selvfølgelig. Vi skal jo også snart have valg.”

Når man kan synes, at det er pudsigt sted at plante et blomsterlogo, er det ikke mindst, fordi Sydhavns Plads er det trafikknudepunkt, det er. P. Knudsens gade er voldsom larmende og trafikeret, og for forbigående, som kører forbi facaderne ud til vejen, kan kvarteret ikke virke som et særligt attraktivt sted at bo. Men man skal bare køre op ad den næste vej for at indtrykket af Frederiksholm er et helt, helt andet.

Borgbjergvej er en bred og luftig gade, med butikker i de fleste af boligkarréernes stuelokaler. På venstre side aftegnes Borgbjergvej af facaderne fra de tre store karrébebyggelser (hvor den første er kendt i kraft af Anker Jørgensen, som har boet her i mange år), der på modsatte side har facader ud til Sabroes Gade og K.M. Klausens Gade. På højre side tegnes Borgbjergvej af fire forskellige bebyggelser, både høje karréer og lavere huse med små forhaver. Når man står her midt på Borgbjergvej og kigger op mod den store runde plads, Mozarts Plads, får man et indtryk af luft og lys, masser af plads mellem husene, og grønne afbrydelser i byrummet.

Midt på Borgbjergvej ligger Kvartershuset, der blandt andet indeholder café, jazzklub, badmintonhal og forskellige møde- og festlokaler, der udlånes til bydelens beboere. Fra Borgbjergvej er det dog svært at se, hvad huset gemmer, da facaden prydes af Fakta, der bor i stueetagen og af navnet på bygningen; Engholmen. Man

skal faktisk rundt om hjørnet til en diskret dør, hvor plakater og et udhængsskab fortæller om de aktiviteter, der foregår inde i huset.

Ikke desto mindre er Kvartershuset et sted-at-være både i forbindelse med beboermøder, bydelsmøder og forskellige kulturelle klubber. På hjørnet overfor kvartershuset ligger en kiosk, og her kan man ofte se folk stå og få sig en øl. Der er aldrig tale om en stor forsamling, og det virker, som om folk kun stopper op i en øls tid ad gangen.

På samme side af vejen ligger de to største af de almennyttige karréer; nogle af de første AKB-bebyggelser i området. Bag de anonyme facader gemmer der sig grønne gårdanlæg, med borde og bænke, muligheder for at grille og legeredskaber til børn. Men trods de fine faciliteter er det ikke altid, at her ligefrem vrimler med beboere, heller ikke om sommeren. Det er ofte indvandrer-familierne, som benytter sig af muligheden for et socialt liv udendørs, og ofte børnene af disse familier, som leger i gården.

”Vi har lige pludselig fået utroligt mange børn i vores gård, vores flotte, store gård. Men der er altså bare nogle af børnene, der render rundt og råber og skriger, bare for at råbe og skribe. (...) Det er meget udlændingebørnene, som har nogle utroligt skingre stemmer, og når jeg ser deres mødre dernede, så siger det ikke noget.” (Lotte)¹⁴

Hvorvidt indvandrerfamilierne ’fylder mere’ i gårdene på grund af andre sociale mønstre og vaner, eller om de vitterligt bruger anlæggene mere end andre, er dog svært at sige. Men meget tyder i hvert tilfælde på forskellige ’gårdkulturer’.

Thor: ”Der er jo mange af dem med etnisk baggrund – de har jo en anden kultur, end vi har. De sidder jo altså og sladrer og hygger sig med en grill. Men det hjælper jo ikke ret meget, at man laver en gård med én grill, og der bliver sat tyve bænke ned. Og man kan ikke komme ned som dansker og sige ”Jeg skal bruge grillen”, for så er der lige pludselig tre familier, der skal lave mad, og tolv unger der render om benene på én. Og de flytter sig sgu ikke.”

Hvad angår indvandrerfamilierne, skal det nævnes, at disse ikke er (repræsentativt) synlige i bybilledet. Som nævnt har bydelen – og ikke kun Frederiksholm - en procentvist lidt større andel af udenlandske statsborgere, men i forhold til fx Nørrebro og Vesterbro fylder de ikke særlig meget i gadebilledet. I forhold til de andre brokvarterer er der få tomme butikslokaler indrettet til indvandrerklubber for enten kvinder eller mænd, få etniske butikker, og da bydelen generelt ingen caféer har, er det også sjældent, at man ser pensionerede indvandrere sidde og spille backgammon og drikke kaffe, som man kan se det i andre københavnske brokvarterer.

Lidt længere oppe ad Borgbjergvej ligger værestedet Amadeus. Udefra ligner værestedet en café, og lederne fortæller da også, at det hænder, at folk kommer

¹⁴ ’Lotte’ er i begyndelsen af 30’erne og har boet i Frederiksholm i snart tre år. Hun er vokset op på Amager, hvor hun stadig har en stor del af sin familie og sine venner, men boede også på Nørrebro før hun flyttede til Kongens Enghave. Lotte er langtidsledig og har været aktiveret både på Nørrebro og i bydelen. Hun lever alene. Lotte bruger Amadeus næsten dagligt, og har talt med lederen om at komme i puljejob på værestedet i det nye år.

forbi til en bid mad, uden at være klar over at der er tale om et egentlig værested, der drives under Missionen blandt Hjemløse. Lokalet er delt i to niveauer. Lige inden for døren i gadeplan er der opstillet seks små runde borde, med tre-fire stole omkring hver. Væggene er prydet med billeder og plakater, og der er sat 'stakitter' af træ med blomstret stof op bagved, så lokalet giver associationer til en hyggelig kolonihave. Ligesom på Pegasus lægges der også her vægt på, at folk føler sig godt tilpas. En bred, åben trappe fører op til den anden del af lokalet, der ligger lidt højere oppe. Men ikke højere end at man føler, at man står i ét stort rum og kan kigge ud af vinduerne, der vender ud mod en grøn gård. På reposen er der to firkantede og et rundt bord i højre side, og en åbent køkken med en disk, entre og udgang til toiletter og bagtrappe på venstre hånd. Disken, hvorfra der serveres mad, er både det fysiske og det sociale midtpunkt i rummet. Amadeus åbner klokken 12.30, hvor der kan købes et varmt måltid, smørrebrød, dessert, tørkage og kaffe, juice og mælk.

"Vi åbner klokken halv et, hvor drankerne endnu ikke er blevet så fulde endnu og ved de skal have noget at spise, og narkomanerne ikke er blevet for skæve, for de får udleveret deres metadon klokken 10. Så det er mest strategisk at åbne halv et, for der er folk stadig friske." (Jimmy Rohde)¹⁵

"Vi lukker klokken halv fem, og i det tidsrum kan folk jo nå at få både morgenmad, frokost og aftensmad. For mange er det jo dagens første måltid." (Dorte Jensen)¹⁶

Te, vand og vitaminpiller er gratis. Menuen er meget varieret og mindre traditionel end på de andre væresteder. Udover de klassiske retter som medister og flæskkesteg bliver der også lavet lasagne, grønsagsgratiner og serveret fisk en gang om ugen. Smørrebrødet har intet at gøre med håndmadder og er, trods prisen på 5 kroner, et mindre kunststykke. De 2-3 medarbejdere (inklusive den daglige leder), som normalt er på arbejde, hjælpes alle med at lave maden, men den høje kvalitet og nytænkning skal nok tillægges 'madmor', som også har komponeret stedets populære nougat-lagkage. Der bliver ikke serveret ved bordene på Amadeus. Folk kommer selv op til disken og hører om dagens udvalg, snakker lidt, bestiller og tager servietter og bestik på hylden neden under. Der kommer mellem 25 og 30 mennesker på Amadeus hver dag, der kan deles i to store grupper. Den ene er de sindslidende, eller folk der har følelsesmæssige problemer i større eller mindre grad, og den anden gruppe er misbrugere i en bred forstand, enten af narkotika, alkohol, piller eller en blanding. Mere detaljeret bliver værestedet dagligt besøgt af 6-8 narkomaner, 8-9 sindslidende, 8-9 alkoholikere og 5-6 pensionister (primært førtids- og invalidepensionister men også folkepensionister) og andre. Langt størstedelen af brugerne er mænd mellem 35 og 45 år, typisk misbrugere i den ene eller anden forstand.

¹⁵ Jimmy Rohde har været fastansat som medarbejder/stedfortræder i Amadeus fra 1996 til 31.12.99 og har boet i bydelen siden han begyndte at arbejde i bydelen. Den 1.1.2000 skiftede han stilling inden for Missionen Blandt Hjemløse og blev ansat som daglig leder af en af herbergsafdelingerne på Gl. Køge Landevej. Hans jobskifte har på den ene side betydet, at den daglige leder nu er den eneste fastansatte medarbejder, men på den anden side at besparelsen på lønudgifter således har sat Amadeus i stand til at holde åbent resten af året. Der var ellers kun økonomi til at fortsætte til 1.6.2000.

¹⁶ Dorte Jensen har været daglig leder af Amadeus siden oprettelsen i 1990. Ved siden af arbejdet er hun ved at uddanne sig som socialpædagog. Dorte Jensen bor i bydelen om sommeren i en af haveforeningerne.

Dorte Jensen (årsberetning 1999):” Det er ikke overraskende for os, at optællingen dokumenterer, at det hovedsageligt er brugere, med misbrug og især alkoholmisbrug, der kommer hos os. Derimod er det tankevækkende, at procentdelen af psykisk syge svarer til gruppen pensionister og andre. Det understreger behovet for at fastholde tilbudet til misbrugsgruppen og udbygge den opsøgende indsats overfor nærområdets psykisk syge beboere.”

Selvom værestedet primært retter sig mod ”hjemløse, enlige og ensomme”, kan man se, at de reelle brugere er en væsentligt mere blandet gruppe, og dette kan ofte have indflydelse på stemningen. Narkomanerne og alkoholikerne kan fylde meget fysisk, være larmende og kontaktsøgende, mens de sindslidende og pensionisterne ofte er mere passive, stille og indadvendte. Amadeus er derfor meget opmærksomme på, at de har både ”stærke” og ”svage” brugere og arbejder på, at der skal være plads til alle. Men nogle gange kan det dog komme til konflikter mellem de to grupper, ikke mindst når det gælder pengesager.

Jimmy Rohde: ”Røven bliver jo ofte taget på de sindslidende. (...) En ting er at tage røven på andre, men man skal bare ikke gøre det på sindslidende. De siger jo så, at ”Hvis ikke jeg gør det, så er der jo bare en anden, der gør det” og narkomanerne har jo hårdt brug for penge.”

Som udefrakommende er det synligt at Amadeus’s har meget forskellige brugere, og mange brugere med tunge sociale problemer – selvom de i princippet hverken henvender sig primært til misbrugere, sindslidende eller folkepensionister. Forklaringen på dette kan ligge mange steder. Eksempelvis kan opdelingen af bydelen i de tre kvarterer være medvirkende til at en sindslidende bosat i Frederiksholm vælger det lokale Amadeus frem for de to væresteder oprettet til psykisk syge i henholdsvis Bavnehøj og Musikbyen. En anden forklaring er brugernes forhold til medarbejderne de enkelte steder, der betyder noget for hvilket sted, der vælges. Men også en hel banal ting som det forhold at apoteket, hvor narkomanerne henter deres metadon, ligger tættest på Amadeus, må tænkes at have indflydelse på brugersammensætningen.

Tilbage til stemningen på Amadeus er den (trods de førnævnte forhold som forskellige brugere og deres forskellige behov og adfærdsmønstre) for en udefrakommende meget ’familær’. Medarbejderne står ikke kun i køkkenet, men sidder blandt brugerne og spiller spil eller snakker. De kender alle, som kommer ind, er fortrolig med folks hverdagsliv og følger med i hvad der sker med folk (”Hvordan gik det på socialkontoret”, ”Er du kommet dig over forkølelsen” o.s.v.). Også blandt brugerne er der tydelige tegn på kendskaber på kryds og tværs. De fleste hilser, når de kommer ind ad døren, stopper op og småsnakker med nogle andre før de sætter sig ved dem, de kender bedst, eller dem, der sidder ved deres stambord. Medarbejdernes fortrolighed med brugerne, og brugernes fortrolighed med hinanden synes at være en meget væsentlig faktor for alle parter.

Lotte: ”Det er en hjælp til at folk ikke føler sig totalt alene. Det er en hjælp til, at folk er sikre på, at de kan komme ned og få noget varmt mad. Fx som mig, jeg er alene, og jeg gider sjældent at stå og lave varm mad til mig selv, og det er også dyrere. Så jeg har været meget glad for at kunne komme herved at spise og snakke med folk. Det tror jeg er sådan generelt for alle, der bruger det. At man er sammen meget mere... Altså, det der med at have noget tilhørsforhold. Det er det, der er vigtig. At man ikke føler sig alene.”

For værestedets medarbejdere betyder tilliden fra og kendskabet til brugerne blandt andet, at de er i en stærkere position til at hjælpe med forskellige sociale og personlige problemer.

”Altså, når man kommer herved og har man et eller andet problem eller noget med nogle papirer, så er der nogen, der siger ”Lad os lige kigge på det”. Så har Dorte været sød, det ved jeg i mange tilfælde, at så har Dorte været sød at hjælpe folk med at ringe og få ordnet nogle ting (...). Man føler sig jo så også velkommen, når man kommer hervede.”

(Ole)¹⁷

Også for brugerne betyder kendskabet til hinanden, at det er et rart sted at komme. For nogle er det sociale samvær ensbetydende med at få snakket med de mennesker, man kender.

Ole: ”Hervede har det altid været sådan, at alle snakker med alle uanset alder. Alle snakker med alle. Og nogle gange bliver der jo også lavet ture, og det er jo alle tider, for så bliver man hevet ud af den sædvanlige hverdag.”

For andre igen er det sociale samvær ikke fokuseret på samtale, men måske i højere grad på at indtage sine måltider i et rum hvor der er liv og andre mennesker.

Ole: ”Vi har jo nogle stykker her... Det eneste de faktisk har om dagen, det er at de går herved og spiser, og så går de hjem. (...) Fordi de mangler nogle at tale med, det der enkelte lyspunkt på dagen. (...) Det kan også være nogen, der kan være menneskesky, altså ikke direkte menneskesky, men når de er hervede, så sørger de for at have oplevet det, de skal om dagen. Så går de hjem og tænder for hjemmealteret og ser på det resten af aftenen og går i seng.”

For enden af Borgbjergvej ligger Mozarts Plads, der er endnu et essentielt sted-at-være i Kongens Enghave. Pladsen er cirkulær, brudt af vejbanen, men ellers stor og luftig, med brosten, bænke, blomsterkasser og buske. I det ene hjørne står ”Infobutikken”, et lille, hvidt træhus med plakater på og en åben ’luge’ der får huset til at ligne en iskiosk. Huset bliver brugt til at oplyse om kulturelle, sociale og politiske aktiviteter i bydelen, og har et par borde der fungerer som café for folk i bydelen. De mennesker, som opholder sig på Mozarts Plads, sidder primært på bænkene bag ved Infobutikken, i ly for både vinden og forbipasserendes blikke. Nogle gange sidder der også mennesker og får sig en øl på bænkene på den modsatte side af pladsen, men samlingspunktet er helt klart i bag butikken.

¹⁷ ’Ole’ er 48 år. Han er født i Frederiksholm og har boet der hele livet. Ole er aktiveret i perioder, men har også en ”fast” aktivering hvert år ved juletid, da det var ham, som tog initiativ til at pynte bydelen om med gran. Det betyder, at han nu leder den gruppe af aktiverede, som sætter gran op i november og tager det ned igen i januar. Ole bruger Amadeus jævnlige, men er også en nøgleperson omkring Mozarts Plads. Desuden er han initiativtager og arrangør af den årlige fodboldkamp mellem ’bumserne’ og nærpoltiet, hvor overskuddet går til det lokale børnehjem. Han har været gift, og har siden boet sammen med flere kvinder. Ole har to døtre på henholdsvis 23 og 25 år. Den ældste bor i Kongens Enghave med sin mand, og Oles barnebarn på to år. Den anden bor i Jylland, og han har ikke set hende siden hun var 10 år gammel.

De mennesker, som kommer på Mozarts Plads for at få sig en øl og tale med de andre, kommer der ofte dagligt eller i hvert fald dagligt i perioder. De føler en tilknytning til og et ansvar for pladsen, eksempelvis ved altid at holde det rent og pænt, og sørge for at fjerne alle kapsler inden de går hjem. I forhold til kvarteret er der eksempler på både positive og negative tilkendegivelser af øldrikkernes tilstedeværelse. På den ene side er fx den interne 'selvjustits' medvirkende til at øldrikkere bliver tolereret.

Ole: "Politiet er utroligt glade for, at vi står her, kan jeg sige. Nærstationen. De er glade for, at der er nogen, der står der, for der er en form for selvjustits derovre. Der, hvor vi står, der er ikke noget med – som man ser mange andre steder – at der ligger kapsler over det hele."

På den anden side er øldrikkernes tilstedeværelse også blevet mødt med mistro og usikkerhed, blandt andet fra ældreboligerne på den anden side af pladsen.

Ole: "Det hed sig så, at de gamle, der bor derovre i det, der hedder Engholm, at de var meget bange for at gå hen over pladsen – hed det sig. Men jeg har mange eksempler på, at det ikke passer, og jeg kan bevise det. (...) Blandt andet er der mange ældre, der er kommet gående – nu siger jeg mange, men der er nogle – så er der en der er snublet og faldet. Så har vi samlet vedkommende op og hjulpet vedkommende op til opgangen. Altså kun til opgangen. Vi skal ikke have noget med at følge de gamle op og så få beskyldninger for det. I disse tider der kan man få beskyldninger for det. Men vi har da mange, der kommer og sætter sig sammen med os, og snakker med os."

Disse problematikker må i høj grad tænkes at hænge sammen med det forhold, at øldrikkernes sted-at-være er en del af det offentlige rum. Med dette følger også regnvejr, blæst og synlighed og måske derfor har øldrikkere i halvandet år arbejdet for at få en skurvogn opstillet bag ved Mozarts Plads. Måske har kampen om skurvognen også noget at gøre med presset fra omgivelserne, et ønske om at få 'legitimeret' øldrikket og måske spiller det også ind, at 'de andre' i Bavnehøj har 'deres egen' skurvogn.

Ole: "Det er noget, vi har snakket om derovre. Så blev jeg så valgt til at... "Du kender jo en del til bydelsrådet, og du kender reglerne og sådan". Så kom vi på idéen: De vil jo godt have os væk fra pladsen, men de kan jo ikke forhindre os i, at vi har et sted. Så ville vi jo bare stå på et andet gadehjørne og få os en øl eller vand. Så tænkte jeg: "Der er to væresteder oppe på Enghavevej, og når de kunne få, så kunne vi vel også?". Men de ville have, at vi skulle bruge den ende deroppe, (...) Guleroden. Men det nægtede vi. For der er ingen, der gider at gå helt der op, af dem, der bor hernede (...) Ligeså snart du kommer op til broen deroppe, så er det helt anderledes. (...) Så er det et andet klientel, simpelthen."

Indtil videre er der ikke kommet nogen skurvogn op at stå, men Mozart's lokale ildsjæl bliver ved med at gå til bydelsrådsmøder og med at drive lobbyvirksomhed i bydelsadministrationen og blandt de lokale politikere. Han har i de sidste halvandet år haft kontakt til snart sagt alle udvalg i bydelen og kommunens øvrige institutioner som stadsdirektorat og vejvæsen, men trods de realistiske forhandlinger og udsigter om at få sit eget sted, er forhandlingen om skurvognen strandet på spørgsmålet om, hvem der skal betale. Som en sidehistorie var det den samme ildsjæl, som i sin tid tog initiativ til at få pyntet Kongens Enghave op med granguirlander og lyskæder til jul. For tre år siden foreslog han det som et

aktiveringsprojekt, og projektet har kørt lige side. Han har også været med til at starte en lokal fodboldklub, er initiativtager til og arrangør af 'Mozarts Plads's årlige fodboldturnering mod nærpoltiet, hvor overskuddet går til det lokale børnehjem. Julepyntningen beskæftiger ham selv og fem-seks andre et par uger i november og igen i januar, når pynten tages ned.

Musikbyen

Mozarts Plads kan siges at være grænsen mellem Frederiksholm og Musikbyen. Det er her Borgbjergvej ender og Mozartsvej begynder. Hvor Frederiksholms gadenavne var opkaldt efter fagbevægelsens mest berømte tillidsmænd, er alle navnene i Musikbyen opkaldt efter komponister. Den første sidegade til Mozartsvej efter pladsen hedder Glücksvej, der efterfølges af Beethovensvej, Wagnersvej, Straussvej o.s.v.

På det første stykke af Mozartsvej ligger den lokale købmand og bageren. Lidt nede af vejen ligger Sydvest Folkeblad, bydelens eneste lokalavis, i et kælderlokale. Avisen ledes af redaktør Vagn Smed, som også producerer de fleste artikler til avisen. Sydvest Folkeblad indeholder mange kritiske ledere om bydelsforsøg, kvarterløft og enkeltpersoner i bydelsrådet¹⁸, og artiklerne dækker både lokal- og socialpolitisk stof såvel som kultur og lokale arrangementer. Tonen kan til tider være skarp, især mod beslutningstagere og embedsmænd, men samtidigt har avisen ofte et blødende hjerte for samfundet, og bydelens, svageste.

”Det virker unægtelig, som om ingen gider at beskæftige sig med dem; som om de helt er overladt til sig selv. 'Guleroden' virker som et ensomt sted. Et sted, hvor ensomheden kan slås ihjel sammen med andre, men ikke et sted som giver håb – blot en smule trøst for dem, som ikke har noget bedre at se frem til.” (Vagn Smed, redaktør af Sydvest Folkeblad, Maj, nr.4/99 s 14)

Længere nede slår Mozartsvej et knæk og bliver til Hammelstrupvej, der fører ud til Valbyparken. I begyndelsen af Hammelstrupvej ligger Café Rose, et værested vis formål er at integrere psykisk syge. Når man træder ind ad døren og gennem det lille vindfang, kommer man ind i et stort lokale, med plads til mange mennesker. Mindre borde med plads til 4 personer står spredt i lokalet med god plads omkring dem, og i midten af lokalet står et større bord med plads til 10-12 personer. I højre side af lokalet står et afrydningsbord ved døren ind til køkkenet, der er opdelt til madlavning i den ene side og opvask i den anden side. I venstre side af det store lokale findes et stort, åbent køkken med service og en bar (uden overskabe), hvorfra der serveres drikkevarer. Bag baren fører en dør ind til en gang med døre ind til kontor, lagerrum og toiletter. Ligesom de andre væresteder i bydelen er der gjort meget ud af at skabe pæne og hyggelige rammer, eksempelvis er væggene prydet med fotos, malerier og digte lavet af brugerne. Stemningen i Café Rose er meget rolig og afdæmpet, hvilket både kan skyldes de rummelige fysiske forhold, men som sikkert også har noget at gøre med brugergruppen.

¹⁸ Alle ledere i 1999 kritiserede (mere eller mindre direkte) bydelforsøget, bydelsrådet, bydelsadministrationen eller Københavns Kommune.

Der kommer ca. 60-70 mennesker om dagen i caféen, hvoraf en fjerdedel er, hvad lederen betegner som ”egentlig sindslidende”, men i praksis kan det være svært at sætte grænser ved, hvem der er sindslidende, og hvem der ikke er det, og nogle sindslidende kræver flere ressourcer af medarbejderne end andre. En ting er altså målgrupper på papiret – noget andet er den faktiske virkelighed.

”Der er faktisk lige blevet lavet en rapport om væresteder i hele Københavns Kommune [Udkast til sektorplan for sociale tilbud til psykisk syge, Familie- og Arbejdsmarkedsforvaltningens 8. kontor], hvor Vesterbroprojektet og Café Rose også er blevet nævnt. Her fremstår de som værende nogle af de dyreste tilbud, men man glemmer bare i rapporten at sige noget om, at det er nogle af de aller tungeste drenge, som vi har med at gøre. Det bliver der simpelthen ikke skelnet imellem. (...) Her har vi at gøre med en gruppe der skal opsøges, som skal hentes, som skal nurses og plejes. Man har undersøgt, hvor mange der kommer, og når vores egentlige målgruppe hedder sindslidende, så siger man ”I har kun så og så mange sindslidende i forhold til, hvor mange der egentlig kommer”. Men vi er jo også netværksskabende for dem – det kan godt være de ikke er egentlig sindslidende, og det kan godt være de ikke får en social pension – men det er svage mennesker alligevel.” (Anne Marie Fynbo)¹⁹

I august 1999 kunne man læse en kort notits i rubrikken ”Sydhavnen Ajour” i Sydvest Folkeblad om denne rapport. Herfra citeres det:

”Vesterbro mangler et egentlig værested og en mulighed er, at Vesterbroprojektet og Café Rose nedlægges i sin nuværende form, og at budgettet (evt. udvidet) i stedet anvendes til opbygning af et egentligt samværs- og aktivitetssted på Vesterbro (...). Hvorvidt Pegasus med sin betydelige lokale forankring skal indgå i dette større sted, må afklares”.

Den korte notits skabte ifølge Anne Marie Fynbo megen usikkerhed blandt nogle af brugerne, og også blandt brugere på Pegasus er notitsen blevet læst som en ilde varsling for fremtiden. I den forbindelse skal det også nævnes, at bydelsrådet, ifølge Anne Marie Fynbo, ikke har gjort nogle indsigelser mod planen, der forventes færdig i begyndelsen af år 2000.

Selvom Café Rose retter sig mod psykisk syge, er omkring halvdelen af de mennesker, som dagligt har glæde af værestedet, pensionister. Primært folkepensionister, men også invalide- og førtidspensionister.

Anne Marie Fynbo: ”Når folkepensionisterne kommer her, så handler det om, at vi har mad hver dag. Og at få noget socialt samvær er det så også blevet til, og de har jo bedre af at komme ud, end at få madudbringning (...). Man kan se de laver en form for netværk, for folkepensionister herude kommer ikke sammen privat.”

Den sidste fjerdedel er en blandet gruppe, om hvem det skal bemærkes, at der sjældent er tale om narkomaner. Mange andre fra kvarteret bruger værestedet, fx den lokale håndværker, og det skønnes, at det primære trækplaster er god, dansk mad til en billig penge. Nogle af brugerne er der i næsten hele åbningstiden, andre kommer forbi for at indtage dagens varme måltid. De fleste stambrugere er fra

¹⁹ Anne Marie Fynbo er daglig leder af Café Rose og har været det siden værestedets oprettelse i 1990.

Musikbyen, men enkelte kommer muligvis fra Frederiksholm eller Bavnehøj. En aften om måneden laves der middagsmad og holdes åbent i aftentimerne, og hver anden måned er der udflugter, hvor der typisk deltager 10 brugere.

Værestedet er organisatorisk forankret i Vesterbroprojektet, der laver udgående socialpsykiatrisk arbejde. I praksis er det medarbejderne fra Vesterbroprojektet, der står for den mere praktiske støtte til brugerne (hjælp med papirer, hjælp til at komme i behandling o.s.v.) og den daglige leder, som står for at lede værestedet, inklusive de medarbejdere der er i skånejob via Vesterbroprojektet eller Distriktspsykiatrien. Som sådan kan Café Rose siges at have en dobbelt rolle som integrerende institution, både i forhold til sin målgruppe, men også i forhold til medarbejderne.

Anne-Marie Fynbo: ”Det her sted er både lavet til de sindslidende som en integration. Men det er også lavet for at give en eller anden form for jobtilbud til den svage gruppe, som ellers ikke ville have nogen tilbud. De vil jo aldrig nogen sinde komme ud [på arbejdsmarkedet], som Karen Jespersen gerne ville have det. Men de kan komme ud fire timer om ugen her, og det er nok for dem.”

Som nævnt virker stemningen i Café Rose meget rolig og afdæmpet, hvilket må tænkes både at have noget med de fysiske forhold såvel som med brugergruppen at gøre. Men trods den brede brugerprofil er det stadig de sindslidende, som er den primære målgruppe. Det er de sindslidende, som bliver ’skærmet’, hvilket rent praktisk vil sige, at det er dem, der bliver brugt flest menneskelige ressourcer på, dem der bliver ’holdt hånden over’ og deres behov, der bliver tilgodeset. Eksempelvis er der en højere tolerancetærskel, hvis en sindslidende råber og larmer, end hvis en påvirket alkoholiker udviser samme opførsel.

Folk sidder enten alene eller sammen ved de små borde rundt om i lokalet, og det er oftest folkepensionisterne, som sætter sig ved ’stamborde’ med dem, de kender. Ved det store bord i midten sætter medarbejderne sig for at spise, ikke mindst fordi man ved at sætte sig ved det store fællesbord signalerer, at man er interesseret i kontakt til andre. I forhold til de mange folkepensionister kan det, for en udefra kommende, vække forundring, at de tilsyneladende ikke har noget imod at sidde ved det store fællesbord sammen med en sindslidende, som er højrostede, ikke er så bevidste om den personlige hygiejne, eller som adskiller sig på anden måde. Men det er bestemt ikke unormalt at folkepensionisterne blander sig med de sindslidende i Café Rose.

Udover de normale værestedsaktiviteter lægger Café Rose også hus til Projekt Aftenrose, tre aftener om ugen plus søndag eftermiddag. Projekt Aftenrose er en telefonrådgivning såvel som en personlig rådgivning omkring psykiske problemer, for sindslidende såvel som for pårørende. Formålet er at være et tilbud ’efter (distriktspsykiatrisk) lukketid’ til bydelens beboere, og det har eksisteret siden 1998. Aftenrosen udsprang af diskussioner i Tværfagligt Forum - en ’græsrodsgruppe’ bestående af bydelens præster, værestedsledere, ildsjæle, engagerede embedsmænd, institutionsledere, beboerrepræsentanter, læger m.v. – om hvad man kunne gøre for psykisk syge i Kongens Enghave. Arbejdsgruppen omkring psykisk syge var også initiativtagere til pjecen ”Kender du en psykisk syg?der har brug for hjælp?”, der blev husstandsomdelt i bydelen samme år.

Som nævnt var Den Grønne Nerve udgangspunktet for turen rundt i Kongens Enghave. Når man står udenfor Café Rose og kigger ned ad Hammelstrupvej, ser

man en mindre bakke, hvor bebyggelsen er stoppet, og hvor der i stedet er grønne træer på begge sider. Dette er Valbyparken, hvor den Grønne Nerve ender, men det skal nævnes, at den før dét har delt sig i to: I krydset hvor Mozartsvej bliver til Hammelstrupvej fortsættes Den Grønne Nerve samtidigt ud af Stubmøllevvej, der ligeledes ender ved Valbyparken, blot mere nordligt.

Endestationen for Den Grønne Nerve er samtidig afgrænsningen af Musikbyen mod sydvest. I beskrivelsen af kvarteret kunne man endvidere have slået et smut ind i ad de mange sidegader, men dette er primært bebyggelseskvarterer uden formelle væresteder eller andre steder-at-være i det offentlige rum.

Men mod øst afgrænses Musikbyen af Karens Minde der med sit grønne areal støder op til et stort område med haveforeninger, både til sommer- og helårsbrug, og kolonihaveforeninger. Området indeholder flere steder-at-være i det offentlige rum, der bruges af mennesker fra hele bydelen - ikke mindst Lorteren.

Karens Minde²⁰ - og haveforeningerne

Når man kommer over bakken af Hammelstrupvej og krydser jernbanen, står man i grønne omgivelser på den vej der i sommeren 1999 fik navnet Tudsemindevej. Forud var en ret enestående proces, hvor stærke borgerkræfter stillede forslaget om at opkalde vejen efter den grønbrogede tudse, og dermed udfordrede Vejnavnenævnets intentioner om at opkalde vejen efter en komponist. ” Det positive ved denne proces er – jeg ved godt det lyder frygteligt forfladigede – at det lokale demokrati virkelig virker” (Gert Vindcent fra Vejnavnenævnet, citeret i Sydvest Folkeblad, juni 1999). Drejer man til venstre ad Tudsemindevej, har man Valbyparken på højre hånd og en række kolonihaver på venstre hånd, på den anden side af jernbanen. Godsbanetomten er blevet anlagt med store jordvolde på begge sider, så de omkringliggende arealer skjærmes for både synet af og larmen fra den godsbanetrafik, der forventes at komme med færdisgørelsen af Øresundsbroen.

På sydsiden af godsbanetomten, det areal der støder op til Valbyparken, ligger Haveforeningerne Musikbyen og Kalvebod. HF Kalvebod er halvårshuse, hvor vand og varme altså blive lukket af mellem oktober og marts. Haverne bruges primært som nyttehaver, men har alle et mindre hus på grunden, der kan bruges til overnatning i sommerhalvåret. Området er karakteriseret ved at være meget velholdt og ordentligt, og de fleste haver ud mod de smalle grusgange har snorlige rækker med kål, kartofler, gulerødder, krydderurter eller frugtbuske. Der har været snak om, at jorden på området er forurennet, og nogle af haveejerne har da også sendt jordprøver ind til analyse, der viste, at der var mange affaldsstoffer i jorden. Derfor er der også mange der holder sig til snorlige rækker af blomster og buske, eller har anlagt små damme, stensætninger og pyntebed på deres jord.

HF Kalvebod støder op til HF Musikforeningen, hvor folk bor hele året rundt. På hjørnet af grusgangene der skiller de to foreninger ad, ligger der en skurvogn med stakit rundt om og plasticstole, plasticborde og parasoller på det ene hjørne. Stedet holder åbent i sommermånederne, hvor der kan købes mad og drikkevarer. På det

²⁰ Afsnittet bygger blandt andet primært på en ’guidet’ tur i området med Ole og Dorte Jensen.

andet hjørne ligger Marketenderiet, der er den lokale købmand for beboerne i haveforeningen og ejes af indvandreren Sing. Marketenderiet har åbent hele året og udenfor står der ofte en mindre gruppe mænd og får sig en øl og en snak.

Helårsforeningen Kalvebods huse og haver adskiller sig meget fra det meget ensrettede, ordentlige og lineære indtryk, man får af HF Musikbyen. Husene er for det første større, men også langt mere individuelle i deres udtryk. Her findes alt fra farvestrålende, kreative selvbyggerhuse med tårnværelser, runde vinduespartier, skæve vinkler og anderledes byggematerialer, til mindre parcelhuslignende huse i mursten, med brosten og carport foran huset. Der er også en del gamle træhuse, der kunne synes at trænge til en kærlig hånd, og grunde hvor gamle træhuse er blevet revet ned, og nye murstenshuse er ved at blive bygget. Grusvejene er en del bredere, og mange af beboerne har biler holdende foran huset.

Går man stik sydpå af en af de mange grusveje, kommer man ud til det areal der hedder Tippen. Arealet er en ren naturgrund med meterhøje Bjørnekloer, højt græs og forskellige lave træer. I gamle dage var området et sandt Eldorado for drenge, som legede røvere og soldater, men i dag er der planer om at konvertere arealet til byggegrunde og bygge store, dyre lejligheder for at tiltrække gode skatteydere til bydelen.

Fortsætter man østpå med HF Musikbyen på den ene side og Tippen på den anden, kommer man til endnu et beboelsesområde: Lorterenden. Lorterenden ligger i en stribe mellem en spildevandsrende og HF Musikbyen og fører mod nord ned til godsbanetomten, og mod syd ud til Tippen. Der kommer som regel ikke andre mennesker i Lorterenden end dem, som bor der, eller folk der er på besøg. Og de fleste holder sig væk fra den yderste tappe af Lorterenden (mod Tippen), da det siges, at området bliver 'hæret' af en gruppe vilde, strejfende og aggressive hunde. Lorterenden er et enestående selvbyggerområde i København, hvis man ser bort fra Christiania, og måske derfor har området haft forskere såvel som pressens interesse i de seneste år. Men efter en meget negativ omtale af området i Jyllandsposten, har beboerne i lang tid holdt pressen væk fra området.

Husene i Lorterenden er hverken så pussensede som HF Musikbyen, eller i så god standard som husene i HF Kalvebod, og området har hverken rindende vand eller elektricitet. Det er primært mænd, som bor i Lorterenden, fx i opklodsede campingvogne, små træskure, eller i konstruktioner lavet af olietønder. Der er ingen haver eller indhegninger omkring husene, og på de åbne arealer flyder gamle bilvrug, tømmer eller andet potentielt genbrugsmateriale. En undersøgelse af Lorterenden fra 1993²¹ fortæller, at der bor tre typer mennesker: "Helårsbeboerne", "Sommerbeboere" og "De løse fugle" der benytter området i perioder. Om det sociale miljø siges det: "For interviewereren, der har mødt mange af sommerbeboerne og de løse fugle er der ingen tvivl om, at det er kombinationen af de tre brugergrupper, og det netværk, der eksisterer på tværs af de tre grupper, der udgør den helhed, der på trods af alt det 'miserable' får det hele til at hænge sammen" (p. 13). Nogle af Lorterendens beboere benytter værestedet Amadeus i perioder og andre kommer forbi Guleroden.

For enden af Lorterenden, eller faktisk dér hvor Lorterenden begynder, snor godsbanetomten sig igen forbi, og HF Musikbyen ender også. Går man lidt langs

²¹ Per Lorang Sørensen: *Drømmenes Port*, SUS 1993.

grusvejen og over en af de nyanlagte broer, kommer man over til bådeklubben Trekanten. Bådeklubben lå oprindeligt nede ved Guldkysten, men måtte vige for de store hovedkvarterer for teleselskabsgiganterne. I dag er alle bådene klodset op i Trekanten, der desuden har en masse redskabsskure og et større nybygget klubhus på grunden. Bådeklubben er et sted-at-være for bådejere såvel som venner, som kigger forbi for at se på arbejdet og drikke en øl. Trekanten støder op til HF Frederiksholm, der ligesom HF Kalvebod er historiske nyttehave for bydelens beboere. I forbindelse med udbygningen af den nye godsbanetomte måtte en del kolonihaver lade livet, og kun nogle få ejere kunne tilbydes nyanlagte grunde i det hjørne der støder op til Karens Minde. Til gengæld fik foreningen penge til at bygge et fælleshus ved siden af de nye grunde, hvor der udover fællesspisning og møder om sommeren, også udlejes til private fester året rundt. For 10 år siden kunne man købe et halvårshus til 20.000 kroner, men på det tidspunkt var lokalplanerne endnu så usikre, at man ikke havde nogen garanti for, om og hvornår man blev smidt ud. I dag har beboerne længere kontrakter, og priserne er fulgt naturligt med. Der er dog stadig lange ventelister til de eftertragtede huse.

Går man tilbage langs jernbanen mod øst (og begyndelsen af Lorterenden), ligger der endnu en nyanlagt bro, der fører over til HF Mozart. Førnævnte undersøgelse af 'frie boligformer' omtaler området og dets beboere som præget af selvbyggerånd og solide netværk. Historisk set har området været beboet af såkaldt resourcesvage beboere, men inden for de sidste 15-20 år har området tiltrukket såkaldt ressourcestærke mennesker, og flere yngre og børnefamilier. I en parentes skal det bemærkes at beboerne gennemsnitligt har en længere uddannelse og bedre indkomstforhold end bydelens øvrige beboere, og at der har været tale om en 'naturlig' beboerudskiftning over en længere årrække. Helårshusene i området minder meget om de, der kan findes i HF Musikbyen. De er overvejende meget velholdte og udviser ligeså stor stilmæssig spredning.

Naboen til HF Mozart er HF Frederikshøj, der er den mest centralt beliggende haveforening i bydelen. Mod nord støder den op til Musikbyens etageboliger og mod vest afgrænses den af kolonihaveforening og Børnenes Dyremark i baghaven af Karens Minde. Området og dets bebyggelser minder til forveksling om HF Mozart, men udover grusveje og stisystemer har HF Frederikshøj desuden en central græsplæne (som børnene bruger til fodboldbane) foran Fælleshuset, og en legeplads med legehus, klatrestativ og sandkasse.

Selve Karens Minde er en flot herregårdslignende bebyggelse med indkørsel fra Sjælør Boulevard og Wagnersvej, oprindeligt bygget til datidens sindslidende (i grønne omgivelser langt fra alfarvej). I dag holder Bydelsrådet, Bydelsadministrationen og Kvarterløftsekretariatet til i to af fløjene, mens den sidste fløj indeholder det lokale bibliotek, Café Karen og den lokale radio. Denne fløj er den sidste, der er blevet istandsat, og i praksis er det kun stueetagen der benyttes (hvis man ser bort fra at en håndfuld unge mennesker med tilknytningen til huset i perioder har boet ulovligt på de øverste etager). Første og andensalen skal totalrenoveres, og det bliver diskuteret hvilken type beboeraktiviteter, de mange små mødelokaler skal bruges til.

Til Karens Minde hører der store grønne arealer. Tættest på huset findes Børnenes Dyremark, hvor der er bygget små huse til et par hængebugssvin og får og hvor bydelens børn – hvis de beviser, at de kan tage et ansvar – kan få deres egen kanin,

enten alene eller til deling. Der er også en hestestald til ponyer, et stort hønsebur som også passes af bydelens børn.

Lidt længere nede mod nyttehaveerne findes et projekt, hvor børn fx kan komme og reparere deres cykler og bygge bure til deres kaniner, og på det grønne område længst mod syd og nyttehaveerne græsser ponyerne, når de ikke er i stald.

Ved grænsen til nyttehaveerne ligger Indvandrerhuset i en nyistandsat og indbydende træpavillon på Tartinisvej. Ideen til værestedet for indvandrere blev født i Kvarterløftets arbejdsgruppe omkring integration, og huset blev indviet den 6. maj 1999. På døren hænger en seddel, der opfordrer indvandrere til at komme og spille backgammon, læse aviser og gå på Internettet, og der tilbydes også hjælp til jobsøgning eller andre praktiske problemer. Huset retter sig dog ikke kun mod indvandrere, men mod alle bydelens beboere og annoncerer hver måned med forskellige kulturelle og samfundsrelevante foredrag og møder i Sydvest Folkeblad.

Naboen til Indvandrerhuset er en af de lokale spejderhytter, der er bygget i træ og resultatet af et aktiveringsprojekt.

Guldkysten

Før turen rundt i Kongens Enghave slutter, skal vi lige omkring Guldkysten – set fra den gamle Fiskerihavn. Når man står her, har man nemlig et enestående billede af en meget sammensat bydel.

Man kommer ned til Fiskerihavnen ved at køre fra Sydhavns Plads ad Scandiagade (forbi det nu nedlagte medborgerhus) og drejer ned af Bådehavnsgade lige inden Scandiagade bliver til Sjællandsbroen. Kvarteret er præget af store, ældre industribygninger, en bowlingbane, Metro og flere bilforhandlere. Drejer man ind af Bådehavnsgade fortsætter industrikvarteret på højre hånd, mens en række småveje leder ned til havnen på venstre hånd. Langs dette stykke ligger lidt forretninger, der handler med bådudstyr, et cafeteria og et pizzeria.

Fiskerihavnen var tidligere hjemsted for lokale fiskere, men er nu primært en lystbådehavn. På de mange småveje, der leder ned til selve havnen, ligger gamle træskure med net og bøjler foran, side om side med mindre træhuse med blomster i forhaven. På kajen ligger et nybygget hus, der er hjemsted for den lokale sejlkлуб. De fleste mennesker, som kommer på havnen, er medlemmer af sejlkлубben, har lille kutter liggende eller går til hånde med bådene. Men nogle tager også ned for at drikke en øl med kammeraterne, mindes gamle tider og se over på de nye tilflyttere til bydelen. Man siger, at der har været endnu flere småskure før udvidelsen af godsbanetomten og Sjællandsbroen, og at mange, som boede (ulovligt) her, er blevet hjemløse. Men det er svært at vide med sikkerhed.

Det ville være for meget sagt at sige, at man kigger ud over vandet, når man står i havnen. Det eneste vand, man har udsigt til, er selve havneløbet, idet udsynet stoppes af Nokia og Erickssons nye hovedkvarterer og af det gamle slusehus og Sjællandsbroen. Mod venstre ses jordvoldene fra fortsættelsen af den nye godsbanetombe, der fra Sjællandsbroen fortsætter mod Ørestaden og Kastrup Lufthavn.

5. Relationer, distinktioner og hierarkier i Kongens Enghaves fysiske og sociale rum

Når Bourdieu taler om, at adskillelsen mellem det fysiske og sociale rum altid er analytisk, er det ikke mindst, fordi der i menneskers måde at forholde sig til rummet på ligger et selvfølgeligt forhold til, om rummet virker tæt eller fjernt, åbent eller lukket, som mit eller dit o.s.v. Rum er aldrig kun fysiske, men konstitueres i høj grad af de måder hvorpå mennesker indplacerer sig socialt. Den sociale indskrivning i rummet medfører grænser og distinktioner for dét, der hører til rummet og dét, der ikke hører til rummet. Grænser og distinktioner, der ved første øjekast opfattes som 'naturlige' og 'selvfølgelige', er resultatet af komplicerede spil omkring retten til rummet.

Hos Goffman (1971) bebos det offentlige rum af de mennesker, som træder ind i det for en kortere eller længere periode. Offentlige rum gøres til personlige rum, og de er dermed aldrig neutrale zoner, men tværtimod rum der til stadighed skifter betydning, mening og relevans i forhold til de mennesker, som indtager det. Over tid, og med menneskers stadige indplacering, vil rum imidlertid blive centrum for mere stabile relationer og distinktioner. I en Luhmannsk optik kan distinktioner i det offentlige rum ses som konstitueringer af forskellige kommunikative systemer. Kommunikative fællesskaber, der på én gang inkluderer og ekskluderer via de koder, der nu gælder for fællesskabet.

For at kunne optage eller bebo et sted på en legitim måde forudsættes det imidlertid, at man har optaget dette sted i en vis periode og har opretholdt omgang med stedets legitime beboere. I denne sammenhæng er den sociale kapital i form af kontakter og netværk af afgørende betydning og i særlig grad de bånd, som venskaber fra barndommen og ungdommen udgør²². Men også de mere subtile sproglige og kulturelle bemestringer er afgørende for anerkendelsen af én som legitim tilhører til stedet eller boligen (Bourdieu 1996). For ikke at føle sig fejlplaceret må de, som træder ind i et rum, kunne indfri de krav, som stiltiende stilles til dem, som befinder sig i det. Kan man ikke det, risikerer man at blive ekskluderet og i værste fald blive stigmatiseret og henvist til særlige rum.

Et centralt karakteristikum ved fortællinger om og væren-på-steder i Kongens Enghave er, hvorledes det fysiske og sociale rum er bestemt og oplevet gennem de for personerne relevante og iagttagede relationer, distinktioner og hierarkier. Fra brugerne af værestederne og fra personale og ledere på de formelle væresteder kom dette i beskrivelsen og oplevelsen af Kongens Enghave især til udtryk gennem en række opdelinger i 'dem' og 'os'. Disse dem og os opdelinger er skabt gennem en længere proces, hvor oprindelsen til og senere ændringer i arbejdspladser, boligmassens karakter og bosættelsesmønstre og trafikale anlæg spiller en central rolle. Det er især beboere, som er født i eller har levet hovedparten af deres liv i

²² Savnet eller tabet af sådanne tætte sociale kontakter og bånd er en vigtig del af både Annis og Klaus' fortælling. Og det gælder især for Lotte, som hele tiden taler om, at hendes rigtige venner bor på Amager, hvor hun selv kommer fra. Klaus beretter om den trygge opvækst og barndom i et traditionelt arbejdsmiljø. Det er tvivlsomt, om nogen af dem faktisk har forbindelse til disse rødder, men disse rødder er ikke desto mindre konstituerende for deres identitet, og fraværet af sådanne tætte relationer i deres liv i Kongens Enghave er stærkt medbestemmende for deres følelse af rodløshed.

Kongens Enghave, som har denne kropsliggjorte, habituelle erfaring og praktiske viden om kvarterets sociale og fysiske struktur og socialitet. Dette kommer fx markant til udtryk ved, at objektivt set små fysiske afstande subjekt opleves som adskilte verdner med enorme (sociale og psykologiske) afstande imellem. Os og dem relationer, som angiver, hvem der er inkluderet, og hvem der er ekskluderet i gruppen, kommer til udtryk på mange måder i interviewene.

I det følgende belyses først de overordnede dem og os relationer, der kendetegner brugernes forhold til bydelen, kvarterene og de andre beboere i Kongens Enghave: *Det større rum*. Dernæst belyses de relationer mellem dem og os, der mere fokuseret aftegnes ud fra brugernes forhold til de forskellige steder-at-være: *Det mindre rum*.

Når det er hensigtsmæssigt analytisk at skelne mellem et 'større' rum for positioner, relationer og hierarkiseringer i det fysiske og sociale rum, er det fordi dette rum langt hen ad vejen deles af de fleste mennesker i bydelen, og at denne type relationer således må tænkes at være del af en fælles forståelse af Kongens Enghave. Derimod tager det 'mindre' rum, der vil blive beskrevet til sidst, afsæt i de steder-at-være, hvor kun en del af bydelens beboere kommer og forstår sig selv i forhold til. Som sådan er rummet en selvfølgelig del af det 'større' rum, om end det er en mindre del af bydelens beboere, som bruger det.

Det 'større' rum

Det større rum handler analytisk om de positioner, relationer og hierarkiseringer, der finder sted i forhold til tid og rum, kvarterer i bydelen, bebyggelser i bydelens kvarterer og blandt beboerne i bydelens og kvarternes bebyggelser.

Opdelinger i tid og rum

I forhold til en tidlig dimension knytter fortællingerne om Kongens Enghave sig til en fortid, en nutid og en fremtid. For de mennesker, som har boet det meste af deres liv i bydelen eller har tilbragt barndommen der, eller som er flyttet til andre bydele og siden vendt tilbage til Kongen Enghave, forbindes 'Fortidens Rum' med tætte sociale netværk, personligt kendskab til de mennesker, som boede i opgangen, i bygningen såvel som i kvarteret samt et selvfølgelig kendskab til andres hverdag, glæder og sorger. Man tog sig af hinanden, man holdt øje med hinanden og hjalp til, hvor man kunne: Man 'var' noget for de mennesker, som boede omkring én. I det kontinuum, der af Tönnies (1972) aftegnes ud fra henholdsvis Gemeinschaft og Geshchellschaft, kan 'Nutidens Rum' ses som en bevægelse mod Geschellschaft. De tætte sociale relationer findes ikke længere overalt og som en selvfølgelighed, men de findes og genopdages hist og her i det lokale fysiske og sociale rum. De forskellige steder-at-være fremhæves i Nutidens Rum som steder, hvor der stadig findes den solidaritet og følelse af stærke netværk, som var selvfølgelig i Fortidens Rum. De formelle og uformelle væresteder og andre steder-at-være i Kongens Enghave opleves af de mennesker, der benytter dem, som enestående i forhold til social samhørighed. Stederne-at-være fremhæves som rum med de gensidige relationer, der var kendetegnende for fortidens rum. Nogle fremhæver vigtigheden i, at man ved, at der er nogen, der holder øje med én, og at der er nogen, der kan

træde til i de perioder, hvor man har brug for det. Andre fremhæver vigtigheden af, at man kan være noget for andre.

I fortællingerne om Fremtidens Rum er det gennemgående perspektiv en utryghed overfor en yderligere bevægelse imod geschellschaft. Denne utryghed får på den ene side næring gennem oplevelsen af en ændring i de sociale relationer. I Nutidens Rum opleves det, at 'folk har for travlt', at 'ingen har tid til noget', og at 'folk har nok i sig selv'. Utrygheden får på den anden side næring af en fremskrivning af forskellige bevægelser i det Nutidige Rum: Vil kommunen lukke de formelle væresteder? Vil man fortsætte med at jage øldrikkerne væk fra hjørnerne, hen i skurene eller helt ud af bydelen? Betyder omlægningen fra kommunalt ejede boliger til andels- og ejerboliger og de planlagte lejlighedssammenlægninger, at 'de rige', 'dem med høje uddannelser', 'dem der ikke er som os' vil overtage bydelen? – o.s.v. Forestillingerne om fremtidens rum kan også, ud fra en habermasiensk tænkning, forstås som en bevægelse fra livsverden til systemverden. I Fortidens Rum *var* man noget for hinanden. Der var altid én i opgangen, som kunne passe børnene, når man var syg. Når man stod og drak øl foran købmanden, hjalp man som en selvfølgelig de ældre op til deres lejligheder med varerne. Nutidens Rum er derimod blevet differentieret og polariseret, og det offentlige har overtaget en række af de funktioner, der tidligere lå i det nære miljø. Institutionerne passer børnene, og man kender ikke folk i opgangen godt nok til, at man ville lade dem være babysittere. Øldrikkerne er ikke længere en naturlig del af gadebilledet, og de tilbyder ikke deres hjælp, da 'man jo nødtigt skulle anklages for noget'.

Den abstrakte tillid, som kendetegner differentierede moderne sociale systemer (Luhmann 1999), præger naturligvis også alment bydelen Kongens Enghave. Men omvendt er der en udbredt forestilling blandt outsiderne på marginale steder om, at tilliden i de nære sociale relationer gennemtæres og erstattes af mistillid. Det nære er overordnet blevet henlagt til det fjerne, og kun i de frizoner som stederne-at-være udgør, hersker livsverdenens og ikke systemverdenens logik.

Opdeling af bydelen i forskellige kvarterer

Som bydel konstitueres Kongens Enghave udadtil i forhold til de større rumlige opdelinger som andre yderkvarterer, Københavns Kommune, Storkøbenhavn, Sjælland osv. I fortællingerne er der en stærk følelse af tilknytning til Kongens Enghave, der ses som noget særligt og anderledes end andre yderkvarterer, resten af København osv. Der ligger en speciel identitet og identifikation med bydelen og dens historie, der fortællendes ud fra 'dem' og 'os' relationer. Når vi bruger betegnelsen Kongens Enghave, skal det dog tilføjes, at denne sproglige distinktion hænger sammen med en større symbolsk statusspil. 'Sydhavnen' opfattes af mange som et stigmatiserende og nedsættende stednavn, og på et offentligt diskursivt niveau, såvel som blandt mange beboere, bruges 'Kongens Enghave' derfor bevidst i stedet for 'Sydhavnen'. Hvor man udadtil forstår sig selv som 'os fra Kongens Enghave', eller som 'gammel sydhavner', konstitueres grænserne indadtil af de tre kvarterer i bydelen. På trods af en pågående symbolsk kamp fra bl.a. Bydelsrådets og administrationens side for at skabe en fælles identitet og identifikation med bydelen Kongens Enghave, er det tydeligt, at beboerne i bydelen først og fremmest identificerer sig med det kvarter, de bor i. Identifikation og tilhørsforhold ligger primært i enten Bavnehøj, Frederiksholm eller Musikbyen og kun sekundært i

Kongens Enghave. Det tydeligste eksempel går i skellet mellem Bavnehøj og Frederiksholm. Fysisk ligger Bavnehøj isoleret i forhold til Frederiksholm, der hænger sammen med Musikbyen. Men også socialt har Bavnehøj været isoleret som 'den glemte bydel'. Beboerne i Bavnehøj karakteriseres som 'dem fra de kommunale ejendomme', og de indtager den nederste, yderligste og laveste placering i hierarkiet i det sociale rum. Selvom Bydelsrådet i høj grad fører en symbolsk såvel som en lokalpolitisk kamp for at få samlet bydelen til en helhed, sætter distinktionerne sig stadig igennem. Ølskuret, der ligger i Bavnehøj, ses ikke som et tilbud til alle *bydelens* beboere, men alene som en servicering af Bavnehøj^{kvarterets} beboere, hvilket omvendt af øldrikkerne i Frederiksholmkvarteret bruges som argumentation for, at også Frederiksholm skal have sit eget ølskur. Samme overordnede tilskrivelser af symbolsk værdi til steder i rummet gør sig gældende for Karens Minde, der ikke opleves som hele bydelens kulturhus, men kun som 'noget for dem i Musikbyen'.

Opdelinger mellem bebyggelserne og beboerne i de enkelte bebyggelser

Tilskrivningen af symbolsk værdi til steder i det offentlige rum, findes også internt i de forskellige kvarterer. I hvert kvarter ligger der tydelige distinktioner mellem dem og os i forhold til de enkelte bebyggelser. Det kan både dreje sig om relationer mellem typer af bebyggelser, fx imellem 'dem i karéen' og 'dem med altaner', relationer mellem forskellige ejerforhold, fx 'dem fra ejerlejlighederne' og 'dem fra lejelejlighederne', men også mere specifikt mellem 'dem fra de almennyttige' og 'dem fra de kommunale'.

Historisk set hænger Bavnehøjs (ovennævnte) lave symbolske værdi tæt sammen med bebyggelsen. Indtil Københavns Kommune frasolgte deres ejendomme, var de fleste bygninger i Bavnehøj kommunalt ejede, hvilket tydeligt placerede beboerne nederst på den sociale rangstige. Beboerne i Frederiksholm, som boede i 'arbejderbevægelsens flagskib' (måske endda i samme ejendom som tidligere statsminister Anker Jørgensen), følte sig tydeligt bedre og mere værd end beboerne i Bavnehøj, som jo var socialt anvist til deres boliger. Med kommunens frasalg af Bavnehøjs ejendomme, blev der dog ikke tale om en opløsning af dem og os relationen mellem Frederiksholm og Bavnehøj, men om en ny dem og os relation. Hvor distinktionen før lå mellem 'dem fra AKB' og 'dem fra kommunens' ejendom, ligger den nu imellem 'dem fra AKB' og 'dem fra andelsforeningerne'. Med skiftet i hierarkiet i dem og os relationen har den symbolske værdi således også flyttet sig til Bavnehøjs fordel, og kvarterets beboere føler, at de har fået en social oprejsning. Men skellet ligger der stadig.

Opdelinger mellem beboerne i de enkelte bebyggelser

Ikke kun imellem de tre kvarterer, og imellem de enkelte bebyggelser i kvarteret, kan der spores forskelle mellem 'dem' og 'os'. I de enkelte bebyggelser og endog i opgangene, findes der tydelige distinktioner, der placerer de forskellige beboere i det sociale rum.

For det første er der tale om distinktionen mellem 'gamle beboere' og 'nye beboere', der skaber en relation kendetegnet ved, 'hvem der hører til', 'hvem der ved hvordan man gør', og 'hvem der har mest ret'. De gamle beboere føler en stærk tilknytning til ejendommen og til de måder, som man omgås på i ejendommen. De nye kender ikke reglerne, føler ikke noget forhold til ejendommen og har andre måder at omgås på. Et eksempel på dette kan findes i beboerarbejdet, hvor der ofte er et skel mellem gamle og nye beboere. De nye beboere føler, at de gamle beboere 'sidder på magten' og ikke lader nye idéer og kræfter komme til. Omvendt føler de gamle beboere, at de nye ikke respekterer 'det man altid har gjort'.

For det andet ligger distinktionerne i ejendommen mellem, hvad man tillempet kunne kalde forskellige livsmønstre. Den tydeligste dem og os relation og også den, der stærkest påvirker tilskrivningen af symbolsk kapital, ligger i en normalitetsdistinktion. I disse fortællinger er det især sindslidende og narkomaner, som gøres til genstand for en dem og os differentiering, om end på forskellige måder. Fortællingerne om de sindslidende handler ofte om, at de vender om på nat og dag, kan have problemer med at overskue personlig hygiejne, og at lejlighederne ikke bliver rengjort og til tider kan blive sundhedsfarlige. Men historierne handler også om en udpræget tolerance overfor den afvigende adfærd, om at føle ansvar for de sindslidende og om så vidt muligt at strække rammerne og hjælpe personen til at evne at beholde hjemmet. Dette står i stærk kontrast til dem og os relationen til narkomanerne, overfor hvem der er meget lidt tolerance overfor afvigende adfærd. Narkomanerne er overalt uønskede, og der spores sjældent medfølelse for dem. Især Bavnehøj har tidligere haft mange narkomaner (grundet den kommunale anvisning), men efter at mange af bebyggelserne er blevet andelsforeninger, er en del narkomaner flyttet ud. Dette kan selvfølgelig tilskrives det simple forhold, at muligheden for at realisere kontanter ved førstegangssalg af en andelslejlighed er et oplagt valg for et menneske med et stort behov for penge. Men beboerne fortæller også om, hvordan de nye ordensregler i andelsforeningen og beboernes håndhævelse af dem automatisk medvirker til at 'drive' narkomanerne ud af de enkelte bebyggelser.

De 'mindre' rum

De positioner, relationer og hierarkiseringer, der kendetegner stederne-at-være som en del af det fysiske og sociale rum, aftegnes af værestedsledernes såvel som af brugernes fortællinger.

Værestedsledernes fortællinger handler i høj grad om at skabe og opretholde et rum, hvor der er plads til de mennesker, der i mange andre sammenhænge er udenfor: Et rum der ikke er kendetegnet ved de samme positioner og relationer som de omkringliggende rum, og hvor brugerne tilskrives en anden symbolsk værdi.

Et centralt karakteristika ved værestedsledernes selvforståelse er, at de er skabere og bærere af 'hverdagens symbolske orden' (Beck-Jørgensen 1994). Selvom alt kan rode omkring brugerne og deres liv, skal værestederne repræsentere 'normaliteten' i form af hyggelig indretning af lokaler, ordentlig tilberedning af maden, pæn

borddækning og servering af maden. Herved skabes 'hverdagens symbolske orden', og værestedslederne mener, at denne orden tilbagegiver brugerne deres værdighed.

Denne form for symbolsk orden kan også siges at repræsentere noget, der traditionelt forbindes med det feminine. Dette paradigme for værestedernes modus operandi står netop stærkt, fordi værestederne drives af kvindelige ledere. 'Hverdagens symbolske orden' er en måde at skabe en eller anden form for orden i et ellers kaotisk og problematisk liv. Det kan opfattes som en slags symbolsk kit, der påvirker brugerne i positiv retning ved at installere en normalitet og værdighed i deres hverdagsliv. Omvendt opstår der måske et problem, når og hvis den symbolske orden ikke komplementeres af nogle mere aktivitetsprægede foranstaltninger. Værestedslederne vil nok mene, at det lave aktivitetsniveau primært hænger sammen med manglen på ressourcer; økonomiske og personalemæssige. Men en delforklaring kan også være fraværet af det maskuline, idet mænd ofte er projekt- og aktivitetsorienterede.

Grænserne for rummelighed viser, at ethvert socialt system ekskluderer selv på trods af eventuelle intentioner om at inkludere. Ligesom ovenstående viste, at det gjaldt for bydelen mere generelt, gælder dette også i forhold til de enkelte væresteder. De er alle kendetegnet af mere eller mindre formelle 'målgrupper', som søges tilgodeset, men værestederne har også specifikke regler, som relaterer sig til, hvem der defineres som fællesskabets omdrejningspunkt eller primære brugergruppe. Bortset fra i Guleroden, hvor grænserne er meget vide (hvilket i sig selv ekskluderer andre), så ekskluderer værestederne personer, som ikke overholder 'ordensreglementet'. Dette er en simpel nødvendighed for værestedernes overlevelse som værested for psykisk syge og pensionister, som ellers selv ville blive ekskluderet, hvis 'ordensreglementet' ikke var tilpasset deres behov. De forskelligheder, som de forskellige grupper repræsenterer, skal respekteres, og det kan de kun i det omfang, at visse typer af forskelligheder ('afvigelser') ekskluderes i visse væresteder, så længe den ekskluderede adfærd (og dermed personen som udviser denne adfærd) kan finde et hjemsted/værested, der kan acceptere adfærden. Det er imidlertid vigtigt, at det er den kontekstuelle adfærd og ikke personen som sådan, som ekskluderes. Personen må have mulighed for igen at blive inkluderet, hvis adfærds-koden for det givne værested opretholdes ved en anden lejlighed. Alle væresteder kan ikke på én og samme tid være åbne for alle uanset adfærd, men ved at sikre en mangfoldighed af væresteder er risikoen for totaleksklusion begrænset.

Der er dog personer – som man udefra set – i hvert tilfælde analytisk må betragte som nærmest totalt ekskluderede, fordi ingen sociale kontekster/væresteder kan rumme dem. Dette er eksempelvis tilfældet for de 'frie fugle', som bor i Lorteren, og som sjældent indgår i andre sociale kontekster. En række sindslidende mennesker, hvis sygdom medfører, at de enten ikke selv kan rumme at være blandt andre, eller at deres adfærd er så stærkt afvigende, at de ikke kan rummes i fællesskabet, kan ligeledes karakteriseres som nærmest totalt ekskluderede. Ofte er disse sindslidende også stofmisbrugere, og mange af dem er hjemløse. Andre (ikke undersøgte) eksempler fra bydelen tyder også på situationer af totaleksklusion; fx når ældre mennesker er fundet døde efter, at de har ligget i deres lejlighed i op til et år, eller eksempler på sindslidendes lejligheder der i bogstaveligste forstand har været tilgroet med skidt og først er blevet opdaget, når lugten er trængt ud på opgangen.

Opdelinger mellem de enkelte steder-at-være

Som nævnt i indledningen kan man tale om flere typer af væresteder for svagere grupper – de forskellige steder-at-være. Disse steder er bredt betragtet udtryk for 'marginale steder', 'utopics' eller 'heterotopia', men på tværs differentieres stederne, ligesom bydelen, af forskellige dem og os relationer.

For det første er der klare dem og os relationer mellem de formelle væresteder, de uformelle væresteder og de andre steder-at-være. Distinktionerne tegnes både af de organisatoriske forhold og deraf medfølgende finansiering, der betyder, at de formelle væresteder har lokaler, medarbejdere, kan tilbyde mad og udflugter til kostpriser mens de uformelle væresteders mindre budgetter kun rækker til 'tag over hovedet'. Dette er endda mere end, hvad øldrikkere på Mozarts Plads har. Distinktionen kan også tillempet forstås som en systemzone og en livsverdenszone. Selvom de formelle væresteder i høj grad er udtryk for en livsverden, og lederne søger at skabe et frirum fra 'behandling', er der alligevel tale om et formaliseret tilbud om hjælp eller om hjælp til selvhjælp. Helt pragmatisk tilbyder de formelle væresteder 'service' af lønnede medarbejdere, selvom dette mest praktisk handler om et billigt måltid mad. Desuden målretter de formelle væresteder sig til 'socialt udstødte', hvilket i praksis kan medføre, at nogle kan være bange for social stemping ved brug af værestederne.

Der kan også lokaliseres et andet skel mellem de formelle væresteder og alle andre steder. Her går en af de mest tydelige distinktioner på, 'hvem der drikker øl'. Nok kommer der øldrikkere på de formelle væresteder, men her må der ikke drikkes stærkere sager end kaffe. Derfor vil mange af øldrikkere kun benytte sig af værestedet for at få et måltid mad, og så bruge det meste af dagen på de uformelle væresteder eller andre steder-at-være.

Men også imellem de forskellige typer af formelle væresteder er der distinktioner. De tre formelle væresteder ligger i hvert deres kvarter og benyttes primært af mennesker fra det lokale kvarter: Brugerne krydser sjældent de lokale skel. Også imellem de to uformelle væresteder er der en dem og os relation, hvor distinktionen kan beskrives historisk ud fra den gruppe, der blev udskilt i SV-værestedets første levetid og som derefter fik oprettet Guleroden.

Opdelinger mellem brugerne på værestederne

På hvert enkelt af de formelle og uformelle væresteder er der tale om et unikt socialt rum kendetegnet ved de forskellige positioner, som brugerne relationerer sig i forhold til. En af disse dimensioner er 'psykisk helbred', hvor de interviewede brugere skelner meget eksplicit mellem de, der er sindslidende, og de der ikke er sindslidende. Til dette skal tilføjes, at ledernes forståelse af deres brugere er, at de fleste har større eller mindre følelsesmæssige problemer, selv om de ikke nødvendigvis er diagnosticerede sindslidende. Denne distinktion mellem

sindslidende og ikke sindslidende er interessant, fordi den om meget klart illustrerer, hvordan en 'anderledes normalitet' konstitueres på værestederne udfra distinktioner, der ikke nødvendigvis konstituerer normalitet udenfor værestederne. Et eksempel på dette er Lotte, der i øjeblikket går til psykolog, fordi hun mener, at hun har nogle "kasser, der skal ryddes op i", og fordi hun har brug for en "pause fra systemet"; dvs. aktiveringsprojekter. Lotte betegnes af lederen og medarbejderen på Værestedet som særdeles godt begavet, ved godt helbred og ikke præget af noget misbrug. De fortæller dog samtidigt, at hun har store følelsesmæssige problemer, der gør, at hun ikke kan fastholde arbejde i længere tid ad gangen, og at hun i perioder isolerer sig selv. Ikke desto mindre ser Lotte sig selv som 'normal' udfra en distinktion mellem psykisk syg/ikke psykisk syg, og hun definerer sig på den måde udenfor 'de sindslidendes' række.

En anden distinktion imellem brugerne er misbrug og graden af misbrug. Her er narkomanerne absolut nederst i hierarkiet, og selv de mest hærdede alkoholikere tager skarp afstand fra dem. Når dette er sagt, er det dog tvivlsomt, hvorvidt de, som af værestedslederne omtales som alkoholikere, overhovedet ser sig selv som misbrugere.²³

Opdelinger mellem de nye og de gamle danskere

En persons position i det sociale rum vil således altid komme til udtryk i personens placering i det fysiske rum. Denne habituelle erfaringsbaserede viden om ens plads/sted i det sociale og fysiske rum (i hierarkiet) afnaturaliseres dog i bestemte sammenhænge.

Det er en samstemmende fortælling fra de naturaliserede danskere i kvarteret, at de ikke-naturaliserede danskere (de etniske minoritetsgrupper) indtager gårdarealerne, og at de naturaliserede dansker dermed oplever, at de bliver ekskluderet. Men dette handler nok i høj grad om, at de ikke-naturaliserede danskere overskrider nogle 'naturlige' grænser. Ved deres anderledes brug af rummet kommer de til at stille spørgsmål ved den naturlige orden i det fysiske og sociale rum; dvs. om hvem der retmæssigt og legitimt kan optage en plads i rummet, og hvordan man kan indtage denne plads. Når der stilles spørgsmålstegn ved det sociale og fysiske rums orden, giver dette selvsagt anledning til refleksion. Denne refleksion kommer i de fleste tilfælde til udtryk som en ikke-forståelse og som værende konfliktpræget. De ikke-naturaliserede danskere indtager eller forbruger mere plads i det fysiske rum end, hvad der tilkommer dem, og de gør det på en måde, der er udansk. Derved stilles der samtidigt spørgsmålstegn ved relationerne i det sociale rum. De ikke-naturaliserede danskere, som ikke på samme måde som de naturaliserede danskere er indsocialiseret i, hvordan det sociale og fysiske rum er indrettet og bør konsumeres, er sig næppe bevidste om, hvilke spilleregler, de overtræder og har under ingen omstændigheder en habituel omgang med disse spilleregler.

²³ Som en sidebemærkning kommer der flest narkomaner på Amadeus, da det ligger tæt på apoteket, hvor de henter deres metadon, og dette forhold er direkte medvirkende til at brugerne af Pegasus tilskriver Amadeus og dets brugere meget ringe social og symbolsk kapital.

Når de ikke-naturaliserede danskere overhovedet har en mulighed for – i det mindste i mindre målestok – at omforme det fysiske og sociale rum, skyldes det, at der netop i Kongens Enghave er mulighed for at erobre sig en plads i det fysiske og sociale rum. Først og fremmest kræver det ikke samme grad af økonomisk kapital som de fleste andre steder i København, og for det andet er områdets symbolske kapital lav. Når de ikke-naturaliserede danskeres indtog i bydelen foregår uden markante åbne konflikter, må det imidlertid i høj grad henføres til kvarterets historiske udvikling, der har været rig på den form for social kapital, der har skabt den form for solidaritetskulturer, som rummer plads til afvigelser. Nok er denne på retur ifølge dem, vi har snakket med, men den er stadig så stærk, at der er en vis modstandsdygtighed mod den senmoderne individualiseringsproces. Netop tilstedeværelsen af denne sociale kapital – og selvforståelsen af at den trods alt fortsat eksisterer – beskytter mod de værste former for distancering til de ikke-naturaliserede danskere og mod åbne racistiske konflikter.

Afgørende for nedbrydningen af os og dem relationen mellem gamle og nye danskere er mindskelsen af distancen mellem de to grupper²⁴, hvilket fx Gut (2000) viser i sin undersøgelse af et opgangsfællesskab i Scandiagade i Kongens Enghave. Her bor kun få nye danskere, og de er helt integreret i opgangsfællesskabet. En væsentlig forklaring på den sociale integration af de nye danskere er, at disse mestrer det danske sprog, så det er muligt at føre en dagligdagskonversation.

²⁴ Om distancens betydning for moralske og umoralske handlinger siger Bauman fx: 'Moralske hæmninger fungerer tilsyneladende ikke på afstand. De er uadskilleligt bundet til menneskelig nærhed. Udførelse af umoralske handlinger bliver tværtimod lettere, når den sociale distance øges.' (Bauman 1994: 238)

6. Marginale steder-at-være som steder for skabelse af social integration, fællesskab og identitet

De fællesskaber, som anvender det offentlige rum som udfoldelsesarena, eller som dannes i det offentlige rum, har som regel en forholdsvis veldefineret placering i det fysiske rum, og de tildeles eller påberåber sig og tiltager sig en placering i det sociale rum. Her er der ikke som i det forudgående afsnit fokus på relationerne, distinktioner og placeringerne (fysiske/hierarkiske) i det fysiske og sociale rum, men på de enkelte fællesskaber på steder-at-være som rum for social integration og identifikation/identitet.

Hvad, der skal forstås ved integration, er imidlertid ikke indlysende (se fx Larsen 2000; Mortensen 2000). For både Foucault og Luhmann er den sociale integration at forstå som frihedsberøvelse. Den sociale integration indskrænker handlefriheden og virker fx disciplinerende ved at ekskludere det afvigende og fremmede. Men der eksisterer også fællesskaber for marginale og afvigende grupper, og selvom den sociale integration også i denne type fællesskaber i større eller mindre omfang indskrænker den enkeltes frihed, så indebærer friheden for socialt udstødte med få ressourcer ikke – i modsætning til dem med mange ressourcer - muligheder for at vælge inklusion i de fællesskaber, man finder relevante. For ressourcetsvage grupper – hvad enten de er karakteriseret ved manglende økonomisk, social, kulturel eller symbolsk kapital (eller som det oftest vil være tilfældet manglende besiddelse af alle kapitalformer) - vil frihed uden eller med få ressourcer ikke føre til valgfrihed, men til isolation. Hvis friheden på den ene side udelukkende kædes sammen med menneskers mulighed for individuelle valg, og ufrihed (social integration) på den anden side udelukkende kædes sammen med begrænsende kollektive fællesskaber, ender man ud med den samme ufrugtbare dualisme som mellem lighed og forskellighed. Friheden til at vælge kan for mange også være en tvang til at vælge med en række indbyggede risikomomenter, som kan afstedkomme angst og usikkerhed, mens integrationen i et fællesskab kan virke tryghedsskabende og kan reducere den eksistensielle angst og usikkerhed og den permanente overbelastning af individet.

Fællesskaber vil altid udøve forskellige former for social kontrol, men det er vigtigt at skelne mellem dels den sociale kontrol som udøves overfor hinanden internt i fællesskabet, og den sociale kontrol der udøves af fællesskabet overfor 'den fremmede' eller 'den anden', dels mellem social kontrol som omsorg og som disciplinering. I praksis er disse skillelinier dog aldrig nemme at opretholde, men de er vigtige som analytiske redskaber.

Steder-at-være hvor social kontrol udøves som omsorg

Steder-at-være for sindslidende, øldrikkere, narkomaner og andre netværksfattede tilbyder en mulighed for social integration gennem det fællesskab, der er på disse steder-at-være.

I særlige tilfælde – og det gælder især for sindslidende med tyndt eller fraværende socialt netværk – antager stedet-at-være karakter af hjemsted.

Værestedet fungerer for mange af brugerne som en del af hjemlighedens sfære. For nogle er boligen ('hjemmet') blot et sted at være, mens værestedet er det sted, hvor man føler sig hjemme. Det er dér, hvor man får social kontakt, og hvor man kan spise et måltid varm mad sammen med andre. Det er der socialiteten kan udfolde sig. Værestedet må derfor betragtes som en del af brugernes hjem. Det vil være fejlagtigt blot at betragte væresteder som en socialpolitisk foranstaltning. At have et hjem er en menneskeret, men hvis hjem alene forstås eller defineres som et fysisk sted at være, der beskytter én mod vind og vejr, forbigår en sådan definition på et hjem menneskets behov for social kontakt og kommunikation. Et fysisk rum beskytter ikke mod ensomhed. Det fysiske rums evne til at fungere som integrerende (at skabe et meningsunivers og tilhørsforhold) forudsætter, at der kan skabes en socialitet i dette rum. Hvis hjemmet for personen er forbundet med isolation og angstfyldt væren, er hjemmet et problematisk sted at være. Hvis værestedet skaber denne socialitet og angstreducerende væren, kan værestedet ikke betragtes afgrænset fra personens bopæl. Ganske vist er det bopælen, der giver personen identitet i samfundet (folkeregisteradresse etc.), men hvis det er værestedet, der giver personen egenidentitet, så er værestedet en del af hjemstedet; dvs. der hvor man føler sig hjemme. Det, der taler for en vis sandhedsværdi i dette ræsonnement, er, at psykisk syge allermost frygter weekenderne, hvor værestederne er lukket. Hvem ville ikke frygte weekenderne, hvis de vitale dele af ens hjem var lukket af i weekenderne?²⁵ Væresteder må derfor anses som en menneskeret på linie med det fysiske hjem. Og forudsætningen for at reducere 'hjemløshed' er måske netop at skabe og opretholde disse væresteder, således at der etableres en komplementaritet mellem det sociale og fysiske hjem. Integration betyder ikke i denne sammenhæng en normalisering og individualisering, så fysisk og socialt hjem er integrerede, idet hjemmet i dette tilfælde må være opdelt i tid og rum for at kunne fungere integrerende. Dette er måske netop forudsætningen for, at personen ikke opgiver sit fysiske hjem og vandrer rundt i det offentlige rum for at finde et socialt sted at være. At opgive sit fysiske hjem er måske ikke er nogen holdbar løsning, hvilket det socialpolitiske system nok kan plædere for ud fra en analytisk og erfaringsbaseret viden, men individer, som befinder sig i et socialt tomrum, anlægger ikke denne type strategiske og analytiske betragtninger på deres liv og mindst af alt psykisk syge misbrugere.

Integrationen af psykisk syge i eget hjem – det fysiske hjem – forudsætter således, at der også eksisterer et socialt hjem. Men for at integrationen skal lykkes i højere grad end i dag, peges der bl.a. fra værestedsledernes side på, at der skal ske en mediering mellem det sociale og fysiske hjem. Værestederne må kunne tilbyde personer hjælp til at få det fysiske hjem til at fungere. Værestedsmedarbejderne bør derfor også have mulighed for at være til stede i det fysiske hjem for at skabe den optimale sammenhængskraft mellem det sociale og fysiske hjem. Konkret betyder det, at der skal være fokus på, om husleje-, varme- og elregninger betales, og om hjemmet opretholdes med en vis 'symbolsk orden' og som minimum, at personerne ikke

²⁵ For nyligt er der taget initiativ til et projekt, hvor sindslidende kommer på besøg hos almindelige familier især i week-ends, hvor psykisk syge har mest behov for social kontakt (værestederne er lukkede), og hvor familierne har mest tid. De psykisk syge skal inddrages i alle familiens aktiviteter, og det er en forudsætning for deltagelse i projektet, at alle i familien vil deltage (inklusive børnene). Der er positive erfaringer med ordningen andre steder fra. Men i første omgang drejer det sig kun om 8 familier, og som skal dække både Vesterbro og Kongens Enghave.

lever og sover i deres eget pis og lort. Værestederne kan også mediere mellem personen og andre instanser, som personen har brug for eller er tvunget til at være i kontakt med eller modtage hjælp fra og behandling af.

Der er ofte en hårfin balance mellem at være 'omklamrende' (fratage personer eget initiativ) og være hjælpende til med- og selvbestemmelse; dvs. relationen og balancen mellem omsorg, støtte og kontrol og disciplinering. Det kræver endvidere ofte et godt kendskab til den enkelte person for at kunne vide, hvornår og i hvilke tilfælde personen primært har brug for omsorg, og hvornår personen har brug for hjælp-til-selvbestemmelse. Dette taler tydeligt for en langt større grad af stabilitet og permanens af medarbejdernes tilknytning til værestedet. Dette er da også et centralt tema i værestedslederens udsagn om fx Amadeus. Brugernes relationer og kendskab til hinanden er imidlertid også af central betydning for den type af fællesskab, der udvikles. For eksempel har Ole påtaget sig administrationen af en anden bruger – Leif's - medicin, og i sammenhæng hermed får Ole besøg af Leif to gange hver dag. De får sig en snak og en kop te, og herved opfyldes to væsentlige betingelser for kvaliteten i Leifs liv: at han får den medicin, han skal have, og at han får dækket en del af sit behov for social kontakt med andre.

For værestedets medarbejdere betyder tilliden fra og kendskabet til brugerne blandt andet, at de er i en stærkere position til at hjælpe med forskellige sociale og personlige problemer. Også for brugerne betyder kendskabet til hinanden, at det er et rart sted at komme. For nogle er det sociale samvær ensbetydende med at få snakket med de mennesker, som man kender. For andre igen er det sociale samvær ikke fokuseret på samtale, men måske i højere grad på at indtage sine måltider i et rum, hvor der er liv og andre mennesker.

Steder-at-være hvor den sociale kontrol fungerer som disciplinering

Skabelsen og placeringen af væresteder begrundes ikke kun i, at der skal være tilbud til de svage. Motiverne hertil kan også være, at de anderledes skal drives bort fra det offentlige rum og placeres på de steder, hvor de ikke generer andre, og/eller hvor de kan holdes under opsyn og kontrol. Før hen hang 'øldrikkere' på gadehjørner, sad på bænke eller var på trappeopgangene i Bavnehøj kvarteret. Stykket ved Enghavevej blev i folkemunde kaldt 'Danmarks længste bar', men politiet begyndte at udskrive bøder og 'drive folk væk fra gaderne'. På den anden side viser etableringen af Guleroden også, at det kan lade sig gøre at komme igennem med projekter, hvis man kan kontakte og/eller har kontakten til de rigtige personer, som har eller kan øve indflydelse på beslutningsprocesserne.

Boligarreernes og opgangenes interne fællesskaber indeholder også den sociale kontrols dobbelthed af omsorg og disciplinering. Man holder øje med, om de sindslidende og de gamle, som enten er ensomme og/eller fysisk svage, klarer sig. Hvis der går flere dage uden, at man har set dem i opgangen, forsøger man at finde ud af, hvordan de har det. Man tilkalder hjælp udefra, fx læge og/eller socialforvaltning, hvis det viser sig, at de sindslidende eller de gamle har det dårligt eller ikke er i stand til at tage vare på sig selv. Omvendt er tolerancetærsklen langt lavere i forhold til narkomanerne, end den er det i forhold til de sindslidende. Mens man i vid udstrækning holder hånden over de sindslidende, selvom de gentagne

gange overtræder det interne husreglement, så bliver narkomanerne ekskluderet fra boligen (gjort 'hjemløse'), hvis de ikke overholder husreglementet.

7. Identiteter og levemåder

Eksklusionsfeltet, der aftegnes ud fra de forskellige steder-at-være i Kongens Enghave, er udover forskellige relationer og hierarkiseringer kendetegnet ved forskellige positioner i dette rum. Måden, hvorpå man kan indtage en plads i det fysiske og sociale rum, afhænger af den kapital, man er i besiddelse af (økonomisk, kulturel, social og symbolsk). Mulighederne for at tilegne sig de goder (materielle eller kulturelle), som er knyttet til et bestemt sted, afhænger af personers egen kapitalbesiddelse og habituelle forvaltning af denne.

Når det drejer sig om de såkaldt svage grupper²⁶, så er et fællestrek ved dem, at de oftest besidder lav økonomisk og uddannelsesmæssig kapital. Dette gælder også for de fleste, som benytter de forskellige steder-at-være. Hvad angår besiddelsen af social og symbolsk kapital, er der derimod betydelige forskelle, der især kommer til udtryk i den habituelle forvaltning af denne. For at anskueliggøre dette har vi i det følgende anvendt nogle klassifikationer, som forsøger at sammenfatte visse af disse forskelle mellem de personer, vi har interviewet. Det følgende er kun nogle få brikker i forsøget på at karakterisere nogle forskellige træk ved og positioner i det sociale og fysiske rum, som disse personer indtager og optager.

Dette første tiltag til at typologisere nogle positioner i rummet, som tager udgangspunkt i netop den sociale og symbolske kapital, intenderer ikke mindst at bidrage til en dekonstruktion (eller måske en rekonstruktion) af marginaliseringsbegrebet. Dette gøres ved at flytte fokus fra de *fællestreke*, som gruppen besidder i forhold til 'negativ' økonomisk og uddannelsesmæssig kapital, til de *forskelligheder*, som gruppen udviser i forhold til 'positiv' social og symbolsk kapital. Med denne bevægelse bliver forskellige positioners relation til eksklusionsfeltet mere nuanceret og pluralistisk, hvorved det kan vises, at marginaler er meget forskellige, og at deres livsanskuelse, iagttagelse, kobling til omverdenen og deres interaktion er baseret på vidt forskellige praktikker.

Fastliggeren

Thor er den uformelle leder af værestedet Guleroden. Af de andre brugere fremhæves han som lederen og repræsentanten, og det er også ham, som er den officielle kontaktperson til bydelsråd og andre myndigheder. Thor har været med fra 'begyndelsen': fra det tidspunkt hvor bydelen først begyndte at jage øldrikkerne væk fra gaden, til oprettelsen af SV-værestedet og til udskillelsen af den gruppe af øldrikkerne der senere fik skuret på nabogrunden. Han bruger det meste af sin dag på Guleroden sammen med de andre øldrukkere, og hans fortællinger om andre mennesker og steder i bydelen udgår fra iagttagelser stedbundet her. Guleroden er centrum for verden, og det er herfra relationer til det øvrige fysiske og sociale rum

²⁶ Med svage grupper menes i første omgang blot, at de er strukturelt svage; især hvad angår deres besiddelse af økonomisk og uddannelsesmæssig kapital. Med begrebet svage grupper er der i første omgang intet sagt om, hvorvidt det enkelte individ, som indgår i grupperne, er svagt eller ej.

udgår. Thors konstruktion af det sociale spil kan sikkert tages som udtryk for hele gruppens orientingshorisont, fordi meget tyder på, at deres fællesfortælling om verden er skabt gennem det sammenhold, der er fulgt med koncentrationen af øldrikkene, der førhen var spredt i det fysiske rum. Dette har bidraget til at skabe en fællesfortælling om os og dem.

Fastliggeren er, i dagligdags brug, betegnelsen for en person, der på den ene side bebos et rum, der er kendetegnet ved midlertidighed, men på den anden side beboer dette rum for stedse; eksempelvis personen som bor i en opklodset campingvogn, på en campingplads, hele året. I denne sammenhæng er begrebet valgt, fordi der i Thors forhold til Guleroden netop findes denne ambivalens i forhold til tid og rum. Skurvognen og området, der udgør Guleroden, er ikke tiltænkt som et rum, der skal bebos. Det er tænkt som et midlertidigt rum, hvor nogle mennesker for et kort stund kan gøre ophold, primært for at drikke deres øl. Men i Thors fortællinger om Guleroden ligger der mere end en midlertidig tilknytning. Guleroden er omdrejningspunkt for dagligdagen, det strukturerende element, og stedet hvor Thors sociale liv tager udgangspunkt i og udgår fra. Det rum, som Guleroden udgør både fysisk og socialt, er tæt knyttet til Thors selvforståelse og omverdenstolkning. I Thors fortælling om dagligdagen og om fortiden, nutiden og fremtiden er det Guleroden, der er positionen for hans iagttagelse - og omvendt ikke hans bopæl, hans tidligere arbejde, hans familie eller andet.

Tidsligt er Guleroden tæt knyttet til Thors tolkning af fortiden, og i mindre grad nutiden og fremtiden. Fortiden forbindes med tætte sociale relationer, vidtstrakte sociale netværk og med en stærk kvarters- og bydelsidentitet. Fortiden fremhæves som 'dengang alting var godt', og som en idealtilstand nutiden og fremtiden bør leve op til, men ikke gør. I Guleroden har Thor genfundet en del af fortiden, som han mistet eller i mindre grad har genfundet andetsteds. På Guleroden har man sine venner såvel som bekendte, og der er altid nogen, som kan hjælpe, som holder øje med én, og som man selv holder øje med. På Guleroden er der en stærk fællesskabsidentitet, som ikke mindst skabes og opretholdes i kraft af den fysiske koncentration og den synliggjorte dem og os relation. Selvom Thor finder aspekter af fortidens idealtilstand i nutidens Guleroden, er Guleroden ikke kun udtryk for noget positivt. Øldrikkernes fysiske disciplinering har samtidig medført en synliggørelse og en stempling, der igen har betydet en øget afstand til andre positioner. Øldrikkene er ikke længere en naturlig og dermed accepteret del af gadebilledet. De føler, at andre ser ned på dem, beboerne klager over dem, og de udfylder ikke længere positive sociale roller i lokalsamfundet - eksempelvis som dem der hjælper ældre beboere op ad trapperne med deres indkøbte varer.

Fra Thors position sker forandringerne i tid og rum uden om ham, og forandringerne inddrager ham ikke positivt, hvorfor forandringer i det store hele er udtryk for en forværring i hans liv. Men i meget af det, han siger, ligger der alligevel et udspil til dialog og modsigelse, men etableringen af dialogen om forandringer skal ske, så disse kan forbindes til hans eget liv. I eksklusionsfeltets modstand mod forandringer er der formuleret en vigtig fortælling om at have sjælen med ind i nyt og ukendt land. Forandringer er for folk i eksklusionsfeltet kun positive, hvis de selv kan forbindes til disse forandringer på en måde, hvor de hæftes på og ikke kobles af forandringerne. Thors syn på de forandringer, der har fundet sted i Kogens Enghave, udtrykkes som en fortælling om forfald. De forandringer, der er sket i løbet af de sidste 15-20 år, opleves som en opløsning af det fællesskab og den

landsbykultur, som han forbinder med fortiden. I stedet er der kommet nye grupper til kvarteret, som repræsenterer og praktiserer en individualitetskultur, der ikke kan forbindes med, eller som ikke kan skabe korrespondance med fortidens landsbykultur. Andre nye grupper i kvarteret, især de nye danskere, kan måske nok korrespondere med landsbykulturen, og de er måske i virkeligheden dem, som mest praktiserer en sådan, men disse kan til gengæld ikke umiddelbart skabe korrespondance til en traditionel dansk arbejderklassekultur i storbyen. De nye IT-virksomheder tilhører en anden verden bl.a. fordi de ikke bringer beskæftigelse til de gamle beboere i Kongens Enghave, men derimod symboliserer, hvorledes forandringerne i omverdenen ikke positivt inddrager personer som ham selv, men overhaler ham og hele kvarteret og efterlader og synliggør et eksklusionsfelt. Man kan sige, at Thor har en slags hjemve efter et forestillet fællesskab, som han forbinder med fortiden.²⁷

Den yderlige position, som Thor indtager i det fysiske og sociale rum, forstærkes i høj grad af hans diskursivering af forskellige dem og os relationer. Thors historie er mere end noget andet en (livs)historie om alle de andre. Det er historien om dem, som bestemmer over den lille mand; om Folketinget der straffer den lille mand og gør ham hjemløs på grund af en gæld på 20.000 til boligselskabet, og som samtidig ikke gør noget ved selskabstømmernes milliongæld; om Bydelsrådet der behandler folk som børn, når de forventer, at folk vil juble over et blomsterlogo, og behandler folk som slaver, når de sætter dem i aktivering uden at give dem rettigheder eller uddannelse. Det er også historien om dem, som har pengene og uddannelsen, og som vil overtage kvarteret efter kvarterløft, ejendomssalg og efter at lejlighedssammenlægninger har gjort boligerne ubetalelige for den almindelige mand. Det er en fortælling om mistillid til autoriteter og til andre, som befinder sig udenfor øldrikkernes felt. På denne måde fremstår Thor i høj grad som en modstandsidentitet (se fx Castells 1997). Thors udsyn er Danmark set fra bunden, set fra et sidespor, hvor udviklingen går forbi, mens han selv er udenfor (Bauman 1998).

Nomaden

Klaus er nytillflytter til Kongens Enghave, og han havde som udgangspunkt ingen venner eller sociale netværk, da han flyttede til bydelen. Klaus kom fra trygge og konforme opvækstvilkår. Han fik uddannelse, fast arbejde og en kone. Skilsmissemeførte, at han måtte tage ophold på forskellige herberg i et par år, og i denne periode var han også arbejdsløs. For et par år siden bosatte han sig Kongens

²⁷ Man kan diskutere om det er hjemve eller nostalgi, som Thor udtrykker. Schwartz (1989) skelner i sin bog 'In defense of Homesickness' mellem de to begreber nostalgi og hjemve, hvor nostalgi refererer til 'longing for' og hjemve til 'belonging to'. Han argumenterer for, at 'hjemve' kan blive eller være en ressource, der kan udnyttes konstruktivt. Gotved (1994) plæderer dog for at distinktionen mellem hjemfølelse, hjemve og nostalgi kan være svær at opretholde i praksis, idet de må anses for 'tæt sammenvundne i de artikulationer, der dagligt konstituerer vores tilknytning', idet 'hjemfølelsen nemlig [er] et produkt af hjemveaktiviteter henimod det af nostalgien påvirkede ideale hjem, og hjemfølelsens væsen dét, der udsat for distance i tid og/eller rum fremkalder hjemveen og dermed fornyet aktivitet.' (s. 8))

Enghave, og fik nyt arbejde som buschauffør. Der gik et års tid, før han fik mod nok til at træde over dørtærsklen til værestedet Pegasus. Inden da havde han afsøgt en lang række steder-at-være, men her følte han sig ikke hjemme. Værtshusene i bydelen var ikke hyggelige, og stamgæsterne på værtshusene var hverken imødekommende eller venlige. Der var ingen caféer i bydelen, og butikslivet var dødt. Klaus søgte venner, bekendte eller bare nogle at tale med, og før Pegasus kom han derfor meget på forskellige caféer og §105-institutioner udenfor bydelen, hvorfra han kendte folk tilbage fra perioden som hjemløs. Klaus kommer stadig en del af disse steder, og også i en chaufførklub som han er blevet medlem af i forbindelse med sit nye arbejde. I Klaus' fortælling om disse mange steder-at-være er der ikke en central position for iagttagelse. Selvom Klaus benytter Pegasus, er dette kun ét af mange steder-at-være i og udenfor bydelen, og stederne kontrasteres og forstås i forhold til hinanden.

Nomaden har en anden rumlig tilknytning end fastliggeren. Nomaden rejser rundt, ikke på må og få, men i forhold til steder med tilknytning, funktion og betydning. Det stedlige udgår ikke fra ét rum, men findes i summen af flere. På samme måde er Klaus' position præget af en flerhed og en omskiftelighed. Klaus er i modsætning til Thor ikke en passiv iagttager af livets gang. Han giver ikke op, men søger som enligt og ensomt menneske konstant efter steder, hvor han kan møde andre mennesker og måske finde indpas. Han er så at sige en nomade, som søger efter sociale græsgange, og finder han ikke socialt græs det ene sted, søger han videre til et andet sted. Klaus's erfaring fra livet på herberger, mødet med mange forskellige typer af mennesker og sociale problemer samt hans søgen efter sociale græsgange, har udrustet ham med et særdeles tolerant og pluralistisk menneskesyn. Han har i sin egen praksis og gennem sine praktiske erfaringer med en variation af mennesketyper, ophævet de fleste af de traditionelt forekommende os og dem distinktioner. Tværtimod giver han udtryk for, diskursivt og i praksis, at han foretrækker, at sociale fællesskaber består af mange forskellige typer mennesker. Karakteristisk for ham – og givet som en væsentlig forklaring på hans pluralistiske menneskesyn – er, at han ikke tilhører en bestemt gruppe, der har udviklet en særlig kultur og stærke os og dem distinktioner.

I modsætning til Thor søger Klaus ikke tilbage til fortiden for at finde mening og identitet. Snarere er hans stadige søgen et udtryk for et fokus på fremtiden, og hvad den kan bringe af betydningsfulde relationer; det vil i praksis sige en kæreste, venner og bekendte. I modsætning til Thor, er Klaus heller ikke sat udenfor de forandringer, der pågår i tid og rum. Han forholder sig til dem, tager konsekvensen af dem, om end på en måde der må betegnes som fatalistisk. Det fatalistiske kommer til udtryk på følgende måder: da Føllet (et nu lukket værested) på Bavnehøj Allé lukkede, fulgte Klaus ikke automatisk brugerne ind på Pegasus. Der skulle en opfordring fra en bekendt til, før han ”tog mod til sig”. Da stemningen på Pegasus på et tidspunkt var blevet lidt sløj (ifølge Klaus fordi de unge langtidsledige blev skiftet ud med ældre medarbejdere, som ikke havde interesse for stedet eller overskud til brugerne), skulle der en opfordring til fra lederens side, før Klaus selv blev aktiv og dermed medvirkede til at skabe det liv, som han savnede i værestedet. Og da lederen af Pegasus var sygemeldt i en periode, holdt Klaus op med at komme der, men kommer der nu igen efter hendes tilbagevenden. Klaus tilbyder gerne sin hjælp (fx at køre en bus, hvis der skal arrangeres udflugter), men han kommer ikke selv med forslag til nye aktiviteter. I diskursivering af sin position i forhold til forskellige steder-at-være, lægger Klaus meget vægt på tilstedeværelsen af

en 'dynamo'. Der skal ifølge Klaus være nogle til at trække brugerne med, til at igangsætte aktiviteter og til at skabe og mediere social kontakt imellem brugerne.

Klaus er ikke en modstandsidentitet ligesom Thor, men nærmere en med-identitet i mange forskellige sammenhænge i det ekskluderede rum. Selvom der er tale om forskellige positioner i rummet, må de først og fremmest ses som 'horisontale' positioneringer i eksklusionsfeltet. Selvom Klaus afviger ved at have fast arbejde som buschauffør, er det primært i forhold til eksklusionsfeltet, han finder sin identitet og etablerer sine relationer. Klaus identificerer sig hverken med de andre chauffører (som han oplever som chauvinistiske, højtråbende og spillefugle), med beboerne i ejendommen (som han finder tillukkede og nok-i-sig-selv) eller med 'andre normale', der ikke kommer i værestederne (som han også mener har nok i sig selv). I den forbindelse lægger Klaus vægt på, at han selv er 'normal', men at han godt kan lide forskellige 'skæve' eksistenser, og at det er vigtigt, at stederne-at-være kan rumme både 'normale' og 'unormale' mennesker. Trods bevidstheden om at han ikke er marginaliseret i samme forstand, som mennesker han møder på de forskellige steder at være (i forhold til økonomisk og uddannelsesmæssig kapital), er det stadig i eksklusionsfeltet, at Klaus finder og søger sin position.

Sigøjneren

Ole indtager ligesom Klaus (og i modsætning til Thor) flere positioner i det fysisk-sociale rum. Han har boet i bydelen hele sit liv, og han bevæger sig naturligt rundt på flere steder-at-være uden, at det virker, som om han tillægger det ene sted større tilhørsforhold end det andet. Udover at være fast bruger af værestedet Amadeus, er han også en af de faste øldrikkere på Mozarts Plads, og han kommer desuden på andre steder-at-være som fx ude ved Lorteren. Til forskel fra Klaus er det dog ikke kun i eksklusionsfeltet, at Ole positionerer sig.

Det bedste eksempel på dette er, at Ole er primus motor for 'kampen om skurvognen' på Mozarts Plads. Han deltager i bydelsrådsmøder, læser referaterne herfra og afholder møder med administrationen. Nogle kunne opfatte hans praksis som politisk ageren, men han synes ikke at vurdere sig selv som 'politisk agerende'. Ole må snarere opfattes som en omsorgs- og projektmager indenfor sine egne nære omgivelser. Han forsøger ikke at løse de store problemer eller at varetage hele gruppens interesse i området, men han agerer ud fra de problemstillinger, som han møder tæt på sig selv.²⁸ Men for at løse disse problemer kommer han til at bevæge sig vidt omkring i det fysiske og sociale rum. Ole adskiller sig også fra flere af de andre mænd, vi har haft kontakt med i Kongens Enghave, ved at have daglig kontakt til sin ene datter, som bor i kvarteret og har to børn. Ole lægger afgørende vægt på, at han og datteren taler sammen hver dag, ofte i telefon, og det uanset om de blot snakker om, hvad datteren og børnene skal have til middag. Ole er pavestolt over sine børnebørn, og han fremhæver, hvor tidligt udviklede de er med hensyn til det ene og andet. Datteren og børnebørnene udgør uden tvivl et indre brændstof, der både skaber identitet og energi til at være noget for sig selv og for andre.

²⁸ Vi anvender ikke begrebet hverdagsmager om Oles praksis, fordi det grundlæggende er en anden type 'refleksion' og praksis Ole repræsenterer end det, som er blevet indlagt i hverdagsmagerbegrebet.

Når vi anvender betegnelsen sigøjneren om Oles identitet og praksis, er det for at fremhæve, at rum på én gang kan bebos midlertidigt og for stedse (sidstnævnte udtrykker Thors forhold til rummet), men samtidigt at rummet kan skifte (som det er tilfældet for Klaus). Ligesom nomaden bevæger sigøjneren sig fra sted til sted, men hos sigøjneren er der ikke tale om en stadig søgen eller om at forlade et sted, fordi det ikke længere giver de ønskede livsvilkår. Sigøjneren har fundet dét, han søger, gennem den stadige bevægelse mellem midlertidige rum. Til forskel fra både Thor og Klaus kan Ole ses som en person, som naturligt bevæger sig imellem eksklusionsfeltet og andre felter, fx det politiske, og Ole finder i modsætning til Klaus sin identitet på begge/flere felter. Ole er på én og samme tid 'øldrikker', 'øldrikkernes talsmand' og 'aktiv borger', og han iagttager og agerer ud fra alle positioner - eller måske mere præcist ud fra alle positioner på én gang, fordi de ikke erfares som adskilte, men tilhørende en og samme 'bevægelse'. I modsætning til Klaus kan man tale om en mere 'vertikal' positionering.

Tidsligt er Ole hverken 'fanget' i fortiden eller søgende mod fremtiden. Han tidslige bundethed synes nærmere at være i nutiden, hvor projekter og mennesker optager ham fra dag til dag. Ole er på ingen måde fatalist, men er tværtimod proaktiv i forhold til den nutid, der hurtigt bliver fremtid. Et eksempel på dette er juleudsmykningen af Kongens Enghave. For tre år siden faldt det Ole ind, at alle andre brokvarterer var pyntet op med granguirlander langs de større veje, men ikke Kongens Enghave. Han gik derfor til 'sin' aktiveringsmedarbejder på socialcentret og foreslog ham, at man pyntede bydelen op, og at dette kunne foranstalles gennem et aktiveringsprojekt. Medarbejderen gik til sin chef, der godkendte projektet, og Ole blev 'sjakbajs' for et hold på seks aktiverede, der hvert år sætter guirlanderne op i december og piller dem ned igen i januar.

Et andet aspekt af Oles omsorgs- og projektmageri er, at han fungerer som en art mediator for relationer på tværs i det sociale rum. Selvom han tilhører en marginal gruppe, evner han gennem sine forskellige projekter at fungere som socialt kit; dvs. som én, som kæder steder, begivenheder og personer sammen. Et eksempel på dette er den årlige fodboldturnering mellem øldrikkere og politiet. Denne 'begivenhed' er blevet til på Oles initiativ, og han står selv for planlægningen af fodboldturneringen. Udover at involvere de to fodboldhold er en række andre institutioner og personer involveret: brandvæsnet kommer og smider skum ud over spillerne, når kampen er færdig, nogle af butikkerne er sponsorer, der sælges øl og vand til de voksne og hele overskuddet går til det lokale børnehjem. Udover indsamling af penge til børnehjemmet synes Ole, at det er vigtigt, at børnene vokser op med et godt forhold til politiet, og han har fået nogle af betjentene til at tage deres vogne med, så børnene kan få lov til at sætte sirenerne til.

Stigmatiserende opdelinger der indebærer risici for erodering af social kapital, tillid og tryghed

Oles betydning som socialt kit i lokalsamfundet blandt de svage grupper illustreres evident af, hvordan han forsøger at modvirke potentielt nedbrydende og farlige konfliktrelationer i kvarteret omkring Mozarts Plads.

I forbindelse med arrangementet af fodboldkamp mellem nærpoltiet og øldrikerne havde Ole taget kontakt til de handlende i kvarteret, for at få dem til at sponsorere fodboldkampen. De handlende mødte ham med både negative og positive kommentarer om og karakteristikkere af øldrikerne. Ole siger endvidere, at mange folk, som kører forbi med bussen hver dag, tænker: 'Nå, se nu står de der igen.' Da Ole tilfældigvis overhørte en bemærkning i bussen en dag, blandede han sig og fortalte om øldrikerne på Mozarts Plads. Efter denne forklaring blev vedkommende buspassager positivt stemt overfor øldrikerne. Men folk dommer ifølge Ole på forhånd, og det gælder også for mange af beboerne i ældreboligerne. Han har været til møde med lederen af ældreboligerne, hvor han spurgte hende om, hvad de ældre havde imod øldrikerne. Hun svarede, 'Jamen de ældre er bange'. Ole svarede hende: 'Hvad har de at være bange for... der er ikke nogen af os der råber efter dem.' 'Det er efter klokken otte om aftenen – og det er ikke os.' Ole siger, at der er mange, der kommer ude fra. Skriver på væggene og alt det der. Så mange af de ting, der bliver ødelagt, er blevet ødelagt af folk ude fra. Det er mest yngre mennesker, som kun skal have et par øl, før de føler sig som verdensherrer og begynder at sparke til kummerne og sådan. Lotte tror ikke, at det hverken er de faste beboere, de psykisk syge eller narkomanerne, som laver ballade eller hærværk i kvarteret. Det er mest unge mennesker, og nogle af dem bor måske også her ude. Ole mener, at hele den unge generation mangler spænding, og i den sammenhæng er mangel på relevante væresteder for de unge et problem.

Denne stigmatisering og sammenblanding af øldrikerne og de unge ballademagere havde også smittet af på Bydelsrådet, der i forbindelse med det skurvognsprojekt, som Ole forsøger at få gennemført for øldrikerne på Mozarts Plads, havde bemærket: 'Ja, vi har jo hørt hvordan og hvorledes'. Ole tog så, som han siger, tyren ved hornene og kontaktede de forskellige beboerbestyrelser i bebyggelserne i nærheden af Mozarts Plads. Én af beboerbestyrelsernes formænd var helt klar på, hvordan tingene forholdt sig; dvs. hvem, som lavede hærværk og ballade, og hvem som ikke gjorde det.

I relationen mellem øldrikerne på Mozarts Plads, udefrakommende hærværkere og de ældre beboere i og omkring Mozarts Plads er det største problem måske ikke i sig selv stigmatiseringen af øldrikerne, men den usikkerhed og angst for vold der breder sig blandt de ældre. Én ting er, at øldrikerne defineres og måske stigmatiseres som øldrikkere, men noget andet og værre er, hvis øldrikerne anses for farlige. Den onde nedadgående og socialt opløsende spiral tager først for alvor fart, hvis der diskursivt og mentalt spreder sig en opfattelse af voksende fare. Hvis øldrikkere og andre svage grupper, som optager plads i det offentlige rum, ikke opfattes som personer, men som farer, så træder alt andet tilbage, der gør, at man kan erfare hinanden som personer (Luhmann 1995). Personer fremtræder og iagttages da kun som kroppe, som udgør en potentiel angrebs- og voldsfare. Denne reduktion af iagttagelsen af andre mennesker til en iagttagelse af kroppe som potentiel angrebs- og voldsfarer, kan brede sig blandt de ekskluderede selv og igangsætte selvopfyldende profetier. Den sociale kontrol og det sociale fællesskab, der er til stede, så længe man i det mindste iagttager hinanden som personer, eroderes. Tilbage står kun muligheden for at skærme sig selv af overfor potentielle farlige kroppe eller at få disse kroppe fysisk disciplineret. En mild form for fysisk disciplinering er at henvise dem til særlige steder i lokaliteten, som omvendt bliver 'no-go-zoner' for andre (fx Guleroden eller SV-værestedet), hvilket igen bevirker en reduktion i den kommunikative udveksling mellem øldrikkere og andre, som kunne befordre en større tolerance og gensidig anerkendelse. En hård form for fysisk

disciplinering er en nådesløs jagt på disse kroppe, således at de drives eller flygter ud af lokaliteten.

Oles bestræbelser på at opretholde eller genskabe kommunikationen på en mellemmenneskelig basis er derfor helt central for at undgå denne negative spiral, og han kan heldigvis også her trække på den sociale kapital, som Kongens Enghave historisk har været i besiddelse af. At nærpoltiet optager dialogen og spiller fodboldkampe er et væsentligt signal til andre om, at denne gruppe – selvom den nok er anderledes – ikke skal betragtes som farlig.

8. At åbne og lukke rum

Forudsætningen for at praktisere en 'Forskellighedens Politik' (se fx Young 1990) og dermed skabe muligheden for, at forskelligheder kan sameksistere i samme fysiske og sociale rum - og for at det særlige kan have egne væresteder - er, at der findes et bredt udbud af væresteder i lokaliteten, der giver mulighed for både at vælge forskellighed og ensartethed. En rent funktionel betragtning på udbud af væresteder - fx om der kommer få eller mange brugere - risikerer at indskrænke antallet og pluraliteten af væresteder i en sådan grad, at effekten bliver den modsatte. Ud fra betragtningen om økonomisering med begrænsede ressourcer risikerer man at skabe eksklusion fra det offentlige værestedsrum for visse individer og grupper, som så skal håndteres på en anden måde, og dette indebærer ofte betydelige udgifter for det offentlige system. Væresteder er en ressourcemæssig billig måde at massere feltet mellem inklusion og eksklusion, så skillelinien mellem inklusion og eksklusion gøres mindre definitivt. Hvis grænsen mellem inklusion og eksklusion bliver svært overstigelig for nogle individer, er det nærliggende, at deres psykiske sårbarhed stiger, og/eller at konflikter mellem forskellige grupper i det fysiske og sociale rum tilspidises.

Væresteder har imidlertid også en anden væsentlig funktion ud over at være en social foranstaltning, idet de kan betragtes som forudsætninger for alles deltagelse i demokratiet. Det er på værestederne, at de svage grupper kollektiviserer deres erfaringer, og diskursivering af behov, interesser og erfaringer bidrager til at styrke så vel individet som gruppen, men muliggør også - fx gennem værestedslederne - at disse behov, interesser og erfaringer kan bringes ind i det formelle demokratiske system og måske påvirke den politiske proces og de beslutninger, der træffes her. Demokrati kan altså være, at nogle på et legitimt grundlag (primært ved at brugerne har og udtrykker tillid til) repræsenterer dem, som har svært ved i formelle politiske sammenhænge eller i det hele taget at repræsentere sig selv. Den diskursive etik (fx Habermas 1996) må - hvis den overhovedet skal have mening for dem, som ikke kan diskursivere deres felt - udvides med en omsorgsetik, der tager vare på dem, der ikke kan formulere sig på den måde, som den traditionelle offentlige diskurs kræver. Men da den diskursive etik i praksis tenderer mod konsensus, der ekskluderer bestemte interesser og i særdeleshed de svageste grupperes interesser, kræver en omsorgsetik en modstandens praktik eller en modmagt de steder, hvor en sådan kan etableres og komme til udfoldelse.

Ud fra ovenstående betragtninger må man også anlægge en noget mere nuanceret vurdering af, hvornår der er behov for at åbne nye væresteder og lukke gamle væresteder. Væresteder kan ikke (alene) vurderes ud fra markeds-kriterier om udbud og efterspørgsel. Hvad ville du sige til, hvis dit hjem(sted) ikke længere var tilgængeligt for dig, fordi du havde været ude at 'rejse' i en periode? Væresteder skal naturligvis ikke åbnes og holdes åbne for enhver pris, men kortsigtede udbuds- og efterspørgselsbetragtninger på væresteders eksistensberettigelse er næppe den mest frugtbare måde at evaluere deres værdi for de svage grupper i lokalsamfundet. Under alle omstændigheder forekommer det vigtigt for de svage grupper med en pluralitet af væresteder, der kan afspejle diversiteten blandt brugerne. Og brugerne kan og har jo sandsynligvis også skiftende behov for væresteder.

Ambivalens i selvforståelsen af hvordan Kongens Enghave skal diskursiveres i offentligheden

Den strukturelle genrejsning og revitalisering af Kongens Enghave kræver en symbolsk genrejsning. Der er imidlertid en indbygget ambivalens i, hvordan Kongens Enghave skal fremstilles især i den store offentlighed udenfor kvarteret. På den ene side ser de politiske aktører gerne Kongens Enghave fremstillet positivt. Man vil gerne kaste det negative åg af sig, som har været hæftet til området igennem lang tid som et område præget af tilbagegang og voksende sociale problemer. Det er vigtigt at få tilført området symbolsk kapital, så det fremstår i et mere positivt lys og som mere attraktivt at flytte til for mere ressourcestærke individer og familier. Byrådsmedlem Remy Kuhres modvilje mod, at området omtales som Sydhavnen, er et tegn herpå. Han insisterer på at anvende betegnelsen Kongens Enghave om området, fordi dette navn i modsætning til navnet Sydhavnen signalerer noget langt mere positivt og fint. Det er da også indlysende, at der som et led i bestræbelserne på at tiltrække ressourcer til området - fra nytillflyttere, nye virksomheder og offentlige investeringer indenfor sport og kultur osv. - må skabes en proces, hvorigennem Kongens Enghave tilegner sig en større positiv symbolsk kapital.²⁹

På den anden side er der også et problem i at få fremstillet udviklingen i Kongens Enghave alt for positivt. Bydelen er nemlig stærkt afhængig af at få tilført ressourcer til boligfornyelse, boligsocialt arbejde og ressourcer i øvrigt til det sociale område. Der er fortsat mange sociale problemer eller i hver fald mange, som er afhængige af hjælp fra det offentlige, og der er mangel på økonomisk kapital, når der ses bort fra de nye virksomheder, som dog ikke aktuelt bidrager med stort set andet end tilførsel af symbolsk kapital til at ændre områdets fremtid som sådan. Under stramme økonomiske betingelser bliver overvejelserne om at åbne og lukke væresteder for de offentlige myndigheder og for det politiske system derfor ofte foretaget ud fra diverse cost-benefit-betragtninger, som sjældent har så meget at gøre med livskvalitet hos de svage grupper. Brugere af marginale steder er heller ikke nogen stærk pressionsgruppe. For det første er det svært at 'få fat i de svage' – eller rettere at få dem til at deltage i de formelle demokratirammer - og det skyldes måske netop, at de opfatter det uformelle og formelle demokrati som to væsensforskellige ting både med hensyn til adfærd og spilleregler, og med hensyn til hvem man skal stå til regnskab overfor. For det andet formulerer flere fra de svage grupper en erfaringsbaseret opfattelse af – falsk eller rigtig – at det formelle system altid tager roven på sådan nogle som dem, eller dybest set ikke interesserer sig for dem som borgere, men kun som personer med sociale problemer, der dermed udgør et problem for (lokal)samfundet. De er ikke vant til at blive betragtet som personer med ressourcer, som personer der positivt kan bidrage til lokalsamfundets

²⁹ Indtil nu har det dog især været haveforeningerne, der har evnet at tiltrække sig positiv opmærksomhed fra medierne. Dagbladet Politiken havde for nylig i boligsketionen 3 siders meget positiv omtale af Haveforeningen Frederikshøj, og avisen bragte i artiklerne særdeles æstetiske billeder af nogle haveforeningens boliger. Der har tidligere været flere positive artikler i de store aviser om haveforeningerne. Haveforeningernes tilegnelse af positiv symbolsk kapital skal ikke mindst ses som et resultat af den proces, hvor haveforeningerne gradvist er blevet overtaget af middelklassen.

udvikling, og hvad enten dette er rigtigt eller forkert, tenderer sådanne betragtninger til at producere selvopfyldende profetier.

Der er således intet der tyder på, at de svage grupper er inddraget eller aktive i hverken Bydelsrådsforsøget eller i Kvarterløftsprojekterne. De er snarere omfattet af de diskurser og konkrete initiativer, som foregår i relation hertil. Men når de svage grupper ikke repræsenterer sig selv, hvem repræsenterer dem da? Og hvilke behov og interesser kan man mere præcist pege på, at de svage grupper har – både samlet og hver for sig? Værestederne må nok i dag betragtes som de omdrejningspunkter, der eksisterer for en diskurs om og repræsentation af de svage gruppers synspunkter og interesser. Værestedslederne er i denne sammenhæng centrale knudepunkter for kommunikationen, idet de dels repræsenterer værestederne internt overfor brugerne og eksternt overfor faglige fora og politiske beslutningstagere og dels repræsenterer de brugernes synspunkter udad til i det omfang, at de er i stand til og villige til at transportere brugernes behov ud i det offentlige politiske rum og formidle dem videre til professionelle fora og politiske beslutningstagere og i det hele taget videregive og repræsentere brugernes synspunkter i den almene politiske proces omkring Bydelsråds- og Kvarterløftsforsøget. De kommunikationslinier (herunder netværk), der er mellem værestedslederne og Bydelsråd og Kvarterløft, er derfor aktuelt afgørende for formidlingen af de svage gruppers interesser.

Et mere nuanceret billede af deltagelse og repræsentation viser dog, at der er meget forskelligartede vilkår for og evner til deltagelse blandt de svage grupper. Det er i det hele taget et centralt spørgsmål, om og hvordan de forskellige deltagelses- og repræsentationsformer går i dialog med hinanden. Oles praksis viser for eksempel, at man må diskutere demokrati- og deltagelsesformer på forskellige niveauer. Ole repræsenterer en demokrati- og deltagelsesform, som må kaldes uformel, og det er i egentligste forstand 'demokrati for neden'. Ole har ikke intentioner og ambitioner om, at demokratiet her skal fungere som demokrati fra neden og opefter i videre forstand. Ole er dog, for at realisere sine projekter, nødt til at bevæge sig fra den uformelle ind i den formelle sfære. Når det fx angår økonomiske ressourcer og diverse former for tilladelser, er det nødvendigt at få dette frigivet fra det formelle politiske og administrative system. Det afgørende i denne sammenhæng er således, hvordan det formelle demokrati og bureaukrati kan kommunikere med det uformelle demokrati og den ubureaukratiske praksis, som dette udviser. De hidtidige erfaringer synes at vise, at denne kommunikation har svære vilkår, bl.a. fordi der ikke er en tilstrækkelig korrespondance mellem de former for praktisk sans, som de to demokrati- og bureaukratiformer hviler på.

9. Perspektivering af casen

Forandringsprocesserne er fundamentale og omfatter:

Bydelens befolkningssammensætning og socioøkonomiske profil.

Bydelen er ud fra gængse parametre en "taberbydel", præget af exit fra "ressourcestærke" befolkningsgrupper og over gennemsnitlig tilflytning og koncentration af "ressourcesvage" befolkningsgrupper. I storbyens "gentrificerings- og segregeringsspil" har Kgs. Enghave – relativt betragtet - tabt i snart flere årtier. Som i andre "belastede byområder" er regulering og påvirkning af ind- og udflytning i sig selv blevet et lokalt og nationalt politisk issue.

Bydelens rolle i den nye regionale arbejdsdeling.

Etableringen af Ørestaden, Øresundsbroen og de fortsatte investeringer og nyt boligbyggeri i havneområdet vil gribe dybt ind i bydelen selv og dens relationer til omkringliggende lokaliteter. Indtil videre har bydelen langt hen ad vejen været afkoblet fra de politiske og økonomiske beslutningsnetværk, som har været drivende i forandringsprocessen. Her har andre aktører som Københavns Havn, der har ejet og solgt grundene, investorerne (hvor pensionskasserne tegner sig for en stor del) og Københavns Kommunes planmyndigheder været dominerende. Bydelens svage position i forhold til beslutningsnetværkene er dog blevet udfordret af både bydelrådet (frem til 2001) bydelrådet og den stærkere platform, som kvarterløftet har givet aktive lokale kræfter.

Bydelens politisk-institutionelle status.

Den samtidige implementering af kvarterløftstrategien (som et ud af 7 modelområder i Danmark under regeringens Byudvalg), opbygningen af et lokalt forvaltningsniveau og siden 1997 det valgte bydelråd, har på en meget omfattende måde ændret spillereglerne og arbejdsbetingelserne for de lokale aktører på alle niveauer. Dette har fremmet en ny politisk kultur i et samspil med konstitueringen af nye (lokal)politiske identiteter og governanceformer, som lidt forenklet kan sammenfattes som fra modstandskulturer og resignation/fatalisme til hverdagsmageri og politisk mobilisering. Denne begyndende social kapital opbygning blev imidlertid bremsset kraftigt med bydelrådsforsøgets nederlag i 2001 (for en uddybning se kap.2 i Andersen et.al, 2003)

Sydhavnscasen inviterer til en række teoretiske tolkningsrammer. Hvis vi fx lægger et nyinstitutionalistisk begrebsapparat nedover bydelen, kan man tale om en markant brydning mellem det gamle "path dependency" spor og det nye "pathbreaking" spor, der vokser frem. 1980'erne og 1990'erne kan betegnes som en periode præget af "dislocation" og fremkomsten af en åben og søgende situation, hvor nye lokal(politiske) identiteter og institutioner og policy/governanceformer endnu ikke er fastlagte, men under etablering i en fødselsproces præget af både bøl og begejstring.

Sagt på en anden måde blev der i 1990'erne åbnet et nyt "strategisk terræn", der i forhold til tidligere konfigurationer har omdefineret det institutionelle og politisk felt.

Aktørernes arbejdsbetingelserne er netop kendetegnet ved, at reglerne og meningshorisonten ikke er fastlagte og præget af konsensus. Et markant eksempel er de aktuelle trusler fra Københavns Kommune om simpelthen at sætte bydelen under administration – altså at trække den udlægning af kompetence, som ligger i det Københavnske bydelsrådsforsøg. Casen inviterer derfor til fortolkningerne af det særegne ved at “være i støbeskeen”.

Det handler f.eks om:

Begribelse af den markante kompleksitet og relative autonomi (autopoetiske selvreferentielle logikker) som gør sig gældende på forskellige felter, og som vanskeliggør implementeringen af fx kvarterløftpolitikken. Eksempelvis (1) lokalisering, grundsalg m.v. til virksomheder og investorer og (2) boligselskaber, NGOere og professionelle ildsjæles tackling af social udstødelse og fleksibel velfærdsserviceudvikling.

Til denne del er et Luhmannsk begrebsapparat måske en hjælp et stykke hen ad vejen. Ligeledes kan Bourdieu inspirerede overvejelser om, hvordan forskellige felter konstitueres som særskilte felter, og hvordan der eventuelt alligevel kan laves koblinger, modificeringer osv. mellem forskellige felt logikker, være brugbare. Sidstnævnte fører over til et andet fokus.

En aktørfølsom analyse af hvorledes lærings- og mobiliseringsprocesser i skabelsen og implementeringen af et nyt hegemonisk udviklingsprojekt for en “ny begyndelse” forløber (f.eks. som det er udfoldet i den samlede kvarterløftplan). Kvarterløftplanen kan dels læses som en forhandlet aggregering af en række særinteresser (socialsektoren, boligselskaberne osv.) af en særlig type. Det rene aggregerings perspektiv vil dog være for reduktionistisk og se bort fra det skabende og integrative element i form af skabelse af en ny samlet vision og policyorientering.

Analysen af mobiliserings- indflydelses- og empowermentprocesser kan selvstændigt bringe en række approaches i spil. Sydhavnscasen peger på forskellige empowermentdimensioner og analyseniveauer. En første analytisk skelnen kunne inspireret af Woolcock (1998) være mellem vertikal og horisontal empowerment (for en uddybning se Andersen m.fl. 2003).

Vertikal empowerment af bydelen som helhed. Dette handler for det første om bydelsniveauets relative magt i forhold til overliggende niveauer: Københavns Kommune, Staten og Øresundsregionen - fx i form af artikulation af fælles bydelsinteresser i forhold til trafikoverload. Trafikpolitikken er en meget klar case, hvor trafikpolitikken under kvarterløftet er designet i en *konsensuspræget* lokal proces, men bliver *konfliktfyldt* så snart den kommer længere op til fx trafikborgmester Søren Pind. Der er altså ingen automatik mellem empowerment i forhold til det lokale niveau og et højere liggende niveau. (for en uddybning se kapitel 3 i Andersen et.al, 2003) For det andet handler det om, hvorvidt der sker en styrkelse eller svækkelse af bydelens påvirkningsevne overfor de (Øresunds)regionsorienterede offentlig-private governancenetværk, som fx Ørestadsselskabet og Københavns Havn, nationale og transnationale investorer osv.

Horisontal empowerment af forskellige aktørgrupperinger internt i bydelen. Dette handler om bydelens evne til at udvikle og stadfæste lokalområdets interne "politiske og sociale kapital". Et vigtigt parameter er evnen til at overskride eksisterende institutionelle og kulturelle fjendebilleder. Udvikles fx spændingen mellem den historisk bestemte statusmæssige og politiske konflikt mellem haveforeningskulturen/græsrodsaktivisterne og AKB-kulturen/beboerdemokraterne til en produktiv eller fastlåsende konflikt? Er der flere, som er blevet aktive i bred forstand, og sker der et kvalitetsspring i evnen til overhovedet at artikulere fælles interesser – i respekt for forskellighederne/partikulariteterne - og at kvalificere forestillingen om mulige alternativer? Et særligt og vigtigt fokus er fx marginaliserede gruppers interesseartikulation og praktiske implementeringskapacitet i (dele af) kvarterløftet.

Bæredygtig udvikling af marginaliserede lokaliteter som Kgs. Enghave handler således om samspillet mellem evnen til at modvirke afkobling fra det overordnede magtfulds niveauer (*den vertikale empowerment betragtning*) på en måde som ikke modvirker, men styrker lokalitetens interne politiske, økonomiske og kulturelle sammenhængskraft (*den horisontale empowermentbetragtning*). Dette sker selv sagt ikke uden konflikter: Bæredygtig udvikling kan ikke tænkes uden samtidige konflikter og læringsprocesser på både det horisontale og vertikale niveau.

Referencer

- Andersen, B. R. m.fl. (1985): *Københavnerrapporten, sociale og sundhedsmæssige udgiftsbehov*. København: AKF-forlaget.
- Andersen, J. , Larsen, J.E. et al. (2003): *Empowerment i storbyens rum*. København: Gyldendal.
- Andersen, J. & Larsen, J. E. (udkommer 2004): "Social Polarisation and Urban Democratic Governance", i J. Andersen & Birte Siim (red.): *Politics of Inclusion and Empowerment – gender, class and citizenship*. London: Palgrave.
- Andersen, John & Nordgaard, T. (2002): *Kampen om byrummet – om kvarterløft og trafikpolitik i Kgs. Enghave*. Working paper no.3/2002. Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi. Roskilde Universitets Center.
- Anderson, B. (1985): *Imagined Communities: Reflection on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso.
- Bauman, Z. (1994): *Modernitet og Holocaust*. Hans Reitzels Forlag. 1994.
- Bauman, Z. (1998): *Globalization: The Human Consequences*. Cambridge: Polity Press.
- Becker, H. S. (1963): *Outsiders: studies in the sociology of deviance*. New York: Free Press.
- Beck-Jørgensen, B. (1994): *Når hver dag bliver til hverdag*. København: Akademisk Forlag.
- Bourdieu, Pierre (1996): *Symbolisk makt*. Oslo: Pax Forlag A/S.
- Bourdieu, P. et al. (1999): *The Weight Of The World. Social Suffering in Contemporary Society*. Oxford: Polity Press.
- Castells, M. (1997): *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume II: The Power Of Identity*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Cresswell, T. (1996): *In Place/Out of Place*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Fotel, T. N. (2002): *Rum, magt og mobilitet, Et studie af trafik- og bypolitiske forandringsprocesser i Kgs. Enghave*. Roskilde Universitet, Institut for Samfundsvidenskab og Erhvervsøkonomi. www.ssc.ruc.dk/workingpapers.
- Fotel, T. & Andersen, J. (2003): Social mobilisering og forhandlingsplanlægning - kvarterløfterfaringer fra Kgs. Enghave, i K. Sehested (red.): *Bypolitik og Urban Governance*. København: Akademisk Forlag.
- Foucault, M. (1986): "Of Other spaces", *Diacritics*: 16 (1) 22-27.
- Goffman, E. (1971): *Relations in Public: micro-studies of the public order*. London: Penguin.
- Gotved (1994): *Hjemme er hvor hjertet bor – om tilbørsforhold i lokalt, nationalt og globalt perspektiv*. Hovedfagsspeciale 1994. København: Københavns Universitet, Institut for Kultursociologi.
- Gut, R. (2000): *Byudvikling og de svageste*. Specialeserien, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Habermas, J. (1996): *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Hetherington, K. (1997): *The Badlands of Modernity. Heterotopia and social ordering*. London: Routledge.
- Hetherington, K. (1998): *Expressions of Identity. Space, Performance, Politics*. London: Sage
- Jay, M. (1992): "Scopic regimes of modernity", i S. Lash & J. Friedman (eds.): *Modernity and Identity*. Oxford: Blackwell.

- Kongens Enghave (1997): *Grundmateriale til kvarterløftprojekt*. København: Kvarterløftsekretariatet Københavns Kommune.
- Kongens Enghave (1998) *Kvarterløft i Kongens Enghave. Kvarterplan 1998*. København: Kongens Enghave Bydel og Kvarterløftsekretariatet.
- Larsen, J. E. (2000): "Klassebiografi og individuel biografi", i J. E. Larsen, J. Lind & I. H. Møller (red.): *Kontinuitet og forandring - Nye differentierings- og integrationsformer i samfundet?* København: Samfundslitteratur.
- Larsen, J. E. (2002): "Marginale mennesker i marginale rum", i M. Järvinen, J. E. Larsen & N. Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Larsen, J. E. & Schultz, I. (2000): *Steder-at være. Om de sindslidendes, oldrikkernes og de andres væren på steder i Kongens Enghave*. Working-paper. University of Copenhagen: Department of Sociology.
- Larsen, J. E. & Schultz, I. (2001): "Marginale steder", i J. Goul Andersen & P. H. Jensen (red.): *Marginalisering, integration, velfærd*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Lefebvre, H. (1991): *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Luhmann, N. (1995): "Inklusion und Exklusion", i N. Luhmann *Soziologische Aufklärung 6: Die Sociologie und der Mensch*. Opladen: Westdeucher Verlag.
- Luhmann, N. (1999): *Tillid: en mekanisme til reduktion af social kompleksitet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Marin, L. (1984): *Utopics: Spatial Play*. London: Macmillan.
- Missionen blandt Hjemløse, "Hjemløs", Årsberetninger 1993, 1996-1999. København: Missionen blandt Hjemløse.
- Mortensen, N. (2000): "Differentieringer og integrationer – eksklusioner og inklusioner", i J. E. Larsen, J. Lind & I. H. Møller (red.): *Kontinuitet og forandring - Nye differentierings- og integrationsformer i samfundet?* København: Samfundslitteratur.
- Rose, G. (1993): *Feminism and Geography. The Limits of Geographical Knowledge*. Oxford: Polity Press.
- Schwartz, J. M. (1989): In Defense OF Homesickness. Nine Essays on Identity and Locality. *Kultursociologiske Skrifter nr. 26*.
- Shields, R. (1991): *Places on the Margin: Alternative Geographies of Modernity*. London: Routledge.
- Smed, V. (1999): "Der er behov for en lokal dagsorden på det sociale område", i S. H. Baumkirchner, L. Møller & J. Wissing (red.). *At give de magtesløse magt*. København: Socialpolitisk Forlag.
- Sydvest Folkeblad*, Maj, nr. 4, 1999.
- Sørensen, P. L. (1993): *Drømmenes Port*. København: SUS.
- Turner, V. (1974): *Drama, Fields and Metaphors: Symbolic Action in Human Societies*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Tönnies, F. (1972): *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Wacquant, L. J. D. (1996): "The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications", *Acta Sociologica*, Vol. 39: 121-139.
- Zukin, S. (1992): "Postmodern urban landscapes: mapping culture and power", i S. Lash & J. Friedman (eds.) *Modernity and Identity*. Oxford: Blackwell.
- Young, I. M. (1990): *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

RESEARCH PAPERS from the Department of Social Science

To obtain a copy:

The papers can be downloaded free from the following address:

<http://www.ssc.ruc.dk/>

Paper-ready copies can also be obtained at a price of 40 DKK

Request and order for paper-ready copies can be made to the following address:

Secretary Janni Villadsen

Department of Social Sciences

Roskilde University

P.O box 260

4000 Roskilde

Phone +45 4674 2597

Fax + 45 4674 3080

Research Paper no 1/01

Karina Sehested
STEDER, FÆLLESSKABER OG IDENTITETER I KONGENS ENGHAVE

Research Paper no 2/01

Sven R. Larsson
STEDER, FÆLLESSKABER OG IDENTITETER I KONGENS ENGHAVE

Research Paper no 3/01

Helle S. Andersen
What role does trust play in networks steering?

Research Paper no 4/01

John Andersen
From Urban Movement to negotiated Entrepreneurialism.

Research Paper no 5/01

Hans Aage
Transition til Demokrati og velstand

Research Paper no 6/01

John Andersen & Lars Bohn
Kgs. Enghave - by, beboere og trafik

Research Paper no 7/01

Bent Greve
Labour Market Issues in the European Community

Research Paper no 8/01

Anders Chr. Hansen
Den grønne budgetreform i
Danmark

Research Paper no 9/01

Torben Bech Dyrberg
Foucault's overarching
Concept of power as governmentality

Research Paper no 10/01

Jesper Jespersen
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 11/01

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 12/01

Ada Scupola
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 13/01

Udgået

Research Paper no 14/01

Jacob Alsted
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 15/01

Lars Bohn
Magt og demokrati

Research Paper no 16/01

Søren H. Jensen & John Andersen
The Orestadproject – urban
revitalisation?

Research Paper no 17/01

Anders Chr. Hansen
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 18/01

Birgit Jæger
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 19/01

Torben Bech Dyrberg
Racist, nationalist and populist trends
in recent danish politics

Research Paper no 01/02

Anders Chr. Hansen
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 2/02

Eva Sørensen
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 3/02

John Andersen & Trine Nordgaard

**STEDER, FÆLLESSKABER
OG IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE** Research Paper no
5/02

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz

STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 6/02

Prof. Bent Greve
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 7/02

Trine Nordgaard
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 8/02

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 9/02

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 10/02

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 11/02

Gunnar Gjelstrup

**STEDER, FÆLLESSKABER
OG IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE** Research Paper no
12/02

Bodil Bjerg Nielsen
Et diskursanalytisk perspektiv på en
policy proces eksemplificeret med
sagen om Marstal Nav

Research Paper no 13/02

John Andersen

**STEDER, FÆLLESSKABER
OG IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE** Research Paper no
14/02

Gunnar Gjelstrup
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 15/02

Marianne Antonsen
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 1/03

Lars Bohn & John Andersen
Det er de andre, der kører.
Beboernes holdninger til trafik og
levestandard i Kgs. Enghave

Research Paper no 2/03

Jesper Jespersen
Ny-keynesiansk og post-keynesiansk
teori – hvorfor to adskilte verdener?

Research Paper no 3/03

John Andersen & Anne-Marie Tyroll
Beck

Lokalsamfundesempowerment – et
Københavns casestudie

Research Paper no 4/03

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 5/03

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz

**STEDER, FÆLLESSKABER
OG IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE Research Paper no
6/03**

Lise Lotte Hansen
Kvinder som en resource for
fagbevægelsen – UNISON's
ligestillingsstrategi og det britiske
arbejdsmarked.

Research Paper no 7/03

Bent Greve
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE

Research Paper no 8/03

John Andersen, Jørgen Elm Larsen
& Ida Schultz
STEDER, FÆLLESSKABER OG
IDENTITETER I KONGENS
ENGHAVE